

Heidi Hyppänen
NARRATIIVINEN TUTKIMUS -
vanhempien kokemuksia huoltoriidasta

Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityön e-osaamisen maisterikoulutus
Kevät 2013

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Narratiivinen tutkimus - vanhempien kokemuksia huoltoriidasta

Tekijä: Heidi Hyppänen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityön e-osaamisen maisterikoulutus

Työn laji: Pro gradu - tutkielma

Sivumäärä: 80

Vuosi: Kevät 2013

Tiivistelmä:

Tarkastelen tutkimuksessani vanhempien kokemuksia huoltoriidoista. Huoltoriitaa tarkastelen sosiaalityön näkökulmasta. Viitekehystenä on sosiaalinen konstruktionismi, jossa ihmisen todellisuus rakentuu sosiaalisten vuorovaikutustilanteiden avulla. Tutkimuksessani hyödynnän narratiivista lähestymistapaa siinä miten todellisuus näyttäytyy tutkimukseen osallistuneiden vanhempien kokemuksissa ja miten yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoidensa kautta. Narratiivisuudessa mielenkiinto kohdistetaan kertomuksiin, jotka ovat tiedon välittäjänä ja tuottajina.

Teen tutkimuksessani katsauksen perheen muutoksiin ja erityisesti eroon. Tarkastelen huoltoriidan moninaisuutta, ja sen merkittävyyttä yhteiskunnan tasolla, mutta tutkimusaiheeni lähtökohta on yksilöllinen. Tarinoiden kirjoittajat kuvaavat omia henkilökohtaisia tapahtumiaan. Tutkimustehtävänäni on tuoda esille vanhempien kokemuksia huoltoriidoista sekä huoltoriidan taustalla vaikuttavia syitä. Lisäksi selvitän sitä, millaisia ristiriitoja ja vaikeuksia huoltoriidoissa esiintyy ja millaisia keinoja niissä käytetään. Erityisesti huomioni kohdistuu tutkimustehtävien kannalta oleellisiin asioihin.

Huoltoriitatilanteet eivät ole vain kuvauksia tilanteista, vaan ne ovat merkityksellinen osa vanhempien elämänkokemusta. Huoltoriita on voimakkaasti tunteita herättävä kokemus, joka vaikuttaa vanhempien lisäksi monella tasolla myös lasten ja muiden läheisten elämään. Tarinoiden valossa huoltoriita on laaja kokonaisuus, johon vaikuttavat jo perheenä eletyt ja koetut tapahtumat, eroprosessi ja vanhempien vuorovaikutukselliset valmiudet selvittää ristiriitoja. Huoltoriita vaikuttaa myös vanhemmuuteen ja saa pohtimaan roolia vanhempana tilanteessa, jossa lasten kanssa ei eletä tavallista arkea.

Huoltoriitakokemukseen sisältyy henkilökohtaisten kokemusten lisäksi vahvasti kokemuksia viranomaisten toimintaan kohdistuen. Vanhemmat kokevat viranomaisten toiminnan asenteellisena ja tuovat esille, ettei sosiaalityön keinoin tueta perheiden hyvää erovanhemmuutta. Myös oikeuden toimintaa kritisoitiin asenteellisyydestä ja päätösten lainvoimaisuudesta. Vanhemmat kokivat, etteivät oikeuden päätökset ole lainvoimaisia, eikä niiden toimeenpanoa seurata, mikä mahdollistaa huoltoriidan laajenemisen.

Avainsanat: perheen muutokset, ero, huoltoriita, sosiaalityö.

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Sisällys

JOHDANTO	1
2 PERHEET MURROKSESSA.....	4
2.1 Perheen muutokset	4
2.2 Ero perheen muutoksena	6
2.3 Eron tuottamat muutokset vanhemmuudessa	8
3 HUOLTORIITA.....	11
3.1 Sosiaalityön ulottuvuuksia huoltoriidassa	11
3.2 Lainsäädännön ulottuvuuksia huoltoriidassa.....	14
3.3 Huoltoriidan taustalla vaikuttavat seikat	16
4 HUOLTORIITA SENSITIIVINEN TUTKIMUSOTE.....	19
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja kysymyksen asettelu	19
4.2 Narratiivinen lähestymistapa todellisuuden tulkitsijana.....	20
4.3 Sosiaalinen media narratiivisen aineiston keruun menetelmänä	24
4.4 Tarinoiden analyysi	28
4.5 Luotettavuus ja eettisyys	31
5 HUOLTORIITA VANHEMMAN KOKEMUKSENA	35
5.1 Huoltoriidan taustalla vaikuttavia asioita.....	35
5.2 Vanhemman henkilökohtainen kokemus huoltoriidasta	38
5.3 Kokemuksia viranomaisten toiminnasta huoltoriidoissa.....	47
5.4 Ristiriidat ja vaikeudet huoltoriidassa	55
5.5 Huoltoriidassa käytettävät keinot	58
5.5.1 Kajoaminen ja hallinta	58
5.5.2 Huoltoriidan taloudelliset keinot	60
5.5.3 Lapsen liittyvät estämisen keinot	61
5.5.4 Lapsen liittyvät eristämisen keinot - manipulointi ja kaappaaminen	63
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	66
LÄHTEET.....	72
Liite 1. Aineistonkeruuseen liittyvä alustus järjestöille	78
Liite 2. Aineistonkeruulomake	79

JOHDANTO

Tutkielmassani tarkastelen vanhempien huoltoriitakokemuksia. Tarkoitukseni on selvittää sitä, millaisia ristiriitoja tai vaikeuksia huoltoriidan taustalla on ja millaisia keinoja riitatilanteessa käytetään. Tässä huoltoriita ymmärretään laajassa merkityksessä, ja sillä tarkoitetaan kaikkia niitä eron jälkeisiä riitatilanteita, joissa vanhemmat tarvitsevat tukea lasten huollon, asumisen tai tapaamisten osalta. Tutkielmani metodologiaksi valitsin narratiivisen lähestymistavan, koska halusin saada tietoa huoltoriidasta nimenomaan vanhemman kokemana ja vanhemman itsensä kertomana. Aineiston keräsin sosiaalista mediaa hyödyntäen. Aineiston keruuseen osallistuivat Ensi- ja turvakotienliitto ry, Yksin- ja yhteishuoltajien liitto ry ja Isät lasten asiassa liitto ry. Lisäksi aineistonkeruun ilmoitus oli Suomi24-sivustolla. Sain tällä tavalla 17 huoltoriitatarinaa, joista suurin osa oli miesten kirjoittamia ja ainoastaan kolme naisten. Omakohtainen kokemus huoltoriidasta oli vaatimuksena kirjoittajille. Vanhempien tarinat toimivat huoltoriitailmiön subjekteina eli tiedon välittäjinä.

Huoltoriita näyttäytyy sosiaalityön näkökulmasta hyvin monitahoisena: toimijoita voi olla useita riippuen siitä, mistä näkökulmasta ja missä vaiheessa viranomaiset tulevat vanhempien huoltoriita tilanteeseen. Huolto- ja tapaamisasioita voidaan sopia sosiaalityössä lastenvalvojan luona ja lastenvalvoja pyrkii saamaan sopua vanhempien välille. Riitaisissa tilanteissa lasten asioiden käsittely voi vaikeutua ja siitä voi tulla niin sanottu harmaa-alue, joka pahimmillaan työllistää useita viranomaisia eri sektoreilla. Roolijaot viranomaisten kesken eivät välttämättä ole vaikeutuneissa huoltoriitatilanteissa selkeitä. Viimekädessä huoltoriitoja käsittelevät ja ratkaisevat tuomioistuimet.

Huoltoriitatilanteissa vanhemmat kohdistavat sosiaalitoimen viranomaisten toimintaan usein epäilyjä puolueellisuudesta. Janne Ahjopalo (2010) on omassa tutkielmassaan, Kotikäynti ja olosuhdeselvitys lapsen huoltajuuskiistassa - vuorotteluasuminen sosiaalityöntekijöiden silmin, sivunnut tätä sukupuolirooleihin kohdistunutta ajattelua äidin suosimisesta huoltoriidoissa. Tutkielmassaan hän nostaa esille yhteiskunnassa vielä vahvasti elävät sukupuolten roolijaot sekä asenteet, jotka voivat vaikuttaa sosiaalityön taustalla arviota tehtäessä. Hän tuo keskusteluun myös isän muuttuneen ja aktiivisen vanhemman roolin perheessä, mikä tulisi viranomaisten taholta huomioida huoltoriidoissa.

Huoltoriitaa ei pääsääntöisesti selvitetä lastensuojelun sosiaalityössä. Usein huoltoriitatilanteet kuitenkin päätyvät sinne vanhempien välisten ristiriitojen vuoksi. Vanhemmat voivat tehdä lastensuojeluilmoituksia toisistaan tai esittää huolestumisensa lapsen tilanteesta toisen vanhemman luona tai toisen vanhemman toimintaa koskien. Näitä tilanteita selvitetään lastensuojelun keinoin.

Tämä usean eri viranomaisen liittyminen huoltoriita-asioiden selvittelyyn sai minut tutkimaan erityisesti sitä, minkälainen rooli huoltoriidoissa toimivalla sosiaalityöntekijällä on ja miten vanhemmat sen kokevat. Kiinnostukseni vanhempien huoltoriitakokemuksesta heräsi ollessani lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Vanhemmat toivat lastensuojelun tapaamisissa esille huoltoon ja tapaamiseen liittyviä ristiriitoja sekä kokemuksiaan riitatilanteesta. Perehtyessäni huoltoriitaa koskeviin tutkimuksiin huomasin, ettei huoltoriitaa ole juurikaan tutkittu sosiaalityön näkökulmasta.

Huoltoriidoilla on myös yhteiskunnallinen ulottuvuus, ja keskusteluun on nostettu erityisesti huoltoriidan kustannusvaikutukset yhteiskunnassa. Juha Hämäläinen (2011) on tehnyt selvityksen Liian kalliit erot, jossa hän on tuonut esille huoltoriitojen kustannusten muodostumista sekä kuntien ja kaupunkien erilaisia organisaatorakenteita huoltoriitatilanteissa. Tämän lisäksi keskustelua on herättänyt huoltoriitojen pitkittyminen ja vaikeutuminen, jopa kroonistuminen sekä uusien ennaltaehkäisevien tukimuotojen kehittämisen tarpeellisuus jo vanhempien erotilanteeseen. Ennaltaehkäisevien tukitoimien tärkeys on tiedostettu keinona, joilla pitkittyneisiin huoltoriitatilanteisiin voitaisiin vaikuttaa.

Huoltoriita on yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, laajassa merkityksessä se sisältää sekä kulttuurisia että historiallisia muutoksia, jotka liittyvät perheen ja vanhemmuuden muutoksiin. Yksilön tasolla huoltoriidan taustalla on parisuhteen päättymisen ja ero, joka jo sinällään on tunteita herättävä kokemus. Ero taas muuttaa käsityksiä perheestä, ja tämä ilmiö on osa laajemmalti yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta, jossa naisena tai miehenä oleminen joutuu yhä uudelleen määrittelyn kohteeksi. (Huttunen 2001, 44).

Luvussa kaksi kuvaan kirjallisuuden avulla näitä perheen muutoksia ja niiden historiallista taustaa. Perheen muutoksia käsittelemällä pyrin luomaan ymmärrystä sekä taustoittamaan sitä, millaiset muutokset ovat vaikuttaneet huoltoriitojen taustalla aivan perhekäsityksistä alkaen. Erityisesti nostan esille eron perheen muutoksena. Jouko Huttunen (2001,44) näkee perheen sisällä tapahtuvat muutokset kaksisuuntaisina: voidaan ajatella, että yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat ihmisiin ja että, ihmiset toteuttavat uu-

denlaisissa olosuhteissa erilaista perheen todellisuutta. Eron ja perhemuutoksen yhteiskunnallista merkittävyyttä lisää se, että eroon liittyy liittämissasioina lapsen huolto- ja tapaamisasioita, joita nykyisin yhä useammin joudutaan käsittelemään myös oikeudessa. (Mm. Hokkanen & Kuronen 2008, 83–84; Määttä 2002.)

Luvussa kolme kuvaan huoltoriitaa sosiaalityön ja lainsäädännön ulottuvuuksien kautta sekä tuon esille huoltoriidan taustalla vaikuttavia seikkoja. Ero voi olla iso kriisi vanhemmalle; ja se voi luoda turvattomuutta myös lasten tilanteeseen. Riitaisissa eroissa, joissa lasten asioita ei kyetä sopimaan, lapsen asema voi huonontua entisestään. Kristiina Väyrynen (2008) on havainnut omassa lisensiaatin tutkimuksessaan, Lapsen tuska huoltoriidassa - elämää vanhempien välissä, lapsen elämän olevan odotettua vaikeampaa vanhempien erotessa. Lasten näkökulmasta vanhempien huoltoriitaprosessi ei ollut yksi erillinen tapahtuma, vaan laajenee lapsen elämässä moniin arjen tilanteisiin jo ennen huoltoriidan alkua. Tämä tarkoittaa, että tukimuotoja lapsen suojelemiseksi tulee entisestään kehittää.

Luvussa neljä kuvaan tutkielmani kulkua ja tutkimuksellisia valintoja metodologisesta lähestymistavasta analysointiin. Tuon esiin tutkimukseni eri vaiheet, näkökulmat ja lähestymistavat, joilla on merkitystä tutkimukseni jäsentymisessä. Tämän jälkeen luvussa viisi tuon esille tutkimuksen tuloksia peilaten niitä tutkimustehtäviin. Käsittelem vanhempien tarinoiden kautta heidän kokemustaan huoltoriidasta sekä niitä ristiriitoja ja keinoja, joita he kertovat huoltoriidan sisältäneen.

2 PERHEET MURROKSESSA

2.1 Perheen muutokset

Perheellä on vahva symbolinen ulottuvuus, joka on muotoutunut vuosisatojen kuluessa. Perhekäsityksen eriytyminen sellaiseksi kuin se nyt ymmärretään, isä ja äiti sekä lapset, on vasta vajaan 200 vuoden ikäinen. Ihmiset määrittelevätkin perheen eri tavalla eri aikoina ja eri kulttuureissa. Kysymys ketkä muodostavat perheen? tulee ajankohtaiseksi silloin, kun perhe ei hahmotu enää yksiselitteisellä tavalla. (Jallinoja 2000, 187.) Veera Reunan tutkimuksessa (1997) perhebarometrin vastausten perusteella voi todeta perheen muodostumiskriteerien olevan tiukkoja ja vastanneiden mielestä lapset olivat ydintekijä perheen määrittelyssä. Lapset määrittivät perhekäsitystä enemmän kuin siviilisääty. (Jallinoja 2000, 189–190; Reuna 1997, 10–11, 15.) Vielä 1980-luvulla perhe oli sosiaalinen yhteisö, jossa oli vähintään kahden perättäisen sukupolven edustajia ja lapset olivat keskeisiä tekijöitä, jotka sitoivat jäsenensä yhteisyyden tunteella toisiinsa. Nämä ihmiset muodostivat perheen ja kuuluivat vahvasti yhteen.

Riitta Jallinojan (1985, 7–9) mukaan perheen määrittämiseen vaikuttavat sekä objektiiviset että subjektiiviset tekijät, joita ei voida erottaa toisistaan. Viisitoista vuotta myöhemmin Jallinoja (2000, 193) toteaa, ettei perhettä voi enää ajatella ainoastaan yleisenä käsitteenä, joka on määriteltävissä yleispätevien ja yksiselitteisten kriteerien pohjalta. Jallinojan ja Litmalan (2000, 19–196; 2003, 120–122) mukaan ihmiset määrittelevät perheensä itse ja yhä useammat ajattelevat, että jokaisella on oikeus määritellä oma perheensä. Nykyisin perhe voidaan ymmärtää niin sanotuksi ryhmittymäksi, jonka muodostaa kaksi tai useampi henkilö, jotka itse määrittelevät itsensä perheeksi ja tuntevat velvollisuuksia ja vastuuta toisiaan kohtaan (Litmala 2003, 120). Marinin (1994, 19, 21–22) mukaan perheen määrittelemisen vaikeudesta huolimatta perhettä pidetään kotina, läheisinä ihmissuhteina, verisiteinä sekä perheen eri sukupolvina.

Lainsäädännössä henkilökohtaiselle perheen arviolle on jätetty vähemmän tilaa. Lainsäädännöstä ei löydy yhtä ja selkeää perheen määritelmää, perhettä kyllä kuvaillaan ja rajataan useassakin lainkohdassa. Laissa ei mainita sanaa perhe, vaikka siinä annetaankin keskenään läheisille ihmisille oikeuksia ja velvollisuuksia. Perheen ymmärtäminen rakentuu parisuhteen sekä lapsen ja vanhemman suhteen kautta. Nämä suhteet ovat merkityksellisiä myös silloin, kun lait määrittelevät mikä on perhe. (Faurie & Kallio-

maa-Puha 2010, 28.) Yhteiskunnallinen sääntely ja sosiaalipolitiikka pyrkivät mahdollisimman selkeään ja pelkistettyyn käsitykseen siitä, ketkä muodostavat perheen. Ydinperheajatukselta lähtevä yhteiskunnallinen ohjaus tuottaa tietynlaista käsitystä perheestä, sen tehtävistä ja niiden jakautumisesta. Yhteiskunnallinen ohjaus asettaa tietyn perhemuodon ensisijaiseen asemaan. (Castren 2009 a, 112.)

Anna-Maija Castren mukailee artikkelissaan Mahtuuko ero perheeseen? amerikkalaisen historioitsija John Gillisin (1996) ajatusta siitä, että meillä kaikilla on kaksi perhettä, se perhe jossa eletään arkea ja kuviteltu ideaali, joka herää henkiin kertomuksissa, perhejuhliissa ja -rituaaleissa. Ensimmäinen on pirstaleinen ja epätäydellinen ja jälkimmäinen antaa jatkuvuutta, suojaa ja lohtua. Ristiriita niiden välillä on ilmeinen, mutta eletyn perheen vajavaisuus tai sen hajoaminen esimerkiksi eron vuoksi ei poista luottamusta perheen mahdollisuuksiin tarjota jatkuvuutta ja lohtua. (Castren 2009 a, 108 - 109). Kai Häggmanin (1944, 21) artikkelissa Perheen historiaa; nykyisten perhekäsitysten muotoutuminen todetaan, että tietyssä mielessä perhettä ei ole olemassa. On vain perhesuhteita ja niiden muodostelmia, jotka historiallisissa ja kulttuurisissa tilanteissa järjestäytyvät eri tavalla. Tällaisena suhdemuodostelmana perhe on jatkuvasti muuttuva ilmiö, johon liittyy ja josta irtoaa osia eri syistä. (Castren 2009 a, 108–109).

Yhteiskunnallinen kehitys modernista postmoderniin maailmaan merkitsi perinteisen yhtenäiskulttuurin hajoamista ja eriytymistä, mikä muutti modernin yhteiskunnan rakenteita ja ajattelutapoja. Tämä vaikutti siihen, että suhtautuminen yksilöihin muuttui ja yksilöiden erilaisuus hyväksyttiin. Postmodernissa vaiheessa sanoudutaan irti normatiivisista itsestäänselvyyksistä eikä edellytetä, että kaikkien on elettävä samojen kaavojen mukaan. Valmiiksi muokatun elämänkerran tilalle syntyi valinnan elämäkertä. Tuolloin myös avioliitto ja avoliitto nähdään enemmän vapaan päätöksenteon kenttänä, jota määrittelevät yksilöt itse. Avoliittoa pidetään koeavioliittona, jolloin pari voi testata yhteensopivuutta ennen naimisiinmenoa. Eettinen vastuu siirtyy yksilöille, ja jokainen tekee omat moraaliset valintansa ilman auktoriteetin tukea. (Mm. Hautamäki 1999, 35–36; myös Jallinoja 2000, 187, 190–193, 196; Määttä 2002, 41–43, 54.)

Postmodernissa vaiheessa perhemuodot moninaistuvat ja erilaiset vaihtoehdot tulevat normaaleiksi. Perhettä ei voida määrittellä yleispätevien ja yksiselitteisten kriteerien pohjalta. Perheen määrittämisen kriteereistä tulee yhä selvemmin henkilökohtaisia, ja perheeksi voi tulla monenlaisissa kokoonpanoissa. Perheen ja ei-perheen raja muuttuu koko ajan, kun henkilökohtaiset kiintymykset ja keskinäinen kanssakäyminen tulevat

tärkeimmiksi parisuhteen muodostuksen kriteereiksi. (Mm. Hautamäki 1999, 35–36; Jallinoja 2000, 187, 190–193, 196; Määttä 2002, 41–43, 54.)

Nykyään perheen perustana on tunteisiin perustuva parisuhde. Kun tunnesuhdetta ei enää ole, perhe hajoaa tai muuttaa muotoaan. Perheen ja parisuhteen muodostamiseen ja hajoamiseen vaikuttavat järjen ja tunteen vaihtelevat ristiriidat. Nykyisten suhtautumistapojen juuria voidaan löytää jo viime vuosisadalta, jolloin kaikkialla Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa vahvistui uudenlainen näkemys perheen tehtävistä ja merkityksestä. Prosessia voi kutsua perhekeskeisen elämäntavan läpimurrokseksi ja vaikutukset ovat edelleen nähtävissä perheihanteissa. Perheen perustaminen ilman tunnesidettä alettiin nähdä moraalittomana. (Häggman 1994, 89–91; Hokkanen 2005, 17.)

Perheen hajoamisen jälkeen lapset voivat mieltää kotoa pois muuttaneen vanhemman perheeseen kuuluvaksi, vaikkei hän enää asu samassa taloudessa. Jopa perheenjäsenillä voi olla eri käsitys siitä, keitä perheeseen kuuluu. Erossa perhesuhteet määritellään uudella tavalla. Puolisot joutuvat myös tekemään päätöksiä, joista osa perustuu lakiin kuten omaisuuden jako sekä lapsen huoltoon, asumiseen, tapaamisoikeuteen ja elatusapuun liittyvät ratkaisut. Vaikeissa pitkään jatkuvissa riitatilanteissa käännytään usein eri viranomaisten ja oikeusasteiden puoleen. (Jallinoja 2000, 190–193, 196; Määttä 2002, 36–37.) Ero sinänsä on tekninen prosessi, mutta sen vaikutukset perheenjäsenten ja lasten perhekäsitykseen sekä elämään ovat moninaisia. Ero ja huoltoriita vaikuttavat elämään konkreettisella tavalla ja luovat uudenlaista vanhemmuutta ja lapsuutta.

2.2 Ero perheen muutoksena

Avioeroa koskevassa lainsäädännössä keskustelua herättäneet uudistukset toteutuivat 1980-luvulla. Tuolloin tuli voimaan laki avioliittolain muuttamisesta (411/87) 1.1.1988. Laki muutti avioeron hakemusasiaksi, johon ei sisällynyt syytekijöitä tai perusteluita. Avioero muuttui sopimusasiaksi, joka mahdollisti avioliiton purkamisen yksipuolisesti ilman toisen osapuolen suostumusta. Avioero nähtiin puolisoitten välisenä yksityis- ja sopimusasiana. Avioliittolain muutoksen ohella muuttuivat myös muutkin avioeroa ja perhesuhteita määrittelevät lait. Laki lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/83) oli näistä tärkein. (Makkonen 1991, 17–20, 30–33; Määttä 2002, 36.) Yksityisoikeuden alaan kuuluvassa lainsäädännössä avoliittoa ei ole määritelty, eikä lakiin liity varsinaista

avoliitto-olettamaa. Avoperheen muodostavat henkilöt, joilla on yhteinen lapsi ja jotka asuvat yhteisessä kodissa. Käytännössä avoliitto on sopimukseen perustuva suhde, jossa kannetaan vastuuta omasta ja toisen puolesta. (Kangas 2006, 299–301.)

Erosta on tullut niin yleinen ilmiö, että se liittyy useimpien ihmisten elämään välittömästi tai ainakin välillisesti. Tilastoista voidaan tunnistaa joitakin eroamista koskevia säännönmukaisuuksia, mutta eroissa on paljon ainutkertaisuutta, perhekohtaisuutta ja erityisyyttä, joka vaikeuttaa yhtenäisen kuvan rakentamista eroprosessista. (Hämäläinen ym. 2010, 11.) Castren (2009 b, 18–9) mukaan eron vaikutuksesta usein myös muu sosiaalisten suhteiden verkosto joutuu tarkasteluun ja perheen läheisten ihmisten piiri muuttuu. Ero ei välttämättä merkitse sosiaalisen verkoston pienenemistä, vaan eron vaikutuksesta osa aikaisemmasta verkostosta voi kärsiä jännitteistä ja suhteiden katoamisesta, kun taas toinen verkosto voi toipua ja palautua. Riitaisissa eroissa lapsen sosiaalinen verkosto toiseen vanhempaan ja toisen vanhemman sukulaisiin voi muuttua tai katketa kokonaan.

Castrenin (2009 a, 106–107) mukaan ero on perheidean vastakohta, ei-perhe, eli jotain sellaista, joka ei mahdu perheen ideaaliin. Erot ovat yleistyneet ja vakiintuneet osaksi suomalaista perhe-elämää, ja ilmiönä ero on hyvin jännitteinen. Eroon liittyvissä käsitteissä on paljon kirjavuutta. Eri tieteiden käsitteiden lisäksi ero on emotionaalisesti herkkä ja tunteita koskettava asia, josta puhutaan eri ilmauksin riippuen siitä puhutaanko erosta arkikielen, lainsäädännön, median, politiikan vai tutkimuksen yhteydessä. Tämä moninaisuus ja tunnevaltaisuus tuovat oman lisän erokäsitteiden käyttöön. Erosta puhuttaessa siihen liitetään arkikielessä myös laajempia käsitteitä kuten yksinhuoltaja ja yksinhuoltajuus, jotka kuvaavat eron jälkeistä lapsista huolehtimista. (Kääriäinen ym. 2009, 12.) Nykyisin yksinhuoltajuus on epämääräinen käsite, jolla voidaan tarkoittaa virallista lapsen huollosta tehtyä ratkaisua tai yleisemmin lapsen jokapäiväisestä hoidosta vastuuta kantavaa vanhempaa. Yksinhuoltajuudesta on tullut hyväksyttävä tapa olla perhe, eikä se ole enää kulttuurisesti poikkeava ilmiö. Vaikka yhteishuoltajuus on enenevässä määrin tullut yhdeksi vaihtoehdoksi perheen erotessa, ei yhteishuoltajuutta ole vielä tilastoissa eritelty perhemalliksi. Kääriäisen (2008, 20) mukaan käsitteiden käyttö ja ilmaisut parisuhteen päättymisestä eivät ole yhdenmukaisia. Käsitteiden käyttöön vaikuttavat monet seikat kuten parisuhteen solmimiseen liittyvientapojen väljentyminen ja sitä kautta myös vanhemmuuden moni muotoistuminen.

Emeryn (1994) mukaan vanhemmat eivät eroa lapsistaan, eivätkä he voi koskaan täysin erota toisistaan. Lapset toimivat siteinä eronneiden vanhempien kesken, jotka ovat vanhempia lopun elämäänsä. (Hokkanen 2005, 10.) Eron jälkeen vanhemmuuden yhdeksi keskeiseksi asiaksi muodostuu lapsen suhteen säilyminen molempiin vanhempiin (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38). Marja Kurosen (2003, 114) mukaan ero tekee näkyväksi vanhemmuuden eri osa-alueet, ja vanhempien roolit erottuvat selkeämmin toisistaan. Vanhemmuuden uudelleenjärjestely eron jälkeen pohjautuu lapsen oikeuksiin saada elatusta kummaltakin vanhemmalta sekä rakentaa ja ylläpitää suhdetta myös poismuuttaneeseen vanhempaan. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38). Perheen muutostilanteissa kuten erossa useat perheet hakevat apua asiantuntijoilta. Erityisesti apua haetaan lasten huoltoon ja elatukseen liittyvissä asioissa. Myös eron jälkeiseen vanhemmuuteen ja vanhemmuuden uudelleen muotoutumiseen etsitään usein neuvoja. (Palmunen 2009, 61.)

Myös lapselle vanhempien ero voi olla pelottava ja hämmentävä kokemus. Lapsi joutuu aikuisen lailla käymään läpi monenlaisia tunteita ja elämän muutoksia. Lapset suhtautuvat vanhempien eroon eri tavoin ja tähän vaikuttaa se, millainen perheen tilanne on ollut ennen eroa sekä se, millainen suhde lapsella on ollut vanhempiinsa. Lapsilla erokokemukseen vaikuttaa erityisesti se, miten ero käytännössä toteutetaan ja millaiseksi vanhempien suhde eron jälkeen muodostuu. Oleellista on, pystyvätkö vanhemmat pitämään lapsen edun etusijalla eroratkaisuja tehdessään ja sopiessaan lapsen asioita.

2.3 Eron tuottamat muutokset vanhemmuudessa

Avioerojen ja avoliittojen lisääntyminen 1970-luvulla aiheutti muutospaineita vanhalle lainsäädännölle. Vanha lainsäädäntö katsottiin hajanaiseksi ja lapsia eriarvoistavaksi. Lasten asemasta säädetään muun muassa laki Lapsen elatuksesta (704/75) sekä Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/83). Jälkimmäinen säädös sisältää määräyksiä lapsen huollosta eron jälkeen. Tuolloin sovitaan muun muassa lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta (Valjakka 2002, 42–44; Gottberg 1997, 7–8; Makkonen 1991, 21–22.)

Suomessa ideologinen käänne kohti jaettua vanhemmuutta tapahtui vuonna 1984, jolloin uusi lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva laki 361/1983 tuli voimaan. Ideo-

logisena perustana muutetussa laissa oli uudenlainen käsitys lapsen oikeuksista ja lapsen edusta. Lasten yhdenvertaisuus, tasa-arvo syntyperästä tai perhemuodosta riippumatta nostettiin lapsia koskevan yksityisoikeudellisen lainsäädännön keskiöön. (Valjakka 2002, 42–44; Gottberg 1997, 7–8.) Laki mahdollisti yhteishuoltajuuden, eli molempien vanhempien säilymisen lapsen huoltajana ja vanhemmuuden jatkumisen eron jälkeen. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 39; Kurki-Suonio 1999, 445.) Lailla suomalaisen yhteishuollon oikeudellinen perusta vakiinnutti vanhemmuuden jatkumisen eron jälkeen ja edelleen puolisoitten uusiin liittoihin ja perhekokoonpanoihin. (Kurki-Suonio 1999, 444–445.) Aikaisemmin oli yleisempää, että poismuuttaneen vanhemman ja lapsen välinen yhteys katkesi erossa (Kurki-Suonio 1999, 444–445).

Kääriäisen ym. (2009) mukaan eron jälkeen käsitettä vanhemmuus pidetään onnistuneena ilmaisuna, koska se kuvaa vanhemmuuden jatkumista eron jälkeen. Eroa pidetään yleensä perheen sisäisenä asiana ja parisuhteen välisenä asiana. Eroa myös ajatellaan usein päättymisen ja loppumisen kautta, tuolloin ajatellaan puolisoitten välisen liiton loppumista tai perheen purkautumista. Erolla on kuitenkin laajempia vaikutuksia perheenjäsenten sosiaalisiin suhteisiin ja vanhemmuuteen sekä lapsen asioihin. (Hämäläinen ym. 2009, 14.) Huoltoriitatilanteessa vanhemmat puolustavat vanhemmuuden jatkumista myös eron jälkeen ja vaikka parisuhde päättyy, vanhemmuuden toivotaan jatkuvan. Erityisesti riitaisissa eroissa, joissa lasten asioita ei voida sopia eron vaikutukset voivat olla osapuolille laajoja.

Eroavilla vanhemmilla on kaksi tapaa virallistaa lapsen asemaan liittyvät päätökset. Ensimmäinen menettely on sosiaaliviranomaisen vahvistama sopimus, joka on täytäntöönpanokelpoinen. Tällöin sosiaaliviranomaiset vahvistavat sopimukset ja auttavat tarvittaessa neuvottelumenettelyillä sopimusten syntymistä. Vanhemmat voivat pyytää myös tuomioistuimen päätöstä lasten asioista joko avioerohakemuksen yhteydessä tai itsenäisenä asiana. (Makkonen 1991, 21–22.) Erotilanteessa vanhempien tulisi tehdä päätös ainakin siitä, kumman luona lapsi jatkossa asuu ja siitä, kuinka lapsen ja etävanhemman tapaamiset tulevaisuudessa toteutetaan (Valkama & Litmanen, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos julkaisuja 224, 2006).

Huolto- ja tapaamiskäytännöt ja niitä säätelevä lainsäädäntö nähdäänkin yhtenä merkittävänä yhteiskunnallisena areenana, jossa neuvotellaan eron jälkeisestä vanhemmuudesta, perhesuhteiden muodoista ja käytännöistä. Marjo Kuronen (2003) tuo esille, että jae-
tun vanhemmuuden ideaali koskee yhteiselämän jälkeistäkin aikaa, koska nykyisin van-

hemmuus jatkaa eron jälkeenkin ”perheyttä”. Jaetun vanhemmuuden lähtökohtana on sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen perhe-elämässä, ja sitä on markkinoitu miehille mahdollisuutena ja oikeutena tasa-arvoiseen vanhemmuuteen. (Sevon & Huttunen 2002, 94). Myös Kirsti Kurki-Suonio (1999, 444–445) on tuonut esille sitä, että perheen odotetaan jatkavan elämäänsä eron jälkeen - toki eri muodossa kuin ennen eroa.

Maria Eriksson (2003, 332–334) on kirjoittanut Ruotsalaisesta lainsäädännöstä ja perhepolitiikasta. Hän käyttää käsitettä ”eronnut ydinperhe”, jolla hän tarkoittaa pyrkimystä säilyttää vakaus lapsen perhesuhteissa juuri yhteishuollon ja tapaamisoikeuden avulla. Kurki-Suonio (1999, 481–482) on tehnyt Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista laeista oikeusvertailevan tutkimuksen, ja hänen mukaansa perheen muutoksiin ovat vaikuttaneet myös ajankohdan psykologispainotteiset virtaukset kuten se, että isyyden arvostus on kohonnut. (ks. myös Valkama & Litmala 2006, 28–32.)

Käsitys avioerosta puolisoitten psyykkisenä kriisinä vaikutti 1980-luvulla avioerolainsäädännön uudistuksiin ja lapsenhuoltolakiin. Sovinnon tavoittelulle ja sovittelutyölle annettiin keskeinen asema. Nykyisen lapsenhuoltolain keskeisiä periaatteita eli sovinnon tavoittelua ja molempien vanhempien vanhemmuuden jatkumista toteutetaan käytännössä laajalti. Useimmat vanhemmat pääsevät sopimukseen lasten asumisesta, huollosta ja tapaamisoikeudesta. Oikeuteen vietyjen huoltoriitojen suhteellinen osuus kaikista sosiaalitoimessa tai tuomioistuimissa ratkottuista lasten huoltoa, asumista tai tapaamisoikeutta koskevista tapauksista on noin 4-5 prosenttia. (Valkama & Litmala 2006, 28–32.)

Huoltoriitaa käyvien vanhempien ja heidän lastensa arkeen lainsäädäntö välittyy nimenomaan viranomaisten toiminnan kautta. Viranomaisten toiminta huoltoriidoissa ei ole vain yksittäisten lasten asioiden hoitamista tai perhelainsäädännön toteuttamista, vaan tuomioistuinten ja sosiaalitoimen huoltoriitakäytännöissä tuotetaan laajemminkin käsityksiä siitä, mitä on hyvä lapsuus, millaista isyyttä ja äitiyttä lapset tarvitsevat ja miten perhe-elämää ylipäätään pitää organisoida eron jälkeen. Vaikka käytännön taustalla vaikuttaa lainsäädäntö, näiden käsitysten tuottamisen lisäksi päätöksissä ja toimissa myös ohjeistetaan ihmisiä toimimaan tavoilla, joista rakentuu hyvinkin konkreettisesti tietynlaista elämää. Lainsäädäntö kuitenkin jättää paljon tilaa harkinnalle, ja ammattikäytännöt nousevat näissä perhe-elämän tuottamisen prosesseissa merkittävään asemaan. (Hautanen 2010, 54.)

3 HUOLTORIITA

3.1 Sosiaalityön ulottuvuuksia huoltoriidassa

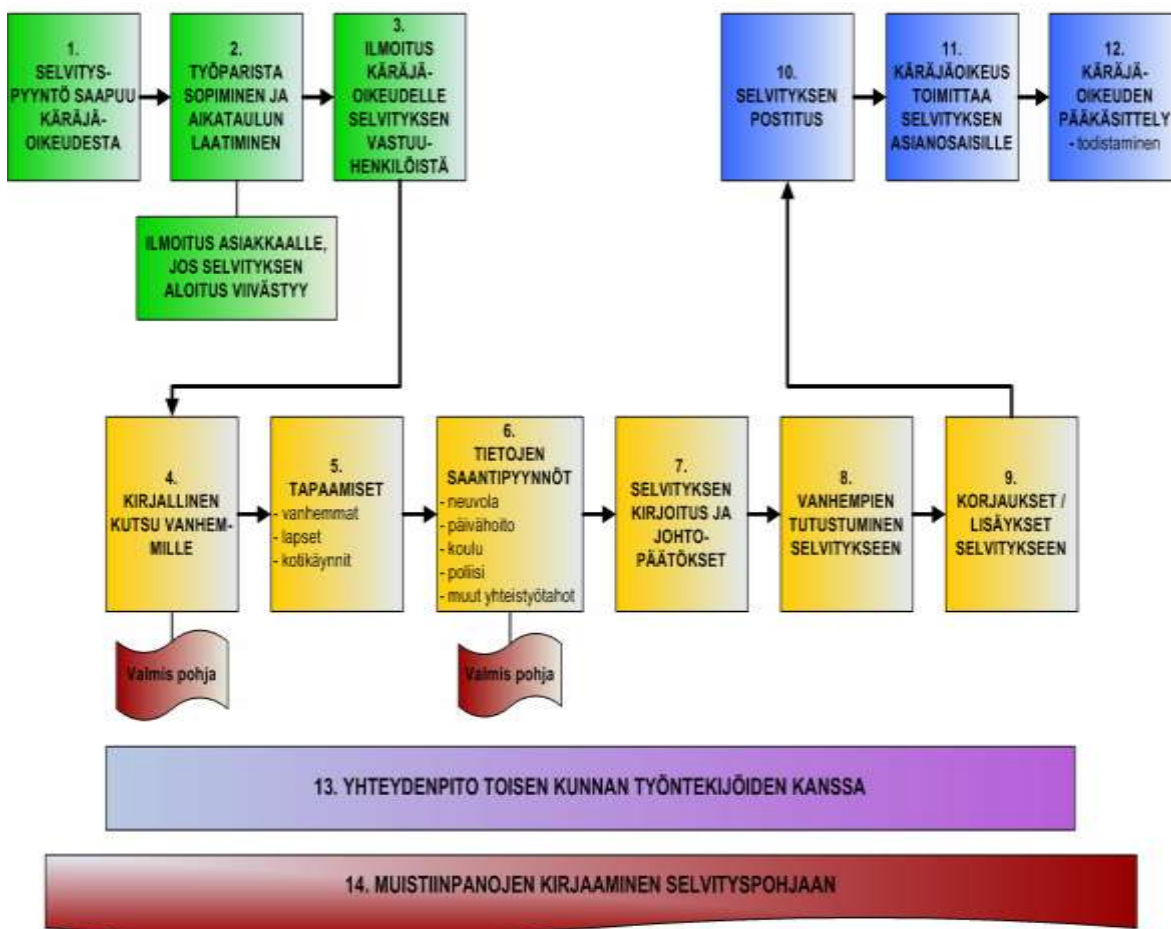
Huoltoriidan käsite on epäselvä. Hallinnollisesti sillä voidaan tarkoittaa tuomioistuimeen vireille tullutta lapsen huoltoa ja tapaamista koskevaa riitaa, jossa vanhemmat ovat erimielisiä siitä, miten lasten huolto ja tapaaminen tulisi järjestää. (Valkama & Lasola, 237). Juridisessa mielessä se tarkoittaa oikeusprosessia, jossa ollaan erimielisiä lapsen huollon ja tapaamisen järjestämisestä. (Hämäläinen 2010, 8).

Huolto- ja tapaamisasioissa julkista valtaa edustaa tuomioistuinlaitos ja sosiaalitoimi. Vaatimus toimia lapsen edun mukaisesti koskee samalla tavalla niitä molempia. Sosiaalitoimella on itsenäinen toimivalta erotilanteissa niin pitkään kuin vanhemmat ovat halukkaita neuvottelemaan sovussa lapseen liittyvissä asioissa. Sosiaalitoimen päätehtävänä on turvata lapsen asema ja tehdä lapsen näkökulma näkyväksi sekä tukea lasta. (Tasinen 2001, 3, 45). Se vahvistaa vanhempien tekemän sopimuksen sekä antaa asiaan liittyvän neuvonnan ja sovitteluavun. Sosiaalitoimi voi toimia asiantuntijalausannon antajana huoltoriidoissa tai sovinnollisissa tilanteissa huolto- ja tapaamissopimusten vahvistajana. Sosiaalitoimessa lastenvalvojat vahvistavat näitä sopimuksia. Varsinaista päätösvaltaa huolto- ja tapaamisasioissa on ainoastaan tuomioistuimilla.

Mari Antikainen (2007, 13) on omassa väitöskirjassaan Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa tarkastellut tapaamissopimuspalveluiden asiantuntijakäytäntöjä sosiaalitoimen kontekstissa. Hän on tuonut esille, että vaikka laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittelee sosiaalitoimen tehtäväksi vanhempien sopimuksen vahvistamisen, sitä ei ole sosiaalitoimen näkökulmasta erikseen ohjeistettu. Sosiaalityöntekijä joutuu myös toimimaan ilman eroauttamisen koulutusta. Tämän vuoksi käytännöt huolto- ja tapaamissopimusten teossa ovat vaihtelevia.

Huoltoriidan selvitysprosessi on monivaiheinen, ja sosiaalitoimella onkin merkittävä tehtävä huoltoriidoissa, jotka menevät tuomioistuihin. Ylä-Pirkanmaan lastensuojelun kehittämishankkeessa (Juhola 2008, 6) huoltoriidan selvitysprosessin vaihteita on kuvattu prosessikaavion avulla (KUVIO1).

SELVITYSPROSESSI HUOLTORIIDASSA

KUVIO 1. Ylä -Pirkanmaan lastensuojelun kehittämishankkeen selvitysprosessi kuvauksen prosessikaavio. (Juhola 2008, 6).

Erityisesti pitkittyneen huoltoriidan kuvaaminen yksiselitteisenä prosessina on vaikeaa, koska se jakautuu moneen erilaiseen polkuun ja sisältää paljon tapauskohtaista erityisyyttä. Pitkittyneissä huoltoriidoissa vanhempien ja lasten kanssa voi työskennellä useita viranomaistahoja tapauksesta riippuen. (Hämäläinen 2010, 11–12.)

Riitaisissa tilanteissa sosiaalitoimella on lain mukaan velvollisuus antaa asiantuntijalausuntonsa tilanteesta oikeudelle ja tehdä mahdollinen olosuhdeselvitys. Sosiaalitoimi tekee olosuhdeselvityksen ja asiantuntijalausunnon ainoastaan tuomioistuimen toimeksiannosta ja siinä laajuudessa kuin sitä on pyydetty. (Gottberg 1997, 17–18, 85–88; Kurki–Suonio 1999, 466–479; Taskinen 2001, 45–47.) Tuomioistuin pyytää olosuhdeselvityksen vanhempien ja lapsen tilanteesta sekä olosuhteista, mikäli katsoo sen tarpeelliseksi. Selvityksen tekee sen kunnan sosiaalilautakunta, missä lapsella, lapsen vanhemmilla, huoltajalla tai huoltajaksi esitetyllä on kotipaikka. Tilanteissa, joissa van-

hemmat asuvat eri paikkakunnilla, pyyntö tehdään molempien vanhempien kotikuntien sosiaalilautakunnille, jolloin se valmistellaan yhteistyössä kummankin kunnan kesken.

Käräjäoikeus voi pyytää selvityksen tehneet sosiaalityöntekijät kuultavaksi oikeuteen, usein vanhempien pyynnöstä. Sosiaaliviranomaisen olosuhdeselvitys ei velvoita tuomioistuimia, ja ratkaisu voi olla erilainen kuin selvityksen tulos. Auvisen (2006) tutkimuksessa Huoltoriidat tuomioistuimissa, sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana ja asiantuntijana sosiaalitoimen selvityksessä antamat ratkaisuehdotukset poikkesivat joka neljännessä tapauksessa tuomioistuinten ratkaisuista. Tuomioistuimet saattoivat arvioida tasapelitilanteessa vaihtoehtoja toisin kuin sosiaalitoimi.

Oikeuteen viedyissä täytäntöönpanotapauksissa, joissa on ongelmia aiemman sopimuksen tai oikeuden päätöksen toteuttamisessa, sosiaalitoimen velvollisuus on antaa ns. täytäntöönpanosovittelua. Lain huolto- ja tapaamisasioissa määrittelemien velvoitteiden lisäksi sosiaalitoimi voi myös itsenäisesti, ilman lapsen vanhempien lupaa, laittaa vireille yksityisoikeudellisen huoltoriidan tuomioistuimessa sekä käyttää asiassa puhevaltaa. Tällä oikeudella on haluttu taata, että sosiaalitoimella olisi toimintamahdollisuuksia huolto- ja tapaamisasioissa niissäkin tilanteissa, joissa ei voida osoittaa varsinaisten lastensuojelun toimenpiteiden tarvetta. (Gottberg 1997, 17–18, 85–88; Kurki–Suonio 1999, 466–479; Taskinen 2001, 45–47.)

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia voi olla huoltoriita-asia tai yhtä aikaa sekä huoltoriita- että lastensuojeluasia tai jopa rikosasia. Huoltoriidoissa lastensuojelun sosiaalityön rooli voi muodostua epäselväksi erityisesti niissä tilanteissa, joissa vanhemmat huoltoriidan yhteydessä tekevät toisistaan lastensuojeluilmoituksia ajaessaan omaa asiaansa. Huoltoriidan vireilläolo ei vaikuta lastensuojelun tarpeen arviointiin ja lastensuojeluilmoitus tutkitaan aina, kun lastensuojeluilmoitus on saapunut sosiaalitoimeen. Näissä tilanteissa lastensuojelun sosiaalityöntekijät ryhtyvät selvittämään lastensuojelun tarvetta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooli tilanteessa on epäselvä, ja asiakkailla on suuria odotuksia lastensuojelun sosiaalityöntekijän päätäntävällä näissä tilanteissa. Sosiaalityöntekijöiden eri rooleissa toimiminen perheen kanssa voi aiheuttaa epäluottamusta asiakkaassa. Erityisesti pienissä kunnissa tämä on mahdollista, ja esteellisyyden ja asiantuntemuksen varmistaminen voi vaikuttaa siihen, että virka-apua joudutaan pyytämään toisesta kunnasta.

3.2 Lainsäädännön ulottuvuuksia huoltoriidassa

Avio- ja avoerojen lisääntyminen on johtanut siihen, että lasten huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden kokonaismäärä on lisääntynyt. Vaikka erot ovat usein riitaisia, Stakesin tilastojen mukaan vanhemmat kykenevät erossa suurimmassa osassa tapauksista saamaan aikaan sopimuksen, jonka kunnan sosiaalitoimi voi vahvistaa. Sosiaalitoimien vahvistamien sopimusten määrä onkin lisääntynyt. (Peuralahti 2012, 96.) Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuosina 2005 ja 2006 lasten huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevien tutkimusten mukaan iso osa huoltoriidoista tulee vireille tuomioistuimissa äidin aloitteesta. (Valkama & Litmala 2006, 37–39). Huoltoriidassa on kysymys perheoikeudellisista oikeudenkäynneistä, ja niiden tavoitteena on määrittellä sekä toteuttaa lapsen etua kussakin tilanteessa. Oikeudenkäynnit perustuvat vanhempien hakemuksille eivät syyttäjän nostamille syytteille. (Hautanen 2010, 56.)

Lainsäädäntö vaikuttaa oleellisesti siihen, miten lasten elämä järjestetään vanhempien erotessa ja miten tilanteessa toimitaan. Lainsäädäntö vaikuttaa myös siihen, millaisia rooleja viranomaisilla on erotilanteessa. Erotilanteiden lisäksi lailla säädellään myös siitä, ketkä yleensä ovat lasten huoltajia ja mitä heidän tehtäviinsä kuuluu sekä millaista lasten saaman hoidon ja kasvatuksen tulee olla. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (LHL, lapsenhuoltolaki) mukaan, lapsen huolto merkitsee vastuuta lapsesta sekä lapsen tasapainoisesta kehityksestä ja hyvinvoinnista. Lisäksi huolto merkitsee vanhempien oikeutta ja velvollisuutta tehdä päätöksiä lasta koskevista asioista. Vaikka lapsen edun tavoittelu on kirjattu lain johtavaksi ajatukseksi, käsitettä ei määrittellä laissa kattavasti ja täsmällisesti, vaan se on jätetty avoimeksi ja joustavaksi. Tämän vuoksi lapsen edun arvioiminen kussakin yksittäisen lapsen tilanteessa jää käytännössä viranomaisten tehtäväksi. (Auvinen 2006, 202–203; Gottberg 1997, 11–25; LHL 1 §.) Tämä lain avoimuus lapsen tilanteen arvioimisessa voi erityisesti huoltoriitatilanteessa muodostua haasteelliseksi eikä lapsen etua arvioitaessa ole yksiselitteistä määrittellä mitä lapsen etu kussakin tilanteessa tarkoittaa.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta säätelevän lain (361/1984) 1§ 1momentin mukaan: lain tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lisäksi huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välille. Tapaamisoikeuden tarkoitus on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka

luona lapsi ei asu. Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu 1 §:ssä säädettyjen periaatteiden mukaisesti. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 8.4.1983/361.) Huoltoriitatilanteessa tämä lain tarkoittama vanhempien yhdessä päättäminen lapsen asioissa voi hämärtyä ja vanhemmilla voi olla erilaisia näkemyksiä siitä, mikä on lapsen etu.

Erotilanteissa laissa voi nähdä kaksi lapsen etua keskeisesti määrittävää periaatetta, joilla pyritään sääntelemään lapsen suhdetta vanhempiinsa ja vanhempien toimintaa heidän erotessaan. Ensinnäkin molempien vanhempien vanhemmuutta edistetään yhteishuollon avulla. Toiseksi lakiin on kirjattu lapsille osoitettu tapaamisoikeus, jonka perusteella nimenomaan lapsella on oikeus pitää yhteyttä toiseen vanhempaan ja tavata tätä. Lain periaatteen mukaan tapaamisoikeus on lapsen oikeus, vaikka arkikielessä tapaamisoikeus ymmärretään usein vanhempien oikeudeksi. (Mahkonen 2008, 52).

Lain periaatteen mukaisesti vanhempien olisi ensisijaisesti hyvä sopia yhdessä lasten huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Jos vanhemmat eivät saavuta sovintoa itsenäisesti, he voivat käyttää apuna sosiaalityöntekijöiden tarjoamaa perheasiainsovitte-
lua, joka on vanhemmille maksutonta kunnan tarjoamaan tukea. (Gottberg 1997, 11–17; Kurki–Suonio 2000a, 187–198; LHL 1–8 §.) Lapsen ja vanhemman suhteita eron jälkeen säätelevä lainsäädäntö nojaa lasta kohtaavan riskin ajatukseen ja pyrkii tukemaan erotilanteessa lapsen ja vanhempien suhteen jatkuvuutta. (Forsberg & Pösö 2004, 34; myös Kuronen 2003).

Oikeusjärjestelmä jakaantuu erilaisiin oikeudenaloihin, ja huoltoriidat kuuluvat oikeudellisella kentällä perheoikeuden piiriin. Huolto- ja tapaamiskäytäntöjä säätelee ensisijaisesti laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, johon huoltoriidat lainsäädännöllisesti perustuvat ja jota vasten yksittäisiä tapauksia punnitaan oikeudessa. (esim. Gottberg 1997). Tuomioistuimiin viedyillä huolto- ja tapaamisriita-asioilla voi olla hyvinkin erilaiset lähtökohdat. Osa tuomioistuimiin viedyistä huolto- ja tapaamisasioista muodostuu sosiaalitoimen tavoin vanhempien tekemien sopimusten vahvistamisista. Osa tapauksista viedään oikeuteen avioerohakemuksen yhteydessä niin sanottuna liitännäisasi-
ana. Useat oikeuteen viedyistä tapauksista ovat sellaisia, että sosiaalitoimessa tehty sopimus ei toimi ja asiaan halutaan oikeuden päätös. Usein huolto- ja tapaamisasia ajoituu eron, eikä taustalla ole aikaisemmin tehtyä sopimusta. (Auvinen 2006, 12–14; Gottberg 1997, 130–131; Valkama & Litmala 2006, 32–34.)

Tuomioistuimessa käsitellään myös huollon, asumisen ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevia ongelmatilanteita. Vanhemmat voivat hakea täytäntöönpanomääräystä, jos aikaisemmin tehtyä sopimusta tai oikeuden päätöstä ei noudateta käytännössä. Tuomioistuimissa käsitellään sekä riitaisia että sovinnollisia tapauksia riippuen siitä, mistä lähtökohdista käsin asia on tullut käsiteltäväksi. Riitaisissakin tapauksissa tuomari aina tunnustelee sovinnon mahdollisuutta oikeusprosessin aikana. Osa tapauksista voi mennä oikeuteen riitaisena ja päättyä siellä tehtyyn sovintoon. Tuomareiden näkökulmasta osa tuomioistuimissa käsitellyistä huoltoriidoista ovat erittäin vaikeita, jopa kroonistuneita ja komplisoituneita, ja niissä tapauksissa voidaan päätyä vuosia kestäviin oikeusprosessien ketjuihin. (Auvinen 2006, 12–14; Gottberg 1997, 130–131; Valkama & Litmala 2006, 32–34.)

Huoltoriidat kestävät oikeudessa keskimäärin kahdeksan kuukautta, mutta ei ole myöskään epätavallista, että aikaa kiistan vireillepanosta päätökseen kuluu vuosi tai enemmänkin. Huoltoriidat eroavat merkittävästi esimerkiksi rikosoikeudellisista oikeudenkäynneistä, koska vanhemmat voivat halutessaan laittaa huoltoriidan uudelleen vireille tuomioistuimeen. Päätös ei ole koskaan lopullinen, vaikka kaikki valitustiet olisi käytetty. Mahdollisuus aina uusiin huoltoriidan vireillepanoihin voi johtaa vuosikausien oikeustaisteluihin, joiden aikana kiistan kohteina olevat lapset varttuvat täysi-ikäiseksi. (Auvinen 2006; Gottberg 1997, 24, 49–50; Valkama & Litmala 2006, 53–57.) Nykyisin nämä pitkittyneet huoltoriidat ovatkin herättäneet enenevässä määrin huolta lasten tilanteesta ja asemasta.

3.3 Huoltoriidan taustalla vaikuttavat seikat

Huoltoriitojen taustalla vaikuttaa useita syitä. Tavallisimmin riidat ilmenevät vanhempien erotessa sellaisessa tilanteessa, jolloin käytännön asiat perheessä ovat selvittämättä ja parisuhteeseen sekä sen päättymiseen liittyvät tunteet ovat pinnassa. Vanhemmilla voi olla erilainen valmius keskusteluun eron jälkeisestä vanhemmuudesta ja hoitovastuun jakamisesta. Tähän vaikuttavat yleisesti myös eron taustasyyt, jolloin menneisyys on vahvasti mukana lapsen asioita mietittäessä. (Valkama & Lasola 2008, 27 - 30,75). Niissä tilanteissa, joissa vanhemmat eivät ole asuneet koskaan yhdessä eikä vanhempia yhdistä yhteinen menneisyys, tilanne on toinen ja yhdistävänä tekijänä on tulevaisuus yhteisen lapsen vanhempina. (mt. 2008).

Auvisen vuonna 1997 sosiaalitoimen tuomioistuimille laatimia selvityksiä koskevan tutkimuksen mukaan vaikeimpien huoltoriitojen taustalla ongelmia esiin nousivat uudet seurustelu- ja parisuhdekumppanit, väkivalta ja erityisesti parisuhdeväkivalta. Harvemmin taustalla esiintyi psyyken sairaudet, päihderippuvuus, kommunikaatio-ongelmat ja muut erimielisyydet. Yleisimmin huoltoriidan taustalla esiintyi eron taloudelliset tekijät. (Peuralahti 2012, 99 - 100.)

Auvinen (2002, 118) toi eron taustasyynä esiin eropatologian, joka tarkoittaa tavannaomaista moniulotteisempaa katkeruutta kuten eron käynnistämää patologista asennoitumista ja käyttäytymistä entistä puolisoa ja usein myös lapsia kohtaan. Tällaisissa eropatologisissa huoltoriidoissa erojen taustalla voi olla jommankumman puolison vaikeus irrottautua liitosta, vanhempien eroprosessin eriaikaisuus, syyttely tai hyökkääminen puolisoa kohtaan tai toisen mitätöinti. Usein eropatologiaan liittyy myös vanhempien psykosomaattinen tai psyykinen oireilu. Näissä riidoissa lapsia usein painostetaan tietynlaiseen käyttäytymiseen, jonka vuoksi lapset oirehtivat. (mt.) Jos vanhempien väliset ristiriidat estävät vanhempia sopimasta keskenään lapseen liittyvistä asioista, lapsista tulee pelinappuloita vanhempien välisessä riidassa eivätkä vanhemmat pysty riittävästä huomioimaan lapsen tarpeita. Vanhempien katkeruus ja epälojaalius toisia kohtaan näkyy usein lapsen ja tapaajavanhemman tapaamisten epäonnistumisina ja jopa laiminlyönteinä tai tapaamisten estämisenä kokonaan. Pahimmillaan tämä voi vaarantaa lapsen tasapainoista kehitystä. (Valjakka 2002, 85.)

Huoltoriitojen yhteydessä puhutaan myös vieraannuttamisesta, jolla tarkoitetaan jonkun tahallista ja tietoisesti aiheutettua toimintaa. Käsitteenä vieraantumisen on hajanainen, eikä vieraannuttamisen ilmiötä tunneta kovinkaan laajasti. Häkkänen-Nyholmin (2010,1) mukaan vieraannuttamisella tarkoitetaan vanhemman käyttäytymistä erotilanteessa siten, että lapsen ja toisen vanhemman suhde olennaisesti vaikeutuu tai katkeaa kokonaan. Vieraannuttaminen tapahtuu sellaisessa prosessissa, jossa ennen eroa on edeltänyt vieraannutetun vanhemman ja lapsen normaali, tunnesävyiltään myönteinen suhde eikä ole viitteitä siitä, että vanhempi on lapselle vahingoksi. Vieraannuttamista käsittelevässä kirjallisuudessa on tuotu esille kahdenlaista vieraannuttamista, ensinnäkin lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmasta, joka ilmenee vanhemman toiminnan tasolla sekä toiseksi sillä voidaan tarkoittaa lapsen vieraannuttamista viranomaisten taholta. Viranomaisen vieraannuttamisessa on kyse viranomaisen huostaanotolla tai sijoituksella aiheutettua lapsen vieraannuttamista vanhemmistaan.

Huoltoriidat voivat syntyä vaikka puolisoiden välillä ei ole mitään edellä mainituista ongelmista. Vanhemmat voivat tulla hyvin toimeen keskenään ja laatia sopimukset. Aina sopimuksia ei kuitenkaan laadita tarpeeksi täsmällisiksi, jolloin vanhemmille voi syntyä erimielisyyttä sopimuksesta tai sopimuksen tulkinnasta. (Auvinen 2002, 119; Kaisto 1994, 42.) Syvän luottamuspulan vallitessa vanhemmat eivät kykene keskustelemaan sivistyneesti asioista ja tämä keskusteluyhteyden puuttuminen voi johtaa siihen, että lapsi joutuu vanhempien viestien viejäksi. (Auvinen 2006, 289). Vanhempien muuttuneet tilanteet voivat myös aktivoida keskustelun lasten asioista ja niiden järjestämisestä.

4 HUOLTORIITA SENSITIIVINEN TUTKIMUSOTE

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja kysymyksen asettelu

Tutkielmassani tarkastellaan vanhempien kokemuksia huoltoriidoista, ja tuodaan aihetta esille sosiaalityön näkökulmasta katsottuna. Sosiaalityöllä tarkoitetaan kunnan sosiaalityössä tehtyä sosiaalityötä, jossa perheiden parissa työskentelee lastenvalvojia ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Kunnallinen sosiaalityö näyttäytyy huoltoriitatilanteissa asiakkaille päätöksentekotyönä ja avohuollon tukipalveluina. Tutkielmani tavoitteena on tehdä näkyväksi vanhemman omaa kokemusta huoltoriidasta ja tuoda esille kunnallisen sosiaalityön roolia huoltoriitatilanteessa.

Tutkimukseni aihe alkoi hahmottua vuoden 2011 aikana. Tein tutkielman vanhempien erokokemuksista ja tunteista erossa. Aiheena erokokemukset olivat mielenkiintoisia, ja erosta puhuttaessa lasten asioiden sopiminen oli iso osa erokokemusta. Vanhemmat toivat tapaamisissa esille huoltoon ja tapaamiseen liittyviä ristiriitoja sekä omia kokemuksiaan ja tunteitaan riitatilanteesta. Vanhemmista oli aistittavissa, että lasten asioista riitely oli voimakkaita tunteita aiheuttava kokemus ja siihen liittyi paljon pohdintaa vanhempana olemisesta. Osa vanhemmista kertoi purkavansa tuntojaan mieluummin kirjoittamalla, ja tämän vuoksi narratiivinen lähestymistapa tuntui oikealta lähestymistavalta saada tietoa tutkittavasta aiheesta.

Laadullisen tutkimuksen pyrkimys on ymmärtää inhimillisen elämän sellaisia alueita, jotka koskevat syvästi ihmisen kokemuksia ihmisenä olemisesta (Hämäläinen 1987, 2). Narratiivisen menetelmän valitsin siksi, koska halusin vanhempien itse tuovan esille omia huoltoriitakokemuksia omin sanoin mahdollisimman vapaasti. Tämä antaa tutkijalle mahdollisuuden eläytyä huoltoriidan kokeneiden vanhempien tarinoiden siten, kun he itse haluavat niistä kertoa.

Tutkielmani tarkoituksena on saada tietoa siitä, millainen kokemus huoltoriita on vanhemman näkökulmasta, millaisia vaiheita siihen on liittynyt sekä siitä, millaisia keinoja riitatilanteessa käytetään. Tutkimustehtävänäni on selvittää:

1. Millainen kokemus huoltoriita on ja millaisena huoltoriita näyttäytyy vanhempien tarinoissa?
2. Millaisia ristiriitoja tai vaikeuksia huoltoriidan taustalla on?

3. Millaisia keinoja riitatilanteessa käytetään?

Tarinat välittävät jotain ihmisen omaa, ja erilaiset kirjoitustavat tuovat esille ihmisten tapaa jäsentää asioita ja syvällisempiä tuntojaan. Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo (2008, 111) tuovat esille, että narratiivisuuden lähtökohta ajatus on, että kertomukset ja tarinat ovat ihmiselle sisäinen ja luonteenomainen tapa jäsentää maailmaa, kokemuksia ja itseään. Kertomukset ovat keinoja eheyttää ja tuottaa johdonmukaisuutta sekä jatkuvuutta, vaikka ne sisältävätkin epäjohdonmukaisuutta. Uskon myös, että tarinoita kirjoittamalla ihminen voi helpommin välittää kipeimpiäkin tuntojaan, koska kokemuksista kertomiseen ei vaikuta tutkijan ja tutkittavan välinen vuorovaikutus eikä luottamusta tarvitse rakentaa lyhyen tapaamisen aikana.

Tutkielmani on lähestymistavaltaan laadullinen ja narratiivinen. Tämä merkitsee tutkimuksessani asetelmaa, jossa pyrin ymmärtämään tarinan kirjoittajan omaa ainutlaatuista näkökulmaa tutkittavaan aiheeseen. Kirjoitettujen tarinoiden avulla toivon pystyväni tulkitsemaan, millaisia kokemuksia huoltoriidat aiheuttavat vanhemmille. Tarkoituksena on tehdä näkyväksi huoltoriidan kokeneiden vanhempien subjektiivinen kokemus, siksi kertoja kirjoittaa oman tarinansa. Tarinoiden osalta mielenkiintoni kohdistuu tarinan sisältöön kokonaisuudessaan ja siihen, mitä merkityksellisiä kokemuksia huoltoriidassa on ollut vanhemmalle itselleen. Tarinan kirjoittajina tässä tutkimuksessa voivat siis olla vain huoltoriidan itse kokeneet henkilöt.

4.2 Narratiivinen lähestymistapa todellisuuden tulkitsijana

Tutkielmani metodologiaksi valitsin narratiivisen lähestymistavan. Narratiivisuudella viitataan lähestymistapaan, joka kohdistaa huomion tarinoihin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Se pohjautuu konstruktivistiseen näkemykseen, mikä määrittää taustalla vallitsevaa käsitystä tiedosta ja sen olemuksesta. (Burr 1995,6; Heikkinen, 2007, 142, 145; Savukoski 2008, 47–49.)

Konstruktionismi uskoo, että tieto kehittyy vuorovaikutuksessa ja se tulee näkyväksi juuri näissä sosiaalisissa prosesseissa ja niitä voidaan muuttaa. Todellisuuden luonne näyttäytyy tietynlaisena kaavoina ja malleina, ja näin ajateltuna sulkee jotain ulkopuolelle. (Parton ym. 2000,25.) Ydinteesi sosiaalisessa konstruktionismissa on, että todelli-

suus on ihmisten välisissä sosiaalisissa suhteissa merkitysten avulla rakentuvaa. Silloin kun todellisuus nähdään keskeisesti tällaisena sosiaalisten merkitysten kautta jäsenytynä, se määrittää myös todellisuutta koskevan tiedon luonnetta. (Burr 1995,6; Heikkinen, 2007, 142, 145; Savukoski 2008, 47–49.)

Konstruktionismin perusajatus on, että ihminen rakentaa tiedon aikaisemman tietonsa ja kokemuksensa varaan ja näkemys asioista muuttuu muotoaan sitä mukaa, kun ihminen saa uusia kokemuksia ja keskustelee niistä muiden kanssa. Tieto sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta ei siis ole tietoa puhtaasta ja pysyvästä todellisuudesta, vaan tieto on jostakin näkökulmasta, jotakin tarkoitusta varten ja jossakin sosiaalisessa suhteessa merkityksellistä tietoa. (Burr 1995,6; Heikkinen, 2007, 142, 145; Savukoski 2008, 47–49.) Tutkielmassani näkökulma huoltoriitaan on vanhemman henkilökohtainen, mutta vanhemman tarina on muodostunut vuoropuheluna sosiaalisessa vuorovaikutuksessa niiden ihmisten kanssa, joille vanhempi on tarinaansa kertonut. Tarinan kirjoittamisen vaiheessa merkityksellistä on tarina itsessään ja tarinan sisällölliset asiat, jotka tarinan kirjoittaja on sillä hetkellä halunnut tuoda esille. Tutkimukseni tarkoitus ei siis ole tuottaa tiedon absoluuttista totuutta, vaan pyrkiä enemmänkin subjektiiviseen vanhemman omaan kokemukselliseen tietoon. Tarinat on kirjoitettu tiettyä tarkoitusta varten, joka tarkoittaa tarinan kirjoittamista tutkimukseni käyttöön.

Konstruktionismi näkee todellisuudella ajallisen ja paikallisen luonteen. Tämä tarkoittaa sitä, ettei voida olettaa, että meidän tapa ymmärtää on sama kuin toisten, koska todellisuudella on aina myös kulttuurinen ja historiallinen sidos. (Parton ym. 2000, 25.) Kielessä rakentuneet ja jatkuvasti rakentuvat käsitykset todellisuudesta ovat ihmisten välisen historiallisten ja kulttuuristen prosessien tuotteita, niiden avulla ymmärrys todellisuudesta ja tiedosta rakentuu tietynä aikana juuri tietynlaiseksi. (Burr 1995, 1 - 8.) Tutkimuksessani vanhemmat kuvaavat huoltoriitaa omalla tavallaan, ja näissä kuvauksissa näkyy heidän oman huoltoriitansa kokemisen todellisuus, jonka kukin on muodostanut sosiaalisissa suhteissa muiden ihmisten kanssa. Lisäksi huoltoriitatarina on sidottu kulttuuriseen aikaan ja paikkaan, jossa huoltoriitaa on eletty ja tarinaa kirjoitettu. Nämä asiat vaikuttavat siihen, että yhteisen ymmärryksen ja käsityksen muodostaminen huoltoriidasta saadun tiedon totuudesta on suhteellista.

Gergenin (1999, 47) mukaan tämä sosiaalisen konstruktionismin anti -essentialistinen oletus merkitsee, että todellisuudessa ei ole mitään sellaista, joka määrittäisi todellisuutta koskevat kuvaukset juuri tietynlaisiksi riippumatta ihmisistä. Voidaan ajatella, että

tutkielmassani vanhemman tarinat huoltoriidoista tuottavat hyvinkin subjektiivista kokemusta huoltoriidan todellisuudesta.

Narratiivisessa tutkimuksessa keskitytään siihen, miten ihmiset antavat merkityksiä kokemukselle tarinoiden avulla. Kokemus muotoutuu tarinoista, joita ihmiset elävät ja se sisältää ajatuksen yksittäisten kokemusten sekä elämän välisestä yhteydestä. Kerrotut kokemukset ovat tulkintoja todellisuudesta. (Syrjälä 2007, 23–235; Hänninen 1999, 17, Hänninen 2000,25.) Huoltoriidan kokeneiden vanhempien kertomukset kuvaavat heidän oman tarinansa sosiaalista todellisuutta. Heidän kokemuksensa huolto- ja tapaamisriidasta on todellinen, he kokevat, tuntevat ja elävät sitä kokemusta. Sen lisäksi, että vanhempien huoltoriitatarinat tuovat tietoa huoltoriitatilanteen kokemisesta vanhemman näkökulmasta, tutkielmaan osallistuneiden vanhempien tarinat toimivat huoltoriitailmiön tiedon välittäjinä laajemminkin yhteiskunnallisella tasolla.

Halmion (1997, 9-11) mukaan narratiivinen tutkimus paljastaa, miten tutkittavat ajattelevat, puhuvat ja ymmärtävät. Tämän vuoksi narratiivisella tutkimuksella voidaan saada tutkittavan ilmiön lisäksi tietoa myös työelämän käytäntöjen kehittämiseen. Tarkoitukseni on huoltoriita kokemusten lisäksi saada sellaista ymmärrystä, jonka avulla sosiaalityön käytäntöä voidaan kehittää vastaamaan paremmin vanhempien tarpeita huoltoriita tilanteessa. Tämä edellyttää tarinan kirjoittajien antamien merkitysten ymmärtämistä, ja heidän henkilökohtaista merkityksenantoa huoltoriitakokemukselle. Jokainen kokee samankin asian eri tavalla ja antaa niille erilaisia merkityksiä. (Moilanen & Räihä 2010, 46 - 47). Tämä tekee tutkimuksestani haasteellisen tutkijan näkökulmasta ja kiinnittää huomion huoltoriita ilmiötä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Siitä syystä tiedon saaminen huoltoriita kokemuksista juuri vanhemmilta on tärkeää.

Brunerin (1986, 11 - 13) mukaan ajatus narratiivisesta tiedosta kuvastaa narratiivis - elämäkerrallista tutkimusotetta. Bruner (1986, 11 - 13) erottelee kaksi erilaista tietämisen ja todellisuuden rakentamisen tapaa. Nämä ovat perinteinen eli loogis-tieteellinen sekä yleistyksiin pyrkivä tieto eli narratiivinen tieto, joka ei tavoittele yleistyksiä, mutta ymmärtää jokaisen tapahtuman erityisyyden ja ainutkertaisuuden. Tämän vuoksi huoltoriitatarinoiden tarkastelu kokonaisuutena on keskeistä ymmärryksen kannalta. Lincoln ja Denzin (2000, 1047 - 1049) kuvaavat tätä vaihetta yksilön näkökulmaksi, jolloin yksilön ääni pääsee kuuluviin. Tämä näkyy tutkijan otteessa siten, että tutkija ei ole neutraali, vaan hän muodostaa tutkittavan kanssa vuorovaikutuksellisen suhteen.

Denzinin (1996,56) mukaan tavoitteena on, että tutkija kykenee tavoittamaan toisen ihmisen omille kokemuksilleen antamia merkityksiä. (Mts. 56.) Tutkimuksessani käsitys tiedosta ymmärretään kokemuksellisenä ja taustalla on ajatus siitä, ettei ole vain yhtä todellisuutta huoltoriidan kokemiseen vaan vanhempien erilaisia tarinoita, jotka tuovat erilaisia näkökulmia huoltoriidan kokemiseen. Tutkimuksessani ei tavoitella tiedon totuutta siitä, millainen kokemus huoltoriita on, vaan tutkittavien tarinoista muodostuu erilaisia tarinoita, jotka tuovat yleistä, omakohtaista tietoa huoltoriidasta vanhemman kokemuksena. Tutkimuksessani huoltoriita nähdään yksilöllisenä kokemuksena, jossa on erityisiä henkilökohtaisia piirteitä, mutta niistä muodostetaan yksi kokemuksellinen huoltoriitatarina, joka sisältää kaikkien huoltoriitatarinan kirjoittajien kokemukset tutkittavasta aiheesta.

Kvalen (1996, 38,42,232) mukaan tietoa voidaan pitää sosiaalisesti konstruoituna todellisuutena, jonka mukaan tieto on arvosidonnaista, paikallista ja tutkijan näkökulmasta riippuvaa. Tämä merkitsee sitä, että narratiivisessa tutkimuksessa tutkijan työhön ja johtopäätöksiin vaikuttavat myös hänen oma elämäkertansa ja kokemukset tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksessa ontologiset ja epistemologiset käsitykset ovat oleellisia ja myös haasteellisia. Niissä perehdytään siihen, millaiseksi tutkimuskohde syvemmin käsitellään. (Hirsjärvi & Remes & Saravaara 2000, 118). Ontologinen todellisuus tarkoittaa sitä, millainen todellisuuden olemus on ja mitä me voimme siitä tietää. Epistemologia liittyy tutkittavan ja tutkijan ilmiön suhteeseen ja siihen, mitä voimme tietää tutkittavasta kohteesta. (Metsämuuronen 2006,84 - 85.) Ontologisten ja epistemologisten kysymysten avulla tutkija jäsentää omaa maailmankuvaansa sekä tuo esille omia käsityksiään ja uskomuksiaan tiedon luonteesta ja todellisuuden rakentumisesta. (Auvinen 2008, 25; Kiviniemi 2001, 68.)

Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu siihen, millä tavalla henkilöt antavat asioille merkityksiä tarinoiden kautta ja tämä erottaa narratiivisen tutkimuksen perinteisestä laadullisen tutkimuksen tavoista. (Heikkinen 2007, 155.) Tarinoiden tarkoituksena on uuden merkityksen luominen ja niiden tulkitseminen. (Katajainen, 1998,58; ks. Heikkinen 1999, 282). Kirjallisuuden valossa kokemuksesta ei löydy yksiselitteistä määritelmää, jolla sitä voitaisiin määritellä kattavasti ja ymmärrettävästi. Fenomenologinen ajattelu pitää kokemusta suhteena. Kokemuksen rakenne on suhde, joka liittää subjektin ja objektin yhdeksi kokonaisuudeksi. Kokemus edellyttää suhdetta todellisuuteen eli elämäntilanteeseen. (Perttula 2005, 116–119.)

Narratiivisessa lähestymistavassa keskeinen käsite on kertomus, joka viittaa tarinan kertomiseen merkkien muodossa ja tarinan käsitettä käytetään ymmärryksen välineenä. Kertomuksen sisällä voi olla monta tarinaa, ja siitä voi syntyä monta erilaista tulkintaa (Hänninen 2000, 20; ks. Hänninen & Valkonen 1998,3; Hänninen 1999, 15, 20, 33.) Tarinaan voi sisältyä alku, keskikohta ja loppu, ja sitä jäsentää tarinan juoni. (Hänninen 2000, 20). Narratiivisuus toimii tutkimuksessa kahteen suuntaan: tarinat ovat sekä tutkimuksen lähtökohta että lopputulos. (Heikkinen 2007, 146–147.) Tutkimuksessani aineistoa tuotetaan kerrontana ns. sisäisinä tarinoina, ja narratiivisena aineistona ovat kirjalliset vastaukset, huoltoriitatarinat, joissa tutkittaville annetaan mahdollisuus kertoa kokemuksensa huoltoriidasta omin sanoin. Kirjoitusmuotoiset tarinat laaditaan yleensä yksin ja ajan kanssa, ja niitä on mahdollista muokata. Näin niiden voidaan ajatella heijastavan nimenomaan reflektoitua sisäistä tarinaa. (Hänninen 1999, 15, 20, 33.) Sisäinen tarina viittaa ihmisen mielen sisäiseen prosessiin, jossa ihminen tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta. Sisäinen tarina muodostuu kerronnassa ja toiminnassa, mutta osittain se jää piiloon, koska kaikkia kokemuksia ei kerrota. (Hänninen 1999, 20–21.) Tutkimuksessani vanhemmat ovat tuoneet esille sen osan tarinaansa, jonka he ovat nähneet merkitykselliseksi. He ovat tarinaa kirjoittaessaan sulkeneet pois muiden huoltoriitatarinaan osallistuneiden osapuolten näkemyksen huoltoriidasta. Tämä

4.3 Sosiaalinen media narratiivisen aineiston keruun menetelmänä

Tutkielmani aineiston keräsin sosiaalista mediaa hyödyntäen. Sosiaalisella medialla tarkoitetaan verkossa tapahtuvaa keskustelua, tiedonrakentamista ja tiedon jakamista. (Aaltonen-Ogbeide ym. 2011, 6). Janne Matilaisen (2009) tutkimuksen Sosiaalisen ja perinteisen median rajalla mukaan sisällön tuottaminen verkkoon on merkityksellinen osa elämää eikä vain viihdettä ja ajankulua. Sosiaalisen median motiivit liittyivät ensisijaisesti yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen vaihtoon (Matilainen 2011, 71 - 72; Matilainen 2009.) Sosiaaliselta medialta voidaan edellyttää sellaisia suoria vuorovaikutusmahdollisuuksia, joissa yhteisön jäsenet ja yhteisö ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Yhteisöllisyys merkitsee sitä, että tuntee kuuluvansa ryhmään ja tapaa samalla tavalla ajattelevia ihmisiä. (Jäkälä & Pekkola 2011, 99.) Tutkimuksessani pyrin hyödyntämään tätä sosiaalisen median yhteisöllisyyttä miettiessäni sitä, mihin pyrin saamaan aineistonkeruulomakkeeni esille. Pohdin erityisesti sitä, missä huoltoriitaa kokeneet vanhem-

mat jakavat kokemuksiaan ja mitkä ovat heille luontaisia paikkoja kohdata muita vastaavan tilanteen kokeneita.

Sosiaalisen median kautta pyrin tavoittamaan ne henkilöt, joilla on omakohtaista kokemusta tutkittavasta aiheesta, ja jotka ovat halukkaita kirjoittamaan oman tarinansa huoltoriidastaan. Pyrin löytämään sellaisia sosiaalisia yhteisöjä, joissa on tämän kokemuksen piiriin kuuluvia vanhempia. Ajattelin, että sellaisen yhteisön kautta tavoitan laajemmin huoltoriidan kokeneita vanhempia. Ennen aineiston keräämistä toimitin valitsemilleni järjestöille alustuksen (LIITE1), jossa kerroin kuka olen ja mistä aiheesta teen tutkimukseni. Mikäli aiheeni koettiin mielenkiintoiseksi, ja aineiston keruussa lähdettiin mukaan, toimitin aineistonkeruulomakkeen kuvalla, joka laitettiin järjestön sivustolle. Lomakkeessa toin esille, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista eikä henkilöisyyttä tuoda esille missään tutkimuksen vaiheessa. Arja Kuula (2006, 22 - 23) korostaa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta ehdottomana ja tuo esille, että tutkimukseen osallistuva voi perua osallistumisensa kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa. Sosiaalisessa mediassa kerätty aineisto tukee tätä ehdotonta vapaaehtoisuutta, koska tutkija ei ole henkilökohtaisesti yhteydessä mahdollisiin tarinan kirjoittajiin eikä tiedä tarkalleen, ketkä aineistonkeruulomakkeen mahdollisesti lukevat.

Syksyllä 2012 otin sähköpostin välityksellä yhteyttä Ensi- ja turvakotien liitto ry:hyn ja Yhden vanhemman perheiden liitto ry:hyn. Ensi- ja turvakotienliitto ry oli minuun yhteydessä sähköpostin välityksellä heti seuraavana päivänä, koska tutkimukseni aihe kiinnosti heitä ja kuului alueeseen, jolla he työskentelivät. Kerroin tarkemmin tutkimuksestani sekä suunnitelmastani aineiston keruun osalta. Sovimme, että lähetän aineistonkeruulomakkeeni (LIITE 2) heille sähköpostilla. Yhden vanhemman perheen liitto ry:hyn olin uudelleen yhteydessä lokakuussa 2012, koska ensimmäiseen sähköpostiviestiin ei vastattu. Sain heiltä vastauksen samana päivänä: aineistonkeruuseeni heidän sivujen kautta suhtauduttiin myönteisesti. Näiden lisäksi laitoin aineistonkeruulomakkeeni Suomi24-sivuille, aihealue, perhe, yhteis- ja yksinhuoltajuus. Suomi24-sivustolla en aloittanut keskustelua aiheesta kenenkään kanssa, vaan ajattelin kartoittaa halukkaita tarinankirjoittajia olematta itse aktiivinen osallistuja tai vaikuttaja keskustelussa. Marraskuussa olin sähköpostitse yhteydessä Isät lasten asialla -yhdistykseen, joka suhtautui tutkielmaani myönteisesti ja välitti aineistonkeruulomakkeeni jäsenkirjeessä jäsenilleen. Hämäläisen (2007, 88 - 89) mukaan tietoyhteiskunnan verkostot ja internetin kehitys luovat uudenlaista avointa kulttuuria, joka haastaa perinteisen yhteiskunnan ja palvelujärjestelmät. Tietoyhteiskunnan uudet mahdollisuudet ja sosiaalipalveluissa käynnissä

olevat toimintaympäristön muutokset sekä tutkielmani aiheen ajankohtaisuus vaikuttivat siihen, että halusin tässä tutkielmassani kerätä aineiston nimenomaan sosiaalista mediaa hyödyntäen. Sosiaalinen media on laajentunut päivittäiseen käyttöön, ja erityisesti erilaiset keskustelu- ja mielipidekanavat ovat nousseet yhdeksi vaikuttamisen ja tuen saamisen muodoiksi. Sosiaalinen media on myös yksi tapa järjestäytyä ja vaikuttaa sekä tuoda omaa asiaansa ja ajatuksiaan esiin. Vaikka huoltoriidat ovat aiheena paljon esillä mediassa, aineistonkeruun osalta sosiaalisen median hyödyntämisessä on omat haasteensa: aineistonkeruulomaketta ei voi muotoilla perinteisiä oppeja käyttäen vaan sähköisesti on laadittava aineistonkeruulomakkeen onnistunut muotoilu. Aineistonkeruussa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten lomake tulee huomatuksi eikä lomake voi olla liian pitkä.

Tutkielmani aineistonkeruussa pyrin siihen, etten ohjeista tarinan kirjoittajia sisällöllisesti eikä roolini tutkimuksen tekijänä ohjaa sitä, miten ja mitä tarinoissa halutaan kertoa. Aineistonkeruulomakkeeseen määrittelin vain laaja-alaisia ohjeellisia kysymyksiä tarinan kirjoittamisen tueksi. Uskon, että huoltoriidan kokeneiden kokemukset todentuvat nimenomaan heidän vapaasti kirjoitetuissa tarinoissaan. Narratiivisessa tutkimuksessa korostetaan nimenomaan tekstin sisällön vapaamuotoisuutta. (Heikkinen 2001, 121; Heikkinen 2002, 189). Huoltoriidasta puhuminen voi olla arka aihe, siksi halusin antaa tarinan kirjoittajille vapauden kirjoittaa omalla tavallaan juuri hänelle merkityksellisistä asioista. Narratiivinen aineistonkeruutapa mahdollistaa tämän vapauden kertoa tarinansa valitsemana ajankohtana ja valitsemassaan paikassa.

Tarinat lähetettiin minulle sähköpostina. Osa tarinan kirjoittajista oli minuun yhteydessä puhelimitse, haluten tarkentaa mihin ja miten tarinoita käytetään. Osa kertoi alustavasti tarinaansa puhelimesta ja laittoi myöhemmin tarinansa sähköpostiin. Tutkielman intressit ja tarkastelunäkökulma vaikuttavat aineiston luonteeseen ja siihen, miten aineistoa kerätään. Narratiivisen aineiston voi kerätä suullisesti tai kirjallisesti. (Kiviniemi 2001, 71). Narratiivisessa näkökulmassa aineisto ymmärretään kerronnallisena, jossa narratiivisuus tulee esiin kertomuksellisena kielenkäyttönä. (Heikkinen 2001, 121; Heikkinen 2002, 189; Heikkinen 2010 146 - 147.) Kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa ovat haastattelut, vapaat kirjalliset vastaukset, jolloin haastateltava voi kertoa käsityksensä omin sanoin. Narratiivinen tutkimusaineisto on kerrontaa ja vaativammassa merkityksessä siltä voitaisiin edellyttää kertomuksen tunnusmerkkejä, kuten että tarinalla on alku, loppu sekä ajassa etenevä juoni. Vähimmillään se on mitä tahansa kerrontaan pe-

rustuvaa aineistoa, jossa ei aseteta vaatimuksia eheiden, juonellisten kertomusten tuottamisesta. (Heikkinen 2010, 148 - 149.)

Tutkimukseni aineistoksi sain yhteensä 17 tarinaa. Aineistoni tarinan kirjoittajiksi ohjautui 14 miestä ja kolme naista. Aineistonkeruulomakkeessa en hakenut tarinan kirjoittajia sukupuolen mukaan, koska halusin, että kaikilla halukkailla on mahdollisuus kirjoittaa tarinansa. Lähtökohtaisesti ajattelin, että huoltoriidan kokeminen on yksilökohtaista riippumatta siitä kumpi sukupuoli tarinansa kirjoittaa. Naisten vähäinen osuus aineistossani ja miesten innokkuus kertoa kokemuksistaan herätti hämmästyksiä ja pohdin, onko sukupuolisuudella merkitystä tutkimukselleni. Miesten tarinoiden suuri lukumäärä selittyi osittain sillä, että hain aineistoa Isät lasten asiassa ry:n kautta, jonka jäsenet ovat pääasiassa miehiä. Toisaalta tarinoista tuli esille, että tieto tutkimukseni aineistonkeruusta oli puolesta tapauksista saatu myös Ensi- ja turvakodin sekä Yksin- ja yhteishuoltajien liiton sivuilta.

Aineistoni sukupuolijakauma kertoo miesten tarpeesta tulla kuulluksi ja herättää keskustelua nimenomaan heidän kokemuksistaan huoltoriidoista. Koska en tutkimuksessani erityisesti hakenut juuri naisten tai miesten kokemuksia, en pitänyt ehdottoman tärkeänä sitä, että vastaajat olisivat olleet vain jompaakumpaa sukupuolta tai, että naisten ja miesten tarinoita olisi tullut olla yhtä paljon. Olin hakenut tarinan kirjoittajiksi vanhempia, joilla oli omakohtainen kokemus huoltoriidassa. Halusin nähdä huoltoriitakokemuksen erityisyyden, en sukupuolistuneena vaan ennemminkin huoltoriitaa kuvaavana ja ilmiön perusluonnetta korostavana.

Tarinan kirjoittajien joukko on alueellisesti edustava, koska tarinan kirjoittajat ovat lähöisin eri puolelta Suomea. Tarinat ovat pituudeltaan vaihtelevia keskimäärin 2–20 sivua, kaikkiaan kirjoitettuja sivuja on 84 sivua. Tarinan lisäksi sain viideltä tarinan kirjoittajalta liitteitä, joita on yhteensä 12 sivua. Tarinoiden mukana liitteenä lähetettyjen liitetiedostojen osalta tein rajauksen, että liitteenä olevia muiden viranomaisten kirjoittamia lausuntoja en ottanut aineistoon. Kahden liitetiedoston katsoin sisältyvän aineistooni, koska ne olivat tarinan kirjoittajan omia tilanteeseen liittyviä tarkennuksia tai huoltoriitatilanteesta tehtyjä koosteita. Muita liitetiedostoja käytin enemmänkin tarinan kirjoittajan oman huoltoriitakokemuksen syventäjänä.

Aineistoni tarinan kirjoittajista viisi asui lastensa kanssa. Kaksitoista oli lasta tapaavia vanhempia, ja yhden kirjoittajan osalta oikeus oli määrännyt lapsen asumisen hänen luokseen, mutta entinen puoliso ei palauttanut lapsia hänelle oikeuden päätöksestä huo-

limatta. Tarinan kirjoittajista neljällä oli tulossa huoltoriitaoikeudenkäynti lähiaikoina, ja muut toivat esille oikeudenkäyntien olevan tältä erää ohi. Kaksi vanhempaa kertoi, etteivät he ole nähneet lapsiaan useampaan vuoteen. Kolme kertoi heillä olevan nykyään hyvät välit entisen puolison kanssa, ja heidän voivan sopia asioista keskenään.

4.4 Tarinoiden analyysi

Laadullisessa analyysissä tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja, vaan valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2004, 97, 110). Aineistolähtöinen analyysi tarkoittaa pelkistetyimmillään sitä, että teoria rakennetaan empiirisestä aineistosta käsin (Eskola & Suoranta 2000, 19). Tutkimukseni narratiivisen aineiston analyysin lähtökohta on aineistolähtöisyys ja tarinallisuus.

Vilma Hännisen (2000, 32) mukaan tutkijan tehtävä on tuoda julkisuuteen nimenomaan tarinoiden tulkinnat, jotka muotoutuvat ja jäsentyvät aineiston analyysin vaiheessa. Tutkimukseni jäsentyy aineistolähtöisen analyysin pohjalta, ja siinä tutkimusaineisto määrittää teoreettisen kokonaisuuden. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään lähtemään liikkeelle ilman ennako oletuksia ja määritelmiä. (Eskola & Suoranta 2000, 19; Tuomi & Sarajärvi, 2004, 97.) Tämä mahdollistaa ilmiön erityispiirteiden ymmärtämisen kokonaisuudessaan. Analyysivaiheessa pidin tärkeänä, etten luo valmista ymmärtämisen mallia lukiessani vanhempien kokemuksia. Halusin kohdata vanhempien tarinat mahdollisimman ennakkoluulottomasti. Tämän vuoksi en lukenut vastaajien tarinoita ”sukupuolistuneiden” silmälasin läpi, vaan pikemminkin kiinnitin huomioita niihin sisällöllisiin asioihin, joita he olivat tuoneet esille kuvatessaan kokemustaan huoltoriidasta. Tutkimuksessani tavoitteena on tuoda esille vanhemman omakohtainen huoltoriitakokemus, ja se edellyttää avointa aineiston tulkintaa ja huomion kiinnittämistä niihin tutkimuskysymysten ulkopuolisiinkin asioihin, joilla on ilmiön kannalta merkitystä. Tarkoitukseni on ymmärtää vanhempien tarinoita huoltoriitakokemuksista niin, että pystyn tekemään niistä tulkintoja, jotka kuvaavat huoltoriitakokemusta (Granfelt 1998, 23).

Erkkilä (2005, 20) ja Savukoski (2008, 70) tuovat omissa tutkimuksissaan esille kahden analyysitavan eroa. *Narratiivien analyysissä* on laadullisen tutkimuksen piirteitä tematisoinnin ja luokittelun osalta, mikä tarkoittaa tarinamuotoista aineistoa, jossa aineistoa

käsitellään kokonaisuutena. *Narratiivinen analyysi* viittaa lähestymistapaan, jossa aineiston yksittäiset elementit sidotaan tarinoiksi juonellistamisen avulla. Keskeisenä tavoitteena on etsiä tarinan juoni. (Myös Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo 2008, 123; viitattu Donal Polkinghornea 1995,12). Tutkimuksessani analyysin valintaan narratiivien ja narratiivisen analyysin välillä vaikutti tutkimukseni tarkoitus. Tarkoituksena on luoda yksittäisistä tarinoista vanhempien yhteinen tarina, joka sisältää tietoa huoltoriidan kokemisesta, taustalla vaikuttavista syistä, ristiriidoista ja vaikeuksista sekä keinoista.

Tämän vuoksi tutkimukseni aineiston analyysivaihe kiinnittyy narratiivisen analyysin tutkimuksen oppeihin, jossa kerrontaan perustuvan aineiston ei tarvitse olla eheä ja juonellinen kokonaisuus, vaan aineiston yksittäiset elementit sidotaan tarinoiksi juonellistamisen osalta.(Heikkinen 2001, 121). Merkkien, symbolien, tarinoiden ja ilmausten avulla ihmiset antavat merkityksiä asioille tarinoiden kautta. Näin aineistosta tulee kerronnallinen ja se antaa merkityksiä koetulle tapahtumille, jolloin narratiivisen lähestymistavan merkitys tutkimuksessa korostuu. (Heikkinen 1999, 276.)

Analyysin aloitin lukemalla tarinat useita kertoja läpi, jolloin pystyin muodostamaan yleiskuvan siitä, millaisena huoltoriidat näyttäytyvät tarinoissa. Tarinan kirjoittajista suurin osa oli lähtenyt muodostamaan tarinaa ajallisena kokonaisuutena kronologisesti, kuvaamalla huoltoriitatilanteen taustoja ja perheenä elettyä arkea. Tarinan kirjoittajat nostivat huoltoriidan taustalta esille parisuhteen myrskyisyyttä yhdessä ollessa, eroavalmiuden eriaikaisuutta, terveyteen, väkivaltaan sekä vanhemmuuteen ennen eroa liittyviä kokemuksiaan. Tätä kuvaan luvussa 5.1.

Tämän jälkeen esitin aineistolle kysymyksiä tutkimustehtävien mukaisesti. Nostin tarinoista esille niitä vanhempien kertomia yksilöllisiä kokemuksia huoltoriidasta. Tässä vaiheessa huomasin kokemusten jakautuvan voimakkaasta henkilökohtaisiin kokemuksiin huoltoriidasta ja kokemuksiin, joita on koettu viranomaisten toimintaa kohtaan. Henkilökohtaisia huoltoriitakokemuksia tuon esille luvussa 5.2. Tähän luokittelin kuuluvaksi niitä kokemuksia, jotka liittyivät entiseen parisuhteeseen ja puolison välisiin suhteisiin eron jälkeen sekä kokemukseen vanhempana olemisessa. Henkilökohtaisissa kokemuksissa korostettiin muutostilanteen ristiriitoja, vanhemmuuden henkistä mitätöintiä ja luottamuspulaa, muuttanutta vanhemmuutta, huolta lasten tilanteesta ja vanhemmuuden syyllisyyttä.

Viranomaisten toimintaa koskevia kokemuksia kuvaan luvussa 5.3. Tähän otin niitä asioita, joissa kerrottiin asenteisiin, sukupuolisuuteen, puolueellisuuteen sekä kuulluksi

tulemiseen liittyvistä kokemuksista. Viranomaiset olivat suurelta osin sosiaalityöntekijöitä ja oikeuden virkamiehiä. Tarinan kirjoittajat käyttivät sosiaalityöntekijän nimitystä laajassa merkityksessä, ja sosiaalityöntekijällä saatettiin tarkoittaa lastenvalvojaa, lastensuojelun sosiaalityöntekijää tai perheneuvolan sosiaalityöntekijää. Muihin viranomaisiin kuten päiväkotiin, perheneuvolaan, lääkäreihin ja terapeutteihin liittyen kokemuksia kerrottiin enemmänkin heidän tekemien lastensuojeluilmoitusten tai lausuntojen kautta. Tuloksissa tuon henkilökohtaiset kokemukset ja viranomaisiin liittyvät kokemukset esille omista luvuissaan, koska aineistosta nämä kokemukset nousivat esille isoina kokonaisuuksina.

Tämän jälkeen etenin analyysissä tuomalla esille luvussa 5.4 huoltoriidan ristiriitoja ja vaikeuksia. Esille tuotiin eroasioiden hoitamiseen liittyviä vaikeuksia, jotka vaikuttivat muidenkin asioiden hoitamiseen. Lisäksi kerrottiin vanhempien keskinäiseen yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen liittyvistä asioista, erimielisyyksistä kasvatuskysymyksissä sekä sukulaisten toimintaan liittyvistä asioista. Lopuksi tuon luvussa 5.5 esille niitä keinoja, joita vanhemmat olivat huoltoriidan yhteydessä kokeneet kuten kajoaminen, henkilökohtainen loukkaaminen, lapsen liittyviä asioita ja lapseen vaikuttaminen sekä hallintaan liittyviä seikkoja.

Analyysivaiheessa en tutkinut aineistoa sukupuolisuuden mukaan, koska tarkoitukseni ei ole tehdä tutkimusta siitä, millaisena huoltoriitakokemus näyttäytyy sukupuolten välillä. Aineiston kirjoittajien jakauma vaikutti myös siihen, ettei vertailua miesten ja naisten välillä ollut mielekäästä tehdä. Sukupuolisuus ei tullut aineistossani esille kokemuksen erilaisuutena. Enemmänkin sukupuolisuus tuli tarinoissa esille sisällöllisesti sen osalta, että huoltoriitaprosessit sisälsivät enemmän kokemuksia viranomaisiin liittyen. Tuloksissa päädyin siihen, etten erikseen tuo esille sukupuolisuutta muissa kuin niissä tilanteissa, joissa se erityisesti tuli esille. Mielestäni aineistossani kokemuksiin selvästi vaikuttavana seikkana nousi esille se, oliko kirjoittava vanhempi lapsen kanssa elävä vanhempi vai lasta tapaava vanhempi.

Osa tarinan kirjoittajista toi esille, että heidän tapaustaan on käsitelty asiaohjelmassa tai se on ylittänyt uutiskynnyksen, jonka vuoksi jouduin tarinan kirjoittajien anonyymiuden suojaamiseksi tekemään muutoksia niihin kohtiin, joista tarinan kirjoittaja voitaisiin tunnistaa. Niillä ei ole vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Lähinnä muutokset koskevat sanan korvaamista toisella käsitteellä ja nimen muuttamista.

4.5 Luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa hankitaan enemmänkin syvyys suunnassa kuin laajalti. Tutkimushenkilöitä on yleensä vähän eikä laadullinen tutkimus tavoittele tilastollista yleistettävyyttä vaan tulosten yleistettävyyttä. (Syrjälä 1994, 152.)

Tutkimusaiheen valinta on ensimmäinen eettinen ratkaisu. Siinä pohditaan kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Huoltoriita on tutkimusaiheena sensitiivinen aihe, ja sosiaalityön näkökulmasta huoltoriidalla on aiheena jo itsestään vahva käytännön yhteys eettisyyteen. Sosiaalityössä huoltoriita tilanteessa työskennellään usein kummankin riidan osapuolen kanssa. Tämän lisäksi lapsen edun sekä oikeuden toteutumisen funktio sitoo työntekijää vahvemmin eettiseen pohdintaan.

Myös tutkijaa sitoo sama eettisyys tutkimuksen eri vaiheissa kuin käytännön sosiaalityötä tekevää työntekijääkin. Vaikka tutkija ei tutkimusta tehdessään usein ole tekemisissä kaikkien asian osapuolten kanssa, tutkija on eettisesti vastuussa aiheen valinnasta ja siitä, että teoreettinen tieto tutkittavasta ilmiöstä on tuotu esille eettisesti kestäväällä ja neutraalilla tavalla. Niiniluoto (1999, 82 - 83) korostaa tutkimusaiheen valinnassa juuri tätä tutkijan objektiivisuutta ja tutkijan oman mielipiteen esiin tuomista tutkimuskohteen ominaisuuksiin. Hän lähtee ajatuksesta, että tutkittavat ilmiöt ovat olemassa tutkijasta riippumatta ja tutkijan on yritettävä kertoa mahdollisimman neutraalisti tästä tutkittavan elämästä ja vältettävä subjektiivisia tai loukkaavia kannanottoja.

Granfeltin (1998, 105) mukaan sosiaalityön tutkimuksen yhtenä keskeisenä tehtävänä on tuoda esille vaikeassa asemassa olevien ihmisten todellisuus, jota olen pyrkinyt tuomaan lukijoille näkyväksi. Huoltoriidan syvempiä kokemuksia kerrotaan vain lähisimmille ystäville, ja vain harvat rohkenevat lähteä kertomaan omasta huoltoriidastaan avoimesti julkisesti. Tutkijalla on eettinen vastuu lähestyä tutkimusaihetta eettisesti kestäväällä tavalla erityisesti, kun aihe on henkilökohtainen ja arka.

Tutkimusprosessiin liittyy myös tutkimuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyviä eettisiä seikkoja kuten esimerkiksi lojaalisuus kysymykset, jotka korostuvat silloin, jos tutkimusta tehdään toimeksiantona. (Mäkinen 2006, 77 - 78). Tutkimuksessani ei tule tutkimuksen suunnittelun osalta varsinaisesti eettisiä ongelmia, koska tutkin vanhempien kokemuksia eikä tutkimuksellani ole toimeksiantajaa. Lojaalisuus näkyy tutkimuksessani suhteessa tarinan kirjoittajiin, ja heidän kokemustensa asialliseen ja rehelliseen

esilletuontiin. Tutkimukseni eettinen pohdinta kohdistuukin tutkittavien kohtelua koskeviin kysymyksiin ja siihen, miten tutkittavat on valittu tutkimuksen tiedonantajaksi sekä siihen, miten tutkimustuloksia on tulkittu. Kiinnitin huomiota erityisesti tutkittavan henkilön kohtelua koskeviin kysymyksiin, joihin tärkeänä osana kuuluu tarinan kirjoittajien tasapuolinen kohtelu.

Tutkimusetiikka nousee keskustelun aiheeksi yleensä silloin, kun tieteessä tapahtuu väärinkäytöksiä. Tutkimuseettinen ongelma syntyy silloin, kun moraalinen normi joutuu ristiriitaan tutkimuksen käytännön tai tutkimuseettisen normiston kanssa. Epäeettistä tekoa voidaan perustella joko tieteen totuuden nimissä tai vetoamalla siihen, että tuloksista on hyötyä mahdollisimman monelle. Tutkimusetiikka voidaan jakaa sisäiseen tai ulkoiseen etiikkaan. (Mäkinen 2006, 5, 13 - 14.)

Sisäinen etiikka liittyy tieteenalan luotettavuuteen sekä todellisuuteen ja sen perusvaatimus on, ettei tutkimusaineistoa väärennetä tai luoda tyhjästä. Tiedonhankintaan liittyvissä kysymyksissä eettisen pohdinnan kohteena on rehellisyys tutkimustyön kaikissa vaiheissa. Keskeisiä pohdittavia asioita ovat toisen tekstin plagiointi ja muiden tutkijoiden osuuden huomioiminen. (Mäkinen 2006, 5, 13 - 14; Hirsjärvi ym. 2000, 25–28.) Tutkimuksessa olen kiinnittänyt huomiota siihen, että annan kunnian kirjoittajalle ja toimin lähdeviittausten osalta kirjoittajaa kunnioittaen. Tieteen ulkopuolinen etiikka liittyy siihen, miten tieteen ulkopuoliset intressit vaikuttavat tutkimukseen sekä siihen, mitä ja miten tutkitaan. Tähän kuuluvat myös metodologiset valinnat kuten, tutkitaanko ihmisiä vai eläimiä sekä mitkä ovat tutkimuksen vaikutukset. (Mäkinen 2006, 13 - 14.)

Tutkimus kohdistuessa ihmisiin eettinen pohdinta liittyy myös tiedonkeruun menetelmän ja kirjoittajien valintaan sekä siihen, miten henkilöiden suostumus on hankittu, millaista tietoa heille on annettu ja sisältyykö tutkimukseen osallistumiseen riskejä. Aineiston keräämisessä huomioidaan tutkittavan anonymiuden takaaminen, luottamuksellisuus ja aineiston tallentaminen asianmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2000, 25–28.) Kiinnitin huomiota erityisesti tutkittavan henkilön kohtelua koskeviin kysymyksiin ja anonymiuden turvaamiseen. Ennen aineiston keräämistä toimitin valitsemilleni järjestöille alustuksen (liite 1), jossa kerroin kuka olen ja mistä aiheesta teen tutkimuksen. Alustuksessa toin esille, että kirjoittajan henkilöllisyyttä ei tuoda esille missään tutkimuksen vaiheessa eikä aineistoa säilytetä tämän tutkimuksen jälkeen missään muodossa, vaan aineisto hävitetään asianmukaisella tavalla.

Sosiaalisen median kautta kerätty aineisto tuo oman haasteen tutkittavien anonyymiuden suojaamiselle, kun aineisto kerätään sähköpostitse. Ongelmaksi voi muodostua se, että aineisto palautetaan sähköpostiin, jolloin kirjoittajan sähköpostiosoite tulee esille ja anonyymiutta ei aineiston keruuvaiheessa välttämättä voi varmistaa. Tutkimukseni eettisyyttä tältä osin pyrin lisäämään siten, että huoltoriitatarinat toimitettiin suoraan minulle sähköpostitse tai kirjeenä, eikä kukaan välikäsi saanut aineistoa haltuunsa. Olen pyrkinyt säilyttämään anonyymiuden myös siten, että olen tallentanut tarinat muistitikulle koodaten ne tulojärjestyksessä tarina yksi, tarina kaksi jne. Tämän jälkeen olen tuhonnut alkuperäisen sähköpostiviestin. Aineiston olen tallentanut muistitikulle, joka on vain minun käytettävissäni.

Kolmas eettinen kysymys liittyy aineiston analyysiin. Eettinen vastuuni on raportoida tulokset rehellisesti ja tarkasti, mutta suojella samalla huoltoriitatarinoiden kirjoittajia. Tarinallisessa lähestymistavassa eettistä arvoa on korostettu sillä, että se antaa tutkimukseen osallistuvalla ihmiselle äänen. Eettistä pohdintaa herättääkin se, että aineistoa analysoidessa ja tulkittaessa on viimekädessä esillä tutkijan ääni. (Hänninen 1999, 34.) Eettiseltä kannalta pohdin erityisesti sitä, kokevatko tutkimukseen osallistuneet tullessaan väärinymmärretyiksi. Tutkimusta analysoidessa tulee miettiä sitä, onko tarinoiden analysointi tapa ollut eettisesti kestävä ja onko pystynyt tavoittamaan juuri kirjoittajan kokemuksen ja tapahtumat huoltoriidasta. Eettistä pohdintaa analyysivaiheessa olen miettinyt sitä kautta, kuinka itse suhtautuisin, jos joku analysoisi omia tarinoitani vaikeista kokemuksista ja esittäisi niistä tulkintojaan. Tämän ajatuksen kautta olen voinut vahvistaa tunnetta siitä, että olen pyrkinyt kaikilta osin toimimaan eettisesti analyysivaiheessa.

Eettinen pohdinta tutkielmassani kohdistuu myös siihen, miten tuloksia tulkitaan. Aineistossani tarinan kirjoittajista suurin osa oli miehiä, ja tämä miesnäkökulman esiintuominen oli yksi eettistä pohdintaa aiheuttava asia. Havaintojeni mukaan huoltoriitailmiö sinänsä ei näyttäytynyt merkittävänä sukupuolistuneena ilmiönä. Miesten suuri vastaajamäärä ja tarinan kirjoittajien yksipuolinen oman kokemuksen esiintuominen tulee kuitenkin huomioida tutkimuksessani. Tämä on voinut vaikuttaa siihen, miten huoltoriitatarinoita on kuvattu. Eettinen pohdinta kohdistuu myös siihen, miten tarina muuttuu, jos sitä kysyttäisiin toiselta huoltoriidan osapuolelta. Kokemuksista kerrottaessa kirjoittajalla on tarve esittää oma toiminta positiivisessa valossa ja tuoda itsensä esille enemmänkin uhrina ja vähätellä omaa toimintaa tilanteessa.

Luotettavuuden osalta olen raportoinut suoria lainauksia huoltoriita tarinoista, jotta lukija on voinut tavoittaa haastateltavien omaa ääntä. Eettinen vastuuni analyysivaiheessa on raportoida tulokset rehellisesti ja tarkasti, suojellen huoltoriitatarinoiden kirjoittajia. Tutkimuksessani olen pyrkinyt suojelemaan tarinan kirjoittajia siten, että olen lainannut kirjoittajien lainauksia kaikista tarinoista, eikä lainauksista voi tunnistaa yhtä tarinan kirjoittajaa.

5 HUOLTORIITA VANHEMMAN KOKEMUKSENA

5.1 Huoltoriidan taustalla vaikuttavia asioita

Osassa tarinoissa kokemusta huoltoriidasta lähdettiin kuvaamaan aivan seurustelun alkuajoista lähtien. Tarinoissa kuvattiin ”yhteistä perheyttä” ja perheenä vietettyä aikaa ennen eroa sekä perheen sisäistä vastuun jakautumista lasten asioissa. Tämä vahvisti käsitystäni siitä, että huoltoriita on kokonaisvaltainen prosessi, johon liittyy vahvasti parisuhteen aikaiset ja perheenä koetut tapahtumat.

Tarinoissa perheen elämää ennen eroa kuvattiin tavalliseksi ja arkiseksi. Yhteiselämä ja vanhemmuus oli koettu hienoksi kokemukseksi. Tästä huolimatta parisuhteeseen oli arjen alkaessa muodostunut sellaisia ristiriitoja erilaista ajatuksista lasten kasvatukseen ja elämään liittyen, jotka johtivat vanhempien avio- tai avoeroon. Kääriäisen (2008, 37) tutkimuksessa todettiin puolisoiden erilaisuuden ja elämään asennoitumisen voivan muodostua esteeksi yhteiselämän jatkamiselle. Määtän (2002, 47) mukaan avioliittoon kohdistetut odotukset ovat usein epärealistisia. Keskinäiset epärealistiset odotukset sekä niistä seuranneet pettymykset ja turhautumiset voivat olla niitä syitä, jotka johtavat parisuhteen hajoamiseen (Taskinen 1993, 22).

”Kyllähän se elämä oli aluksi mukavaa. Yhdessä ihan tavallista arkea elettiin. nautin isänä olemisesta vaikka taloudellisista syistä jouduin olemaan paljon pois. Pikkuhiljaa riitoja tuli enemmän eikä puhuminen auttanut tai sitten ei vain puhuttu oikeista asioista. Erohan siitä sitten tuli.”
(Tarina M4)

Huoltoriitaan ajaututaan monista syistä. Taustalla on ”parisuhteen ristiriitoja” ja vaikeuksia. Aineistossa huoltoriidan yhteyteen nostettiin vahvasti esille parisuhteen vaikeutena tunteet, joiden vuoksi vanhemman on vaikea riitatilanteessa erottaa omia parisuhteeseen liittyviä tunteitaan ja lasten asioita toisistaan. Myös Valkaman ja Lasolan tutkimuksissa havaittiin näin olevan (mt. 2008, 27 - 30). Erityisesti mustasukkaisuuden koettiin vaikuttaneen siihen, millaisia valmiuksia vanhemmilla oli sopia lasten asioista. Kääriäisen (2008, 52) tutkimuksen tulosten mukaan tunteiden mukaantulo voi vaikuttaa kykyyn lapsen edun ylläpitämiseen, vaikka vanhemmilla olisi siihen tahtoakin.

Yhdeksi huoltoriidan taustalla vaikuttavaksi syyksi koettiin ”perheen perustamiseen” liittyvät syyt. Suhde oli saattanut olla myrskyisiä jo alusta alkaen tai yhteen oli päädytty lyhyen seurustelun jälkeen yhteisen lapsen ilmoittaessa tulostaan. Yksi kirjoittajista toi esille, että jo ennen lapsia he olivat puolison kanssa tulleet siihen tulokseen, ettei yhdessä asuminen onnistu myrskyisän parisuhteen vuoksi ja he olivat päätyneet erillään asumiseen, vaikka seurustelu jatkuikin. Erillään asumisen koettiin kuitenkin lisäävän parisuhteen aikaisia ristiriitoja, mustasukkaisuudesta aiheutuvia riitoja sekä keskinäistä luottamuksen puutetta. Suhteeseen oli voitu myös ajautua vääristä syistä eikä perheen perustamista ollut yhdessä suunniteltu. Tämän vuoksi suhteen vaikeudet olivat alkaneen jo raskauden aikana kun puolisollla ei ollut valmiuksia eikä halua perheen muodostamiseen. Tämän vuoksi suhde oli nopeasti päätynyt eroon puolison ilmoittaessa erohalustaan. Yhdessä tarinassa suhteen kuvattiin olleen epävakaa alusta alkaen ja valmiudet riitatilanteiden sekä erimielisyyksien selvittämiseen olivat jo alussa heikot. Suhteessa riitatilanteissa käytettiin erilaisia hallintakeinoja ja väkivaltaa ja näiden mallien koettiin siirtyneen erotilanteeseen ja lasten asioista sopimiseen.

”Tapasin puolison kesällä 2010. Suhde eteni nopeasti ja pian avopuoliso oli raskaana. Lapsi oli toivottu. Suhde muuttui nopeasti myrskyiseksi, ja yhtenä aamuna puoliso totesi kylmästi, että tämä oli tässä.”(Tarina M3)

Tarinoiden valossa ”vastuun epätasainen jakautuminen” perheestä vanhempien välillä vaikutti taustalla. Vastuun jakautumiseen eriarvoisesti vaikuttivat monet syyt kuten taloudelliset seikat. Suurimmassa osassa tarinoista vastuu jakautui epätasaisesti, mitä perusteltiin perheen kokonaistilanteella ja taloudellisilla seikoilla, joiden vuoksi ei ollut mahdollisuutta jakaa vastuuta perheen arjesta ja lapsen kasvattamisesta tasapuolisesti. Yhdessä tarinassa tuotiin esille, että entisen puolison taustalla vaikuttava henkinen epävakaus ja masennus vaikuttivat siihen, että vastuunjako perheestä ja lapsesta muuttui toiselle vanhemmalle. Vastuun jakautumiseen epätasaisesti vaikuttivat myös vanhemman omat tarpeet ja halu saada omaa aikaa sekä oma haluttomuus sitoutua vanhemmuuteen.

”Puoliso ei yhteiselon aikana ollut koskaan ansiotyössä vaikka hänellä oli ammattitutkinto hyvin työllistyvältä alalta. Myös sairas lapsi mahdollisti puolison kotona olon. Kun lapsi meni kouluun, puoliso ei edelleenkään halunnut mennä töihin, vaikka rahatilanne olisi sitä vaatinut. Tein jopa 14 tunnin työpäivää elättääkseni perheeni ja maksaakseni lainat yksin.” (Tarina M10)

”Pian pojan syntymän jälkeen karu arki koitti. Puoliso oli henkisesti epävakaa ja masentunut. Lapsi tarkoitti sitä, ettei puoliso päässyt enää juhlimaan. Lastenhoito ei kiinnostanut. Jätin työt. Vasara vaihtui tuttipulloo ja minusta tuli koti-isä.” (Tarina M3)

”Lopulta väsyin parisuhteen epävakaisuuteen ja jatkuviin eroihin, jotka johtuivat mustasukkaisuudesta. Elimme on of suhteessa, kuukausi erossa kaksi yhdessä. Mies oli mustasukkainen ja käytti henkistä väkivaltaa alistaen, vähätellen ja mitätöiden minua ja halliten jokaista asiaa.”(Tarina N2)

Taustalla vaikuttaviksi syiksi kerrottiin terveydellisiä syitä kuten toisen vanhemman mielenterveysongelmia, masentuneisuutta, synnytyksen jälkeistä masennusta tai muita sairauksia kuten pakkoneurooseja, joihin ei suostuttu ottamaan apua vastaan tai apua ei saatu. Yhdessä tarinassa tuotiin esille päihdeongelmia, joiden vuoksi ero nähtiin vaihtoehdoksi ja katsottiin, ettei toiselle voitu antaa lasten vanhemmuuttakaan.

Tarinoissa kuvattiin taustalla oleviksi syiksi ”henkistä ja fyysistä väkivaltaa” sekä puolisoon että lapsiin liittyen, joiden vuoksi ero oli nähty vaihtoehdoksi tilanteen korjaamiseksi ja lasten suojelemiseksi. Naisten tarinoissa kuvattiin enemmänkin heihin itseen kohdistunutta henkistä väkivaltaa, josta haluttiin paeta. Miesten tarinoissa fyysisenä välivaltana tuotiin esille tavaroiden heittäilyä ja käsiksi käymistä. Riitatilanteen aikana myös lapset olivat olleet paikalla ja kun tilannetta ei saatu hallintaan, oli lapsen kohdistunut myös väkivaltaa. Yhdessä tarinassa kuvattiin äidin väsymyksestä johtuvaa lapsen kaltoinkohtelua ja käsiksi käymistä. Äidin väsymykseen oli haettu apua siinä onnistumatta.

”...sanoin exälle että lähdetään iltakävelyille. Exä sanoi, ettei halua lähteä. Kysyin vanhemmalta työltä: `haluatko lähteä isin kanssa iltakävelyille, `joo haluan. No mene pukemaan isi tulee kohta kanssa. Tämäpä ei exälle sopinut lainkaan. Niinpä hän sekosi täysin jälleen ja kävi lasten nähden kimppuuni. Hän oli täysin `out of control`. Toiminta kiihtyi, sanoin että älä jumaliste rupea lasten nähden riehumaan, mikä sulle oikein tuli? tästä hän suuttui vielä enemmän ja kävi vaatteisiin käsiksi niin että repiesään tikkaukset repesivät vähäsen. Hän riehu kuin mielipuoli ja tuli samalla potkaisseksi 1 vuotiasta tyttöä päähän jalallaan. En saanut tilannetta rauhoittumaan ja lopulta jouduin ottamaan kiinni niin käsistä, ett sain nostettua hänet ilmaan ja yritin kantaa hänet pois lasten edestä jotka olivat ihan järkyttyneitä...exä syöksyi ovesta, tarttui lujaa vanhempaa tyttöä käsivarrest ja repäisi tämän niin, että pää osui oven kulmaan. Säikähdin ja juoksin ovelle. Exä repi aggressiivisesti vanhempaa tyttöä kädestä itselleen. Lopulta päästi irti kun huusin apua.” (Tarina M17)

”Niin tukeahan siihen väsymiseen haettiin, mutta heikoin tuloksin. lopulta se sitten tapahtui, olin töissä ja kotiin tultua lapsi kertoi äidin lyöneen. Olihan se kamalaa kuulla ei siinä tiennyt mitä tekisi. (Tarina M7)

Tarinoiden valossa huoltoriidan taustalla vaikuttavat yhdessä perheenä vietetty aika, ja jo suhteen aikana muotoutuneet toiminatamallit vanhempien välillä ristiriitatilanteissa. Ajastan ennen eroa tarinoissa puhuttiin perheestä ja sisällöllisesti perheeseen kuuluviksi katsottiin vanhemmat ja lapset. Jallinoja (2000) kuvaa teoksessaan perheen vahvaa symbolista ulottuvuutta ja sitä, että ihmiset määrittelevät perheen eri tavoin ja eri osapuolille perhe voi näyttäytyä eri tavalla. Perheet myös muodostavat yhdessä erilaisia perheen elämisen malleja, vuorovaikutusta ja ristiriitatilanteiden hoitamisen malleja, jotka vaikuttavat pitkään eronkin jälkeen ja määrittävät sitä, miten tilanteita yhdessä hoidetaan. Eron jälkeen vanhemmat kuvasivat perhettä laajemmassa merkityksessä kuin ennen eroa, jolloin puhuttuun enemmänkin vanhempien ja lasten muodostamasta kokonaisuudesta. Eron jälkeen erityisesti miehet korostivat lapsen perheeseen kuuluvaksi sukulaiset ja läheiset ihmiset, joiden merkitys lapselle nähtiin tärkeäksi ylläpitää. (Jallinoja 2000; Litmala 2003, Marin 1994). Auvisen (2002, 144-145) mukaan nämä eron taustalla vaikuttavat syyt kuten ja eron johtaneet ongelmat vaikuttavat siihen millainen halukkuus vanhemmilla on sopia lasten asioista.

5.2 Vanhemman henkilökohtainen kokemus huoltoriidasta

Miehet ja naiset toivat tarinoissaan esille huoltoriidan kokemisen samankaltaisuutta. Henkilökohtaisten kokemusten osalta ne kuuluivat saman merkityskokemuksen piiriin, eikä sukupuolisuus henkilökohtaisella kokemustasolla näkynyt aineistossani selkeänä erona. Huoltoriidan henkilökohtaiseen kokemukseen nostin niitä kokemuksia, jotka liittyvät syvästi vanhempana olemiseen ja sisäisiin tuntemuksiin huoltoriidasta. Tarinoissa yhdistyivät kokemukset erosta ja tunteista sekä entisen puolison taholta esiintyvistä vanhemmuuden mitätöimisestä sekä oma pohdinta vanhemmuudesta muuttuneessa riittaisassa tilanteessa. Lisäksi kokemuksena tuotiin esille niitä kokemuksia ja tunteita, jotka liittyivät lapsiin.

Osassa tarinoista henkilökohtaista kokemusta lähdettiin tuomaan esille ”erokokemuksista” alkaen. Vanhemmat olivat kokeneet eron traumaattiseksi, yllättäväksi ja odottamat-

tomaksikin tapahtumaksi. Kriisin kokemus voi tulla myös erotilanteessa, jossa tapahtuu ennen kokemattomia ja nopeita muutoksia. (Makkonen 2009, 174.) Vaikka parisuhteen tilanteeseen oli pyritty vaikuttamaan ja hakemaan apua, eroa ei ollut voitu välttää. Oma yrittäminen parisuhteen eteen oli koettu turhaksi, ja oma vaikutusmahdollisuus eroon oli koettu pieneksi. Tarinoissa tuotiin esille, että yllättävässä tilanteessa eroa ei ehditty käsitellä vielä lainkaan, kun riita lasten asioista oli alkanut. Osa kertoi eroajatuksen kypsyneen pidemmän aikaa, mutta päätösten jälkeen asioiden edenneen nopeasti.

”Niin sokkihan se ero oli, kaiken puhumisen ja yrittämisen jälkeen, ei osannu odottaa ku apua haettiin. Ei mulla siihen ollut mitään sanottavaa.” (Tarina M6)

”Niin jo ero oli traumaattinen kokemus ja tunteet vaihtelivat laidasta laitaan, vihasta epätoivoon . En ehtiny näistä tunteista selvitä ku lapsia ei tapaamiselta palautettu. Eron käsittely jäi taka-alalle ja lasten asiat nousivat keskeisiksi, ei siinä eron psyykkiseen läpikäymiseen ollut mahdollisuutta. Niin yllätyshän se ero oli, en sitä tiennyt odottaa vaikka vaikeuksia olikin, ajattelin että niistä selvitään.” (Tarina N1)

Vanhempien tarinoissa ”muuostilanteiden tunteilla” oli koettu olevan suuri rooli huoltoriita kokemuksessa. Tunteilla koettiin olevan vaikutusta siinä tilanteessa, jos toinen vanhempi oli löytänyt uuden kumppanin tai halunnut erota lopullisesti. Vaikka ero ja lasten asioista sopiminen ei aluksi olisikaan ollut riitaista, ja lapsi asui puolet ajasta kummankin vanhemman luona, uuden kumppanin mukaantulon koettiin muuttaneen tilannetta ja edesauttavan uudelleen riitatilanteen ajautumista. Auvinen (2002,118) kuvaa eropatologisiksi huoltoriitoja, joiden taustalla löytyy jommankumman vanhemman vaikeutta irrottautua parisuhteesta. Tämä voi aiheuttaa myös mustasukkaisuuden ja pelot vanhemmuuden menettämisestä uudelle kumppanille, jonka seurauksena asioista ei voida enää sopia ja keskustella.

”Tämä on alkanut nyt 5 vuotta sitten kun entinen puoliso löysi taas uuden puolison ja minut pelattiin ulos.” (Tarina M13)

”Välimme huononivat syksyllä 2010, hän suuttui minulle koska en halunnut jatkaa keskinäistä suhdettamme. Tämä laukaisi huoltoriidan josta ei vielääkään ole tullut loppua” (Tarina N16)

”Kun aloin seurustella uuden naisen kanssa niin tämä oli exä otti selville kenestä on kyse. tämä lähetti uudelle naiselle sähköpostia ja tekstiviestejä sekä lopulta alkoi soitella. suhdetta ei voinut jatkaa koska exä teki uuden naisen elämästä helvettiä... lasten asiat menivät myös tarkasteluun ja vaikeutuivat.” (Tarina M17)

Osassa tarinoissa kuvattiin, että eropäätös ja eroprosessi eivät heti aiheuttaneet riitaa lasten asioissa. Ero oli koettu sopuisaksi ja lasten asioista oli pystytty sopimaan yhdessä ilman ristiriitoja. Auvisen (2002, 119) mukaan, ristiriitojen syntymiseen myöhemmin voi johtaa myös se, ettei lasten huolto- ja tapaamissopimuksia laadita riittävän täsmälliseksi tai sopimuksen tulkinnasta tulee myöhemmin erimielisyyttä. (Kiianmaa 2008, 123 - 124). Yhdessä tarinassa lasten asiat oli vahvistettu käräjäoikeudessa eroasian yhteydessä, ja lasten osalta oli päädytty yhteishuoltoon ja vuoroasumiseen. Järjestely oli toiminut ja vanhemmat olivat pystyneet soveltamaan tapaamisia tilanteen mukaan. Riitoinnin ajaututtiin muutostilanteissa silloin, jos vanhempi halusi muuttaa totuttua järjestelyä tai teki omaa elämäänsä koskevia ratkaisuja. Auvinen (2006, 289) mukaan muutostilanteissa eronjälkeinen vanhemmuus arvioidaan uudelleen ja keskusteluyhteyden puuttuminen voi johtaa riitatilanteisiin myöhemmin.

”Eron jälkeen lasten asiat sovittiin eikä riitoja ollut. Tehtiin yksityiskohdainen tapaamissopimus. Arki luisti kohtalaisesti pari vuotta, kunnes äiti päätti muuttaa toiseen kaupunkiin lasten kanssa kertomatta minulle. Unohti myös ilmoittaa kouluihin ym. yhteishuoltajuudesta.” (Tarina M9)

Kuten yllä olevassa esimerkissä voi todeta, tunteita herättivät myös ne muutostilanteet, joissa entinen puoliso oli yllättäen halunnut muuttaa lasten kanssa toiselle paikkakunnalle, eikä aikaisempaa sopimusta lasten vuoroasumisesta voitu enää toteuttaa. Yhdessä tarinassa entisen puolison uusi kumppani ei hyväksynyt lasten tapaamisia toisen vanhemman kanssa ja vanhempi koki, että häntä oltiin tämän vuoksi syrjäyttämässä vanhemman roolista.

Henkilökohtaisena kokemuksena tuotiin esille myös entiseen puolisoon kohdistuneita ajatuksia. Pohdittiin sitä, kuinka toinen vanhempi voi mitätöidä toisen ihmisenä ja vanhempana täysin eron jälkeen. Koettiin, että eron myötä aikaisempi ”hyvä vanhemmuus” muuttui ja lapsista huolehtiminen mitätöitiin entisen puolison taholta, vaikka yhdessä ollessa vanhemmuutta ja vastuunottoa perheestä oli kehuttu. Eroprosessin eriaikaisuus voi Auvisen (2002,118) mukaan vaikuttaa taustalla siihen, miten entiseen puolisoon asennoidutaan ja että, puolisoa voidaan syyttää tai mitätöidä tilanteessa.

”Kyllä minä aikaisemmin olin hyvä äiti, eron jälkeen mikään ei auttanut. Niin, että itsetunto oli kyllä aivan nolla ko tuntu, että parhaansa tekee mutta aina on semmonen olo, että mä en osaa, mä en älyä mitään ja mä oon tyhmä eikä minusta ole oikeastaan mihinkään. Varsinki siinä vaiheessa kato multa vanhemmuus vietiin, niin se oli ko viimeinen naula arkkuun,

aloin jo itekki uskoa, että toinen on oikeassa. Minusta ei ole mihinkään”
(Tarina N2)

Arvostuksen vanhempana koettiin laskevan eron jälkeen entisen puolison taholta, vaikka eron ei koettukaan muuttaneen itseä ihmisenä ja vanhempana. Tarinoissa tuotiin esille ihmetystä siitä, ettei entinen puoliso halunnut toteuttaa hyvää erovanhemmuutta eikä jatkaa lasten asioiden hoitamiseen yhdessä. Vanhemmat näkivät hyvän erovanhemmuuden olevan mahdollista kaikesta huolimatta, jos kumpikin vanhempi sitä haluaisi.

Vanhemmat kokivat myös luottamuksen entisen puolison taholta vähentyneen. Riitatilanteessa oman asian ajamisen koettiin menevän lapsen edun edelle. Liikamaan (2005) mukaan vanhemmat purkavat usein pettymystään sekä katkeruuttaan kiistelemällä lapsista, vaikka usein ongelmia ylläpitää parisuhteen historia. Vanhempien on usein eron jälkeen vaikeaa erottaa sitä ovatko he pettyneitä entiseen puolisoon vai siihen miten tämä toimii vanhempana. Tämä on luonnollista, mutta se vaikeuttaa vanhempien luottamusta toisiinsa, koska riitatilanteessa he ovat vastapuolella ja siksi toisiaan vastaan. Tarinoissa tuotiin esiin, ettei entinen puoliso halunnut antaa lasta vanhemman hoitoon, vaikka oli itse väsynyt eikä jaksanut lapsen tarpeista huolehtia ja toinen olisi halunnut auttaa. Riitatilanteessa koettiin, että lapsi annettiin ennemmin kenelle tahansa muulle hoitoon kuin entiselle puolisolle, vastustajalle.

”Kuulin entisen mieheni olevan todella uupunut ja väsynyt. Lapset kertoivat ettei isä aina käyedes kaupassa eikä kotona ole ruokaa. Hänet oli irtisanottu töistä ja se varmaan ressasi tilannetta vielä enemmän. Soitin hänelle ja sanoin, että voin ottaa lapsen luokseni pidemmäksi aikaa niin hän voi hoitaa asioitaan kuntoon ja saa levätä. Entinen mieheni totesi tähän, että ennemmin annan lapsen sijoitukseen sossujen kautta kun sinulle. Tämä järkytti minua, koska halusin aidosti auttaa enkä hyötyä tilanteesta.”
(Tarina N2)

”Oikeuden mukaan sain tavata lasta joka toinen torstai ja joka toinen viikonloppu. Käytännössä menimme pian käytäntöön, jossa lapsi oli minulla puolet ajasta. Koska tuota määrää ei ollut paperilla jäi entiselle puolisolle hyvin paljon valtaa meidän kahdenkeskiseen suhteeseen käytettäväksi. Uusi parisuhteeni aiheutti mustasukkaisuutta ja tämä yhdistyi äidin ”toiveeseen” elatusmaksun nostosta. Tähän keskusteluun oli minun pakko lähteä. Olisin tietysti voinut laittaa kovan kovaa vastaan, mutta siinä olisin menettänyt (ainakin oikeussalissa) nuo kolme ylimääräistä tapaamista. Tilanne kärjistyi siihen, että äiti ilmoitti siirtyvänsä perustapaamisiin. Koska mitään ei ollut paperilla en voinut kun suostua tähän.” (Tarina M14)

Vanhemman luottamuksen kerrottiin vähentyneen myös siksi, että entisellä puolisoilla koettiin olevan suuri valta lasten tapaamisten onnistumisessa. Vanhemmat kokivat joutuvansa suostumaan toisen vaatimukseen, koska se vaikutti lasten tapaamisiin. Tapaamisia voitiin perua toisen vanhemman mielen mukaan ja asia voitiin viedä oikeuteen. Tilanne koettiin ahdistavaksi ja toisen vanhemman toiminta mielivallaksi ja hallintakeinoksi. Toisen valta koettiin suureksi erityisesti niissä tilanteissa, joissa lasten tapaamisia oli sovittu suullisesti, tapaamisia oli oikeuden mukaan vähemmän tai tapaamisia ei ollut sovittu yksityiskohtaisesti.

Henkilökohtaisen kokemuksen osalta tarinoissa tuotiin esille niitä syvempiä kokemuksia, joita liittyi ”*muuttuneeseen vanhemmuuteen*”. Erityisesti miehet pohtivat muuttunutta isyyttä ja sitä, miten isyys rakennetaan uudelleen tilanteessa, jossa lapsien kanssa ei eletä arkea. Huttusen (2001,48; 1999, 169 - 177) mukaan isyyden rakentaminen uudelleen muuttuneessa perhetilanteessa, vaatii uudenlaista ponnistelua ja aktiivisuutta. Hänen mukaansa isyyttä voidaan tarkastella monella tasolla; hän kuvaa perheiden isyyttä ruohonjuuritason isyydeksi, joka kattaa vanhemman käsitykset isyydestä ja tavan, jolla mies toteuttaa isyyttä. Jokainen isä toteuttaa omaa isyyttään omalla tavallaan riippumatta siitä, mikä on normaali isyys tai yhteiskunnallisen isyyden normeista ja reunaehdoista. (ks. myös Tuomi 2008, 8). Tarinoissa miehet toivat esille sitä isyyttä, jota he olivat eläneet ja kokeneet lasten kanssa perheenä ollessaan ja peilasivat muuttunutta isyyttään tähän ”heidän” kokemaan perheenä elettyyn normaaliin isyyteen.

”Olin syntymästä alkaen lapsen kanssa ja hoitoon osallistuminen oli minulle itsestään selvä asia ja hieno kokemus. En tietysti voinut imettää lasta, mutta sekään ei ensimmäisten viikkojen jälkeen estänyt minua jäämästä lastani hoitamaan, kun äiti halusi pidemmäksi aikaa `tuulettumaan` ystäviensä luokse... Nyt tämä vanhemmuus on viety minulta pois. (Tarina M12)

Huttusen (2001, 58 - 67) mukaan perhemuotojen muuttuminen monipuolisemmaksi on vaikuttanut myös isyyden muotojen monipuolistumiseen. Hän on tarkastellut niitä tasoja, joilla mies toteuttaa isyyttään ja näitä tasoja ovat biologinen, juridinen, sosiaalinen ja psykologinen isyys. Tarinoissa isät kuvasivat isyyttä enemmänkin Huttusen (2001, 64 - 65) kuvaaman psykologisen ja sosiaalisen isyyden kautta, vaikka tarinan kirjoittajilla oli myös juridinen ja biologinen isyys lapsiinsa. Miehet pohtivat isyyden tunnepohjaista, kiintymykseen perustuvaa suhdettaan lapsiinsa.

”Vanhemmuuden `hieno kokemus`pienen lapsen osalta on hyvin paljon arjen rutiineja. Osasin tuolloin ajatella sen olevan ainutkertainen vaihe elämässä. Minun parempi kärsivällisyys osoittautui hyvin hyödylliseksi lapsen kasvatuksessa. Lapsen äiti poti jonkinlaista synnytyksen jälkeistä masennusta. Nyt Oma lapsi ja hänen elämänsä on vuosien eristyksestä huolimatta joka päivä mielessä.” (Tarina M8)

Miehet kuvasivat isyyttään toiminnalliseksi, mikä tuli esille toiminnallisena tekemisenä ja kuvauksina aktiivisena osallistumisena lapsen elämään ja arkeen. Toiminnallisena tekemisenä tuotiin esille yhteiset harrastukset, retket ja vierailut lasten kanssa. Osa miehistä pohti muuttunutta vanhemmuuttaan sitä kautta, miten suhde lapseen luodaan tilanteessa jossa tapaamisia on vähän eikä lasten kanssa enää jaettu sitä tavallista arkea. sa pohti viikonloppu isyyden voivan luoda tilapäistä loma isyyttä. Koettiin, että tunne suhde lapseen huononee ja katkeaa lopulta kokonaan. Muutaman tunnin mittaiset tapaamiset isän ja lapsen välillä muutaman kerran kuukaudessa voivat olla ahdistavia kokemuksia, eivätkä anna mahdollisuutta toteuttaa isyyttä. (Myös Huttunen 2001, 109 - 110).

”...sekä minun vanhemmuuteni että vanhempieni isovanhemmuus on muuttunut täysin eron jälkeen. Molemmat ovat täysin loppuneet. Miten voi olla isä lapselle jos häntä ei näe. Kaikki kokemani on päinvastaista sille, millaista hyvän erovanhemmuuden tulisi olla että molemmat pysyvät lasten elämässä ja ovat vetämättä heitä aikuisten mahdollisiin eron jälkeen jatkuihin riitoihin.”(Tarina M5)

”Niin isyyttä olen nyt pohtinut, miten olla isä kun ei jaa arkea lapsen kanssa? Millainen isä haluan olla sitä olen pohtinut. On aika ahdistavaa nähdä miten lapsi erkanee minusta kerta kerran jälkeen, miten voi neljässä päivällä luoda isyyden jossa on tunneside.”(Tarina M5)

Tarinoissa vanhemmat toivat esille ajatuksia siitä, miltä tuntuu kun maailman tärkein asia viedään pois ja väkisin riistetään elämän tärkein tehtävä oman lapsen kasvattaminen, vanhemmuus. Kuvauksissa korostuivat vaikeus luopua omasta vanhemmuudestaan ja pelko kosketuksen menettämisestä lapsen arkeen. Tarinoissa erityisesti isät toivat esille isyyttään ja vanhemmuuttaan sekä kuvasivat sitoutumisestaan lapsen kasvatukseen sekä elämään. (ks. myös Huttunen, 1994, 56 - 58)

”itsellä hirveä ikävä ja huoli lapsesta et nää etkä tiedä mitään aina seinä pystyssä kun yrittää sen kyllä jokainen ymmärtää kun maailman tärkein asia viedään sinulta pois ” (Tarina M13)

”Käytännössä minulla ei ole mitään tehtävissä tyttärenti asiassa. Voin vain pohtia mikä on tulevaisuus. Minulta on riistetty elämän tärkein tehtävä, vanhemmuus ja yhteydenpito häneen. (Tarina M12)

”On aivan kamalaa elä ikävässä, ja siinä kärsimyksessä kun tietää miten omat lapset ikävöivät ja elävät epätietoisuudessa miten hedän käy. Kiputuntuu rinnassa iahn konkreettiseksikin. (Tarina N16)

Ne vanhemmat, jotka eivät asuneet lastensa kanssa, kokivat ikävän lapsista olleen päälimmäinen tunne, jota oli vaikea hyväksyä. Kivun koettiin tuntuvan rinnassa ihan konkreettisesti fyysisinä oireina. Yhdessä naisen tarinassa kuvattiin myös kokemuksia muuttuneesta vanhemmuudesta. Lasten menettäminen huoltoriidassa koettiin pahemmaksi kuin lapsen menettäminen kuolemassa, koska huoltoriitaa ei voi ymmärtää eikä sitä voi työstää samalla tavalla kuin kuolemaa. Vanhemmuuden menettämistä ja vanhemmuutta ylipäätään tuotiin esille enemmän niissä tarinoissa, joissa vanhempi ei asunut lapsen kanssa.

Tarinoissa sekä miehet että naiset toivat esille ”huolta lapsesta” toisen vanhemman luona. Esiin tuotiin pelkoa lapsen hyvinvoinnista sekä turvallisuudesta. Huolta tuotiin esille siinä tilanteessa, kun vanhempi näki lapsen voivan huonosti ja koki, ettei voinut huoltoriidan ollessa päällä tehdä mitään. Lasten tilannetta oli yritetty parantaa keskustelemalla entisen puolison kanssa, mutta vanhemmat kokivat sen lisänneen ristiriitoja ja vaikeuttavan entisestään lasten asioista sopimista. Tarinoissa tuotiin esille toisen vanhemman kokevan keskustelun ikävistä asioista riidan haastamiseksi ja oman edun ajamiseksi huoltoriidassa.

”Lapsi kertoi isän suuttuvan helposti jos hän ei usko. Lapsi selvästi pelkäsi tilanteita.. Soitin isälle ja yritin jutella hänen kanssaan asiallisesti tilanteesta mutta siitä hän hermostui. Hän syytti, että yritän syöttää lapselle asioita ja pelkoja ja sanoi että tässä et tule onnistumaan eikä lapsi tule enää tapaamisille kun tällaista tapahtuu.” (Tarina N2)

Lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta koettiin huolta tilanteessa, jossa lähivanhemman kumppanit vaihtuivat useasti ja lapsi oli kertonut vanhemmalle entisen puolison uuden kumppanin kohtelevan häntä huonosti tai lapsella oli epätavallisen paljon erilaisia jälkiä kehossaan. Lapsen turvallisuudesta huolehdittiin silloin, jos entisellä puolisollla tai puolison uudella kumppanilla oli taustalla rikollisuutta, päihteitä ja huumeita. Tarinoissa tuotiin esille myös lasten uhkailua ja seksuaalista hyväksikäyttöä sekä inestisiä kuvaavia tilanteita, ja niiden esiin nostamia huolia sekä tunteita lasten hyvinvoinnista.

Kahdessa tarinassa tuotiin esille myös muiden sukulaisten osalta tapahtuvaa lasten kaltoinkohtelua uuden kumppanin taholta ja sitä, ettei lapsen vanhempi puuttunut tilanteeseen.

”Useat tahot tekivät lastensuojeluilmoituksia (perheterapeutti, yksityishenkilö, lasten lääkäri, päiväkot), jossa he tuovat esille epäilyä lasten hyväksikäytöstä. Lapsi oli myös kertonut joutuneensa isosiskopuolen taholta kokemaan inestiiä (sukuelimiin kajoamista) ja väkivaltaa. Lapsi on kertonut äidin ja äidin miesystävän lyövän häntä päähän.” (Tarina M7)

”2010 vuoden aikana oli alkanut ilmestyä vanhimmalle tytölle haavoja ja naarmuja suorastaan epätavallisen paljon. Myös alapään punoitusta oli mutta ei niin paljon kuin aikaisemmin. Myös mustelmia ja epätavallisissa paikoissa olevia naarmuja näkyi ihossa usein. Kyllähän sitä aina pelkää mitä tapahtuu” (Tarina M17)

Huoltoriidan henkilökohtaisissa kokemuksissa tuotiin esille syyllisyyttä ja kokemusta, ettei voi auttaa lapsia. Erityisesti naiset kokivat lasten esittämien kysymysten lisänsen syyllisyyttä ja hätää siitä, ettei lasten tilannetta voi auttaa eikä lapsen kysymyksiin ollut voitu vastata. Syyllisyyttä koettiin muun muassa lapsen kysymyksistä, miksi sinä et tee mitään? miksi tottelet toista vanhempaa tai tuomaria? miksi et auta minua? Vanhemmat toivat esille keskusteluita lasten kanssa ja lapsen vanhemmalle esittämää ihmetystä siitä, miksei heitä kuunnella ja uskota. Tämä oli lisännyt syyllisyyden kokemuksia vanhempana, ettei voi auttaa omaa lasta eikä osaa selittää, miksi häntä ei kuunnella. Yksi vanhempi kertoi heikkoina hetkinä miettineensä, ettei palauta lasta toiselle vanhemmalle, jotta voi tuoda lapselle kokemuksen siitä, että joku kuuntelee heitä ja uskoo heitä. Tilanteet, joissa omat vaikuttamismahdollisuudet asioihin koettiin huonoksi, oli koettu ahdistaviksi.

”Olen melko varma siitä, että jos lapsia ei vielääkään päästetä kotiin, niin tulen antamaan heille periksi. Eteen tulee tilanne, jolloin en palauta heitä tapaamiselta. Tiedän kyllä, että riskeeraan sillä tulevaisuuden monessa mielessä mutta ainakin siten lapseni näkisivät, että edes joku uskoo ja kuuntelee kun he sanovat, että haluavat kotiin.” (Tarina N16)

Osa vanhemmista toi esille, että haluaisivat pitää lapset erillään riidoista, mutta toisaalta tuotiin esille ajatuksia siitä, ettei vanhemman ole helppo arvioida sitä, millä tavalla lapsia tulisi ottaa mukaan ja kuinka paljon heille voi kertoa. Toisaalta se, ettei kerro lapselle mitään koettiin riskiksi, koska prosessin edetessä lapselle voi tulla eteen tilanne, jossa hän joutuu yllättäen huoltoriitatilanteeseen esimerkiksi viranomaisten selvityspyynnön

vuoksi. Vanhemmat kokivat, ettei heillä ole mahdollisuutta vaikuttaa huoltoriitaprosessiin eikä huomioida lasten hyvinvointia prosessin aikana. Vaikuttamismahdollisuudet koettiin huonoksi, koska lapsi saattoi joutua toisen vanhemman taholta riitatilanteeseen tai virkamiesten taholta yllättäviin tapaamisiin, eikä lasta voitu valmistaa tuleviin tilanteisiin. Koettiin, että huoltoriitatilanteessa myös oma jaksaminen voi olla kovilla ja tästä syystä voi tulla ylilyöntejä sen osalta, miten asioita lapsen kanssa selvitellään. Tämän huonon vanhemmuuden koettiin kuitenkin lisäävän henkistä pahoinvointia.

”Kaikista vaikeinta on pohtia mitä kerrot lapselle? Toisaalta on pakko kertoa jotain mutta mitä ja miten. Kertomattakaan ei voi jättää, kun ei tiedä onko huomenna se päivä kun kaikki muuttuu ja lapsi viedään yllättäin pois, ei sekään ole lapselle oikein. Exäkin voi koska vaan soittaa ja taas tullaan lastensuojelusta käymään, ne on lapselle raskaita tilanteita, jos et pysty lapsen kanssa siitä puhumaan.” (Tarina M8)

”Mitä voit kertoa lapselle tilanteesta ja riidoista. Mies vaan aina laittaa jutun uudelleen ja taas ollaan tilanteessa, että joku selvittää. Tulee tunne, että koska vaan voidaan perhe taas herättää tilanteeseen, ei ole hallintaa itelläkään saati sitten lapsella, kyllä se on raskasta valmistautua aina uusiin istuntoihin, ei sitä siinä ressissä tahdo aina jaksaa lapsellekaan niin miettiä mitä sanoo. Jälkeenpäin aina syyttää itseään.” (Tarina N2)

Huoltoriitakokemusta kuvattiin tarinoissa pitkäksi ja raskaaksi matkaksi, joka ravisuttaa koko elämää. Se koettiin yhdeksi koko elämän pahimmista kokemuksista, joka vaikuttaa perheeseen konkreettisesti ja hajottaa ”perheen”. Osa vanhemmista oli päätenyt sopimukseen lasten asioissa osittain vasten tahtoaan, mutta koki sen lasten kannalta parhaimmaksi ratkaisuksi ja toivoi tilanteen rauhoittuvan. Tähän vaikutti myös halu kuulua lapsen elämään ja huolehtia siitä, että lapsella on asiat hyvin.

”Ei siihen mitenkään voinut varautua, tuomari teki päätöksen puolisen tuntia kestäneessä istunnossa ja sitten vain sain vain kuulla, etten näe lapsiani ennen kuin seuraavan viikon perjantaina. Lapsi menee nyt isälle asumaan. Tämä on yksi kohta mihin täytyisi muutos saada. Että ihmisen elämää ei näin radikaalisti muutettaisi yhdessä hetkessä” (Tarina N16)

Yllä oleva esimerkki kuvaa myös lasten asumisen ja huollon muutostilanteiden voivan olla traumaattisia kokemuksia. Riitaisissa tilanteissa, joissa oikeus oli muuttanut lasten asumista alkuperäisestä päätöksestä toisen vanhemman luokse, koettiin vaikeiksi, eikä niihin ollut osattu varautua. Tilanteet, joissa oikeus teki päätöksen lapsen asumisen muuttamisesta, koettiin olleen nopea, konkreettinen ja radikaali tapa puuttua perheen

elämään. Vanhemmat kokivat, ettei heille annettu mahdollisuutta käsitellä muutosta lasten kanssa, vaan muutos astui heti voimaan.

5.3 Kokemuksia viranomaisten toiminnasta huoltoriidoissa

Tarinoissaan vanhemmat käyttivät sosiaalityöntekijän nimikettä laajassa merkityksessä, ja sillä voitiin tarkoittaa lastenvalvojia, lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä tai perheneuvolassa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Suurin osa vanhemmista ei eritellyt oikeuden virkamiehiä eikä oikeusastetta tarkemmin, vaan käyttivät oikeuden käsitettä yleisnimenä oikeuden tekemistä toimenpiteistä. Tässä kappaleessa tuon tarkemmin esille sosiaalityöntekijöihin ja oikeuden virkailijoihin liittyviä kokemuksia.

Vanhemmat olivat kokeneet jääneensä huoltoriitatilanteessa yksin. Viranomaisten toiminnassa koettiin ”*ettei hyvää erovanhemmuutta*” tuettu eikä lapsen tasapuolista oikeutta tavata kumpaakin vanhempaa. Tarinoissa tuotiin esille tilanteita, joissa viranomaisen kuvattiin ohjeistaneet toista vanhempaa, ettei hänen tarvitse antaa lasta tapaamiseen jos pelkää toisen tekevän lapsille jotain. Vanhempien mielestä huoltoriitatilanteessa olevia ei voi jättää yksin ja viranomaisten tulisi sovun aikaan saamiseksi järjestää vanhemmille tapaamisia kevyellä tasolla heti, kun ongelmia ilmenee. Huoltoriitoja olisi ollut vähemmän, jos viranomaiset olisivat tukeneet vanhempia oikeisiin päätöksiin ja niistä olisi yhdessä keskusteltu.

”Tulin töistä ja kuulin kun lapsi itki ja äiti huusi hänelle, äiti ravisteli lasta kovasti. Soitin lastensuojeluun ja pyysin apua tilanteeseen. Sosiaalityöntekijä ei uskonut minua ja lastensuojelusta tehtiin tutkintapyyntö lapsen pahoinpitelystä. Lopulta lapsen ravistelu käännettiin minua vastaan ja kerrottiin, että minua voidaan syyttää avunannosta lapsen pahoinpitelyyn. Kahteen viikkoon en nähnyt lasta eikä lastensuojelu ottanut huoltani toisissaan eikä tehnyt mitään vaikka pyysin heitä käymään kotikäynnillä. Kukaan ei tarkastanut tilannetta kaikki oli sosiaalityöntekijän mukaan kunnossa. Seuraavana yönä poliisit tulivat katsomaan olinko kunnossa, jotain oli tapahtunut ja vasta sitten poliisit lähtivät lastensuojelun kanssa tarkistamaan tilannetta. Tämän jälkeen minua uskottiin.” (Tarina M3)

Yllä oleva kuvaus kertoo vanhemman kokemusta siitä, ettei lapsen tilanteesta esitettyä huolta otettu vakavasti eivätkä viranomaiset puutu tilanteeseen apua pyydettyä. Lasten tilannetta ja olosuhteita toisen vanhemman luona ei tarkistettu, vaikka toinen van-

hemmista esitti huolensa lapsesta. Viranomaisten saatua tietää kyseessä olevan huoltoriidan, kohtelu muuttui eikä kukaan viranomaisena ottanut enää kantaa tilanteeseen. Vanhemmat kokivat huoltoriitatilanteen olevan sellainen alue, jota kaikki hoitavat, mutta kukaan ei ota vastuuta. Vanhemmat toivat esille, että huoltoriitatilanteessa lapsesta esitetyt huolet katsotaan huoltoriidaksi ja lasten haitalliset olosuhteet sivuutetaan tämän vuoksi. Avun saannin koettiin näissä tilanteissa olevan vaihtelevaa ja sattumanvaraista.

Vanhemmat sekä miehet että naiset toivat esille sosiaalityöntekijöiden ”*sukupuolistunutta asenteellisuutta*”, jossa viranomaisen sukupuolen koettiin määrittävän sitä, millainen huoltoriitaprosessi oli muodostunut. Viranomaisten asenteellisuus näkyi vanhempien mukaan eriarvoisuutena äidin ja isän välillä ratkaisuja tehtäessä. Tämä oli koettu erittäin vaikeana asiana, koska juuri heidän toimintaansa koskien vanhemmilla oli ollut odotuksia ja toiveita ratkaista huoltoriita kumpaakin vanhempaa tyydyttävällä tavalla ja lapsen etu huomioiden. Vanhemmat toivat esille, että he olivat toivoneet juuri viranomaisten mukaantulon vaikuttavan riitatilanteeseen rauhoittavasti. Vanhemmat toivoivat, että lasten asiat pystytään hoitamaan ja selvittämään viranomaisten kanssa yhteistyössä ja tilanteen sovinnolliseen ratkaisuun tuettaisiin viranomaisten taholta. Vanhemmat olivat kokeneet viranomaisten toiminnan järkytyksenä, koska he eivät olleet odottaneet eriarvoista ja asenteellista kohtelua.

”Lastensuojelun ensimmäisellä tapaamisella toin esille toiveeni ryhtyä lasteni lähivanhemmaksi eron jälkeen. Lastensuojeluvirkailija kitki minulta turhat luulot pois moisesta ajatuksesta. Hän tykkäsi minulle, että Suomessa isästä voi tulla lähivanhempi vain, jos lapsen äiti on päihde/ huumeongelmainen, prostitoitu tai mielenterveysongelmainen. Hän lisäksi painotti, että äidin lievät mielenterveysongelmat eivät riitä siihen, että isästä voi tulla lähivanhempi. Kokemus tällaisesta sukupuolten välisestä epätaasa-arvosta oli mykistävä ja uskomaton.” (Tarina M5)

Tarinoissa miehet kertoivat kokeneensa sukupuolistunutta asenteellisuutta silloin, jos huoltoriitaprosessissa kaikki työntekijät olivat eri sukupuolta kuin vanhempi. Tämä koettiin siten, että naiset ajavat naisten asiaa ja miehet miesten asiaa, ja silloin kohtelu on asenteellista ja eriarvoista. Miehet kertoivat tämän näkyneen siinä, ettei isää nähty vaihtoehtona lapsen kasvattajaksi ja hänen vanhemmuuttaan kyseenalaistettiin. Asenteet näkyivät isän mitätöintinä ja ajatuksena, ettei isä voi olla vanhempi, joka voi tarjota lapsille terveen kasvuympäristön. Isät kokivat, että päätöksissä esiintyy ennalta arvattavaa äidin suosimista (myös Kääriäinen 2008, 76). Isät kertoivat taistelun lähihuoltajuudesta olevan mahdotonta, ja heidän joutuvan todistamaan hyvää vanhemmuuttaan.

”Lastensuojelun viranomaiset ovat erittäin voimakkaasti lasten äidin puolella. Lähtökohta on hyvä äiti, paha isä. Merkillepantavaa oli se, että exä pystyi selkeästi valehtelemaan sekä lastensuojeluviranomaisille, että myöhemmin oikeudelle, ilman, että hänen väitettään mitenkään kyseenalaistettiin. Lasten äidin väitteiden kumoaminen jää isän vastuulle. Toisaalta isä joutuu perustelevaan ja todistamaan jokaisen väitteensä.” (Tarina M15)

Viranomaisten koettiin olevan puolueellisia ja sukupuolen määrittävän sitä, kumman puolelle viranomainen kallistuu. Yksi naisista kuvasi viranomaisten asenteellisuutta tilanteessa, jossa nainen on menettänyt lastensa huoltajuuden. Hän koki tämän asenteen näkyvän huonona kohteluna ja asiattomina ”kyllä sinä itse tiedät miksi lapset on otettu sinulta pois” heittoina tilanteissa, joissa lasten asioista keskusteltiin. Luottamuksen osalta vanhemmat olivat kokeneet, ettei huoltoriitatilanteessa ajettu lapsen asiaa ja muutoinkin he olivat kokeneet, ettei yksittäisen lapsen asiaa nähty tärkeäksi. Kokon (2007) mukaan epäonnistunut kohtaaminen murentaa asiakkaan voimavaroja ja luottamusta sekä itseensä että auttamisjärjestelmään. Kasvokkain kohtaaminen antaa asiakkaalle mahdollisuuden tulla ihmisenä nähdyksi ja kuulluksi sekä mahdollistaa vaikuttamisen asioihin ja päätöksentekoon. (Karjalainen ym. 2007, 165–166, 170.) Tällaista avointa kohtamista, jossa vanhemmat tavataan asian selvittämiseksi kasvokkain, vanhemmat toivoivat riitatilanteessa viranomaisilta.

”Ihmisillä, niin tavallisilla kuin monilla viranomaisillakin, on todella syvällä asenteet naista kohtaan, joka on menettänyt huoltajuuden lapsiinsa. sekin on hyvä tiedostaa millaisen leiman he naisiin iskevät näillä päätöksillä. Minusta tuli monen silmissä huono ja minussa oli jotain pahasti vialla kun en kelvannut vanhemmaksi lapsilleni. Muutin vasta toiselle paikkakunnalle osittain tästä syystä että paine kasvojen menetyksen jälkeen on aika kova.” (Tarina N16)

Vanhemmat kokivat asenteellisuutta myös muuttuneissa tilanteissa. Jos lapsen kanssa asuvan vanhemman olosuhteet muuttuivat eivätkä lapset voineet jäädä enää asumaan hänen luokseen, lapset ennemmin sijoitettiin kuin annettiin toisen vanhemman luokse tilanteen selvittelyn ajaksi. Vanhemmat toivat esille, että vaikka heidän vanhemmuuttaan ei ollut viranomaisten taholta todettu huonoksi, ei heihin ja heidän taitoihinsa lasten lähivanhempana luotettu. Toisaalta ajateltiin tämän voivan liittyä myös siihen, ettei lapsen kanssa asuva vanhempi halunnut antaa lasta toiselle huoltajalle ja viranomaiset lähivät tilanteessa toimimaan hänen toivomallaan tavalla.

”Ryhdyttiin keskustelemaan lasten huollosta ja tapaamisoikeuksista. Uutena vuotena lapsi otettiin huostaan, koska lapsen lähihuoltaja ei ollut kykenevä huolehtimaan hänestä. Minua ei harkittukaan mahdollisuutena”
(Tarina M7)

Asenteellisuutta koettiin myös silloin, jos vanhempi toivoi lasten tapaamista laajennusti ja puoleksi toisen vanhemman kanssa. Erityisesti miehet kokivat asenteellisuudeksi sen, että lastenvalvojat yhä edelleen tukevat viime vuosisadan perhemallia eron jälkeen. Miehet toivat esille, etteivät viranomaiset nähneet lasten tasapuolista tapaamista vanhempien kesken hyvänä, siihen kuitenkin suostuttiin, jos puoliso katsoi sen mahdolliseksi. Huttusen (2001, 105) mukaan isät pitävät epätasa-arvoisina niitä huoltajuusneuvotteluja, joissa heidän on suostuttava äidin tahtoon ja moni isä voi riitelyn välttämiseksi tyytyä vähäsiinkin tapaamiseen lapsen edun näkökulmasta. (Myös Taskinen 2001, 62; Rantalaiho 2003, 216 - 217; Kääriäinen 2008, 69.) Yksi vanhempi pohti tasa-arvoisen vanhemmuuden olevan mahdollista Suomessa, jos molemmat vanhemmat niin haluavat. Hän kuitenkin koki, ettei tasa-arvoinen vanhemmuus ole itsestäänselvyys viranomaistenkaan taholta.

”Sosiaalityöntekijä varasi ajan lastenvalvojalle. Kun menin paikalle lastenvalvoja oli laatinut valmiiksi tapaamislaput, jossa oli torstaista - maanantaihin toisen vanhemman tapaamiset. Kysyin miten sopimus voi olla valmis kun vasta tulemme niitä tekemään. Toin esille halun tasa-arvoiseen vanhemmuuteen ja tapaamisiin. Tätä ei kuunneltu” (Tarina M3)

”Sosiaalityöntekijä on myös, avoimen orientoitunut ja kannustaa viime vuosisadan perhemallin jatkamista avioeron jälkeen. Äiti hoitaa ja kantaa vastuun lapsista ja isää nähdään joskus harvoin eikä isän tarvitse kantaa vastuuta mistään lapseen liittyvästä.” (Tarina M5)

Viranomaisten asenteiden koettiin muuttuvan vasta siinä tilanteessa, jos nainen todettiin heidänkin taholtaan mahdottomaksi vanhemmuuteen. Yhdessä tarinassa tuotiin esille, ettei tämäkään saanut viranomaisten asenteita muuttumaan, vaan vaihtoehdoksi mietittiin äidin naispuolisia sukulaisia tai sijoitusta laitokseen.

Sosiaalityöntekijöiden osalta asenteellisuus näkyi vanhempien tarinoissa myös kohtelua koskevissa kysymyksissä. Vanhemmat olivat kokeneet, ettei heitä kuunnella ja lasten asioista keskustelu kohdistettiin vain toiseen vanhempaan päätöksiä tehtäessä. Kohtelua koskevana kysymyksenä sekä miehet että naiset toivat esille, etteivät sosiaaliviranomaiset halunneet tietää tai selvittää oikeasti, millaisia vanhemmat ovat vanhempana ja

kumpi on lapset aikaisemmin hoitanut. Toista vanhempaa kuunneltiin yksipuolisesti ja kyseenalaistettiin toisen osapuolen halu kertoa asiasta. Vanhemmat kokivat leimautuvansa kiusaajiksi ja mustamaalajiksi, jos toivat omia mielipiteitään esille tai kommentoivat toisen vanhemman vanhemmuutta tai kyseenalaistivat sitä. Auvisen (2002, 119-120) mukaan vanhemmat eivät läheskään aina edusta samoja tarpeita tai toiveita. Toinen voi pyrkiä vaikean ja vahingollisen parisuhteen katkaisemiseen kun taas toinen etsii ratkaisua epäonnistuneeseen parisuhdedynamiikkaan. Toiselle ratkaisun saaminen oikeudesta voi merkitä tuskallista matkaa kun taas toinen voi ajaa omia etujaan. Näiden vanhempien intressien tunnistaminen ja tiedostaminen muodostuu viranomaiselle haasteelliseksi. Tarinoissa erityisesti vanhemmat, jotka olivat lasta tapaavia vanhempia, kokivat kohtelun asenteelliseksi.

”Kerroin, että olen ollut aktiivisesti mukana lasten kasvatuksessa ja elämässä. Ehdottaessani lastenvalvojan tapaamisessa vuoroasumista lastenvalvoja totesi minulle, että ehdottamastani vuoroasumisesta on huonoja kokemuksia. Lastenvalvoja puhui koko tapaamisen ajan ensisijaisesti äidille ja minun sanomiset sivuutettiin.” (Tarina M4)

Vanhemmat kokivat, etteivät he voi luottaa viranomaisten toimintaan. Vanhempien mukaan viranomaiset eivät takaa tiedonsaantioikeutta vanhemmalle, joka ei asu lapsen kanssa. Peuralahden (2012, 56) mukaan tapaajavanhemmalla voi olla vaikeutta saada tietoa koulusta tai muilta viranomaisilta, vaikka huoltajalla onkin lähtökohtaisesti oikeus saada lasta koskevaa tietoa. Vanhemmat kokivat, ettei tiedonsaanti lasten asioissa toteutunut lain vaatimalla tavalla vaan lakia sovellettiin ja tulkittiin tilanteen mukaan. Vanhemmalle ei kerrottu lapsen tilanteesta tai haitallisista olosuhteista toisen vanhemman luona, vaikka lapsista oli yhteishuolto ja tiedonsaantioikeus. Vanhemmat olivat kokeneet saaneensa tietoa lapsen olosuhteista toisen vanhemman luona vasta jälkikäteen tai siinä tilanteessa, kun lasta oltiin sijoittamassa kotoa pois, eikä toista voitu muotoiseikkoihin vedoten ohittaa. Viranomaisten koettiin eriarvoistavan vanhempia ja kuuntelevan toista osapuolta tilanteessa liian pitkään. Toiselle annettiin myös valta päättää siitä, mitä toiselle vanhemmalle kerrotaan ja koska.

”Yli vuoteen minulle ei kerrottu lasten olosuhteista äitinsä luona vaikka lapsen haitalliset olosuhteet olivat kokoajan tiedossa. Eikä varmaan koskaan olisi kerrottukaan, ellei lapsi olisi lipsauttanut, että olivat menneet turvakotiin. Tosiasiassa lastensuojelu oli tietoinen asiasta, ja vakavista riidoista äidin ja hänen silloisen miehensä kanssa. Turvakotiin menoon oli annettu maksusitoumus.” (Tarina M4)

”Äidillä on aina ollut etumatka asioiden hoidossa ja äitiä aina ensin uskottu ja ilman todisteita. Nyt kaikille on valjennut totuus mutta kukaan ei ota vastuuta tapahtuneesta.” (Tarina M10)

”Sain puhelun asuntooni menneeltä sosiaalipäivystyksen väeltä. Lapseni sijoitettiin kiireellisesti, pienimmistä ei tehty mitään kiireellistä päätöstä, vaan heidät vietiin päivänokosista isälleen. jo puhelimessa sanoin, että haluan viedä lapset äitini luo. Tätä asiaa ei kirjattu mihinkään ja myöhemmin kun lakimieheni teki selvityspyynnön, päällikkö valehteli että olin suostuvainen siihen, että pienet tytöt viedään isälleen.” (Tarina N16)

Luottamus pulaa tuotiin esille myös silloin, jos vanhempi halusi saada lasta koskevat kirjaukset ja dokumentit itselleen. Kirjauksien antamista viivytettiin tai ne olivat puutteellisia tai niitä ei ollut tehty lainkaan. Kirjausten saanti koettiin myös hankalaksi ja aikaa vieväksi prosessiksi. Luottamuksen osalta vanhemmat olivat kokeneet, ettei huoltoriitatilanteessa ajettu lapsen asiaa. Osa vanhemmista koki, ettei riitatilanteessa nähty yksittäisen lapsen tilannetta tärkeäksi. Huoltoriitatilanteessa ratkaisua haetaan lapsen edusta käsin, tämä tarkoittaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimista ratkaisuhetkellä mutta myös tulevaisuudessa. (Valjakka ym. 2002, 121-122). Tämä voi vaikuttaa taustalla vanhemman kokemukseen, ettei lapsen etua hänen mukaansa huomioida.

Tarinoissa tuotiin esille ajatuksia tuomioistuimeen ja oikeudenkäsitelyyn kohdistuen. Hovioikeuden laatuhankkeen (2007, 7) mukaan lasta koskevan riidan käsittely tuomioistuimessa on vanhemmille yleensä ainutkertainen kokemus, ja se ratkaisee päätöksellään monen ihmisen elämän suunnan. Lapsen edun pitäisi näkyä selkeämmin. Erityisesti vanhemmat kuvasivat Suomen ”oikeusturvan puutteellisuutta” huoltoriitatilanteessa. Oikeuden toiminta koettiin hitaaksi erityisesti täytäntöönpanon osalta, ja päätöksen tullessa oikeus ei valvo eikä anna keinoja niiden toimeenpanon osalta.

Osassa tarinoista pohdittiin lain tarkoitusta siltä osalta, että vanhemmalla on aina mahdollisuus laittaa huoltoriita-asia uudelleen vireille. Vanhemmat kokivat tämän pitävän riitatilannetta yllä ja vaikuttavan siihen, ettei vanhempien tarvitse pyrkiä sopuun lasten asioissa. Lapsen huoltoriitaa koskevat asiat poikkeavatkin muista riita-asioina käsiteltävistä asioista. Oikeudenkäynnin kohteena on lapsi. Tämän vuoksi tuomarın päätös tähtää tulevaisuuteen eikä asian ratkaisu saa oikeusvoimaa kuten riita-asian ratkaisu, vaan oikeuteen voidaan tulla yhä uudelleen. Muun muassa nämä erityispiirteet asettavat omat vaatimuksensa lapsiasian käsittelylle. (Hovioikeuden laatuhanke 2007, 7.) Vanhemmat kokivat tämän oikeuden luovan uudenlaista lasten ja vanhempien arkea, joka tukee elämän väliaikaisuutta ja vaikuttaa lasten perhesuhteisiin. Hovioikeuden laatuhankkeessa

(2007, 8) tämä on tiedostettu, että käsittelyaikoja on pyrittävä lyhentämään, koska oikeuden päätöksen odottaminen tuo lapsen elämään epävarmuutta ja rajoittaa vanhempien mahdollisuutta rakentaa uutta elämää. Yleisesti koettiin, ettei oikeus pyri hakemaan sovintoa ja yhteistyötä vanhempien välille eikä järjestelmä tue tällaista sovinnollista toimintaa.

”Luottamukseni monia viranomaisia kohtaan on mennyt, kuten myös luottamus Suomen oikeusturvasysteemiin. En olisi etukäteen voinut kuvitella, miten huonosti asioita voidaan hoitaa, varsinkin kun kysymys on usean lapsen elämästä, niin huoltoriidan kokeneena olevien kuin heidän sisarustensakin. Uskon, että jos asiaamme olisi alusta asti hoidettu toisella tavalla, esim. panostamalla/ tarjoamalla sovittelua tai jopa pakottamalla sellaiseen, voisi tilanne olla toinen. kyllä ihmiset pitäisi jotenkin pakottaa tekemään järkiratkaisu, saman pöydän ympärille.” (Tarina N16)

”Uskoisin, että riitoja olisi ollut paljon vähemmän (mikä ehdottomasti on lapsen etu), mikäli oikeuden määräämä päätös olisi ollut tasavertaisempi isän ja äidin välillä tai meillä olisi ollut oikeudellisesti pätevä sopimus, joka olisi perustunut vuosia vallinneena tilana olleiden tapaamisten määrään.” (Tarina M14)

Oikeuden käsittelyssä oli koettu eriarvoisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta, ja siihen liittyen kumpaa sukupuolta virkailija oli. Vanhemmat kokivat, että oikeus ei tue lasten etua niissä tilanteissa, joissa lapset ovat eron jälkeen olleet kummallakin vanhemmalla yhtä paljon. Vanhemmat kokivat lapsen edusta puhumisen tarkoittavan myös äidin etua ja pohtivat, pitäisikö myös isän etua taata lailla. Oikeuden koettiin päätöksissä uskovan sitä vanhempaa, joka syyttää toista kovemmin ja häikäilemättömimmin tuo asiaansa esille. Auvisen (2006, 364-370) mukaan vanhempien tulee lapsen asumista koskevissa riitatilanteissa ensisijaisesti miettiä sitä kenen etua kahden kodin järjestelyllä haetaan, vanhempien vai lasten. Näin katsottuna kyseessä ei ole oikeuden asettuminen toisen vanhemman puolelle. Osa vanhemmista oli kokenut, että jos oikeus tekisi tasavertaisempia päätöksiä isän ja äidin välille, se voisi muuttaa asenteita ja kertoa siitä, että kummankin vanhemman rooli lapsen elämässä nähdään tärkeäksi. Vanhemmat kokivat, ettei oikeus selvittänyt lasten todellista tilannetta eikä sitä, miten lapset ovat olleet vanhemmilla.

”Oikeus katsoo pelkästään lapsen etua. Äidin etua katsotaan myös mutta siitä puhutaan lapsen etuna. Käytännössä lapsi oli minulla puolet ajasta. Lapsen edun vastaista tuo puolet ajasta ei voi olla koska tätä tapaamismäärää vapaaehtoispuhjalta toteutettiin vuosien ajan. Käytännössä asia meni niin, että oikeuden mukaan sain tavata lastani joka toinen torstai ja joka toinen viikonloppu eli 4 päivää kahdessa viikossa.” (Tarina M14)

”vaikka lapset asuivat vuorotellen vuoden äidillä ja vuoden isällä. Tuomari ei ollut kiinnostunut näkökulmastani, vaan lähti exän johdattelemana ratkaisemaan asiaa.” (Tarina M15)

”Kovemmin toista syyttävä, aggressiivisempi ja riitaisampi pärjää oikeudessa. oikeus ei ehdi perehtyä mihinkään kunnolla ja päättää asioista muttu perusteella.”(Tarina M12)

Oikeusprosessin osalta kokemus lasten kuulemisesta huoltoriitatilanteessa nousi esille ja koettiin, ettei lapsia tavata huoltoriitaprosessin aikana viranomaisten taholta välttämättä lainkaan. Vaikka oikeus oli pyytänyt olosuhdeselvitystä, ei lapsien mielipidettä selvitetty. Oikeus ei myöskään päätöstä antaessaan kiinnitä huomiota lasten mielipiteille. Vanhemmat kokivat oikeuden päättäneen lasten elämästä tapaamatta lapsia ja kuulematta heitä. Valjakka ym. (2002, 123) painotta lapsen kuulemista huoltoriitaselvityksissä. Myös Taskinen (2001) tuo esiin, että lapsen kuulemisen tärkeyttä mutta korostaa, että se on mahdollista vain jos lapsi tähän suostuu eikä siitä ole haittaa lapselle. Lapsella on oikeus myös kieltäytyä antamasta käsityksiään. Lapsen tilanteen selvityksessä yhtenä tavoitteena on pyrkiä saamaan tietoa siitä, millaiset mahdollisuudet yhteishuollolle ja tapaamisoikeudelle ovat olemassa ja tätä valmiutta heijastavat myös vanhempien esiintuomat käsitykset vanhemmuudesta mutta myös heidän käsitykset taakse jääneestä parisuhteesta. (Auvinen 2002,144-145.)

Oikeuden ratkaisua oli odotettu pitkään ja ajateltu päätöksen olevan lainvoimainen ja painava ja tilanteen rauhoittuvan päätöksen jälkeen. Päätös ei kuitenkaan ollut muuttanut tilannetta, vaan toinen vanhempi saattoi edelleen jatkaa sopimusten ja päätösten noudattamattomuutta. Yleisesti koettiin, ettei virallisia päätöksiä tarvitse noudattaa eikä oikeudella ole keinoja valvoa tekemiään päätöksiä. Jos jompikumpi vanhemmista ei noudata sosiaalitoimen tai tuomioistuimen päätöstä, siitä ei useinkaan seuraa mitään rangaistusta. (Myös Peuralahti 2012, 24, 91.) Vanhemmat kokivat oikeuden roolin huoltoriitassa turhana, koska sillä ei tosiasiaa ollut lainvoimaa.

”Kuvittelin, että hovioikeuden päätös on painava paperi Suomessa ja että entinen puolisoni joutuu tuomaan kuopukseni luokseni viimeistään koulun alkaessa. Mutta ei, lasteni tapaamisoikeus on sittemmin määrätty kahdesti täytäntöön pantavaksi mutta ilman uhkasakkoja. Koska niitä ei määrätty, ei lasteni äidin ole tarvinnut välittää näistäkään oikeuden päätöksistä” (Tarina M5)

Oikeuden päätösten osalta koettiin myös ristiriitaisia tunteita siitä, miten sama vanhempi voi olla hyvä vanhempi osalle lapsista, mutta vanhemmuus häikäilemättömästi mitätöidään huoltoriidan kohteena olevien lasten osalta. Vanhemmat kokivat pelkoa oikeuden käsittelyä kohtaan, koska oikeudenkäynnin tasapuolisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen ei voitu luottaa. Oikeudenkäsitelyssä saattoi kaikista lausunnoista ja selvityksistä huolimatta käydä miten vaan. Vanhemmat kokivat leimautuneensa oikeuden silmissä toisen osapuolen mustamaalajiksi, jonka sanaan ei voitu luottaa ja jonka ajateltiin toimivan itsekkäistä syistä.

”Kauhulla odotan hovioikeuden istuntoa, koska pelkään sielläkin olevan tuomareita, jotka uskovat toisen puheita, mitä siinä voi tehdä. Vaikka minua pidettäisiinkin mustamaalajana, mielestäni kunnan selvitykset pitäisi tehdä ja asia käsitellä kaikki asiat huomioiden.” (Tarina N16)

Osa vastaajista toi esille myös muihin viranomaisiin kuten päiväkotiin, psykologiin, poliisiin, turvakotiin ja sosiaalimieheen kohdistuneita kokemuksia, jotka liittyivät asenteellisuuteen tai puolueettomuuteen. Heidän koettiin olevan asenteellisia tilanteessa, jossa vanhempi oli mennyt tapaamiseen tai esittänyt huolta lapsesta. Vanhemmat olivat kokeneet heidän asettuvan yksipuolisesti toisen puolelle selvittämättä tilannetta ja uskovan toista osapuolta, joka omavaltaisesti rajoitti tiedonsaantia sekä yhteishuoltoa. Erityisesti tilanteissa, joissa työntekijät olivat tehneet lastensuojeluilmoituksia tai antaneet lausuntoja kuuntelematta toista osapuolta. Poliisin toiminta oli koettu asenteelliseksi tilanteessa, jossa isä oli tehnyt tutkintapyynnön pahoinpitelystä naisen taholta. Miehet olivat kokeneet, ettei heitä uskottu ja poliisiin tuoneen esille, ettei asia etene.

5.4 Ristiriidat ja vaikeudet huoltoriidassa

Erokriisissä tunteet ja kostonhalu voivat aiheuttaa kyseenalaisten keinojen käyttämisen huoltoriidoissa. Tarinoissa koettiin, että huoltoriitaan vaikuttivat ”*taloudelliset seikat*”. Erokriisissä epäoikeudenmukaisesti hoidetut raha-asiat kuten omaisuuden jako ja yhteisten velkojen jakaminen eron jälkeen koettiin vaikeuttavan myös lasten asioiden hoitamista ja tuovan ristiriitoja kaikille osa-alueille. Auvisen (2002, 117-118) mukaan huoltoriidan taustatekijöistä suurimmaksi syyksi nousevatkin yleensä eron taloudelliset

syyt. Hänen mukaan eron taustasyyt eivät kuitenkaan tuo esiin kaikkia todellisia syitä, koska huoltoriidalle on ominaista vanhempien motiivien salaaminen.

”Entinen puoliso vaikeutti myös yhteisen omakotitalon myyntiä perumalla näyttöjä/estämällä niitä. Entisellä puolisollla oli koko omaisuus hallussa kun ositus oli kesken enkä päässyt omistamaani taloon kun toinen oli vaihtanut lukot. Toinen ei suostunut eroon ja ilmoitti kuukausi erosta, etten näe koskaan enää lapsia. (Tarina M10)

Elatusmaksuihin liittyvistä asioista keskustelu nosti ristiriitoja erityisesti tilanteessa, jossa lasten tapaamiset oli sovittu vanhempien kanssa tasan ja lapset olivat kummankin vanhemman luona yhtä paljon. Erityisesti muuttuneissa tilanteissa, joissa lapsi on muuttanutkin toisen vanhemman luokse, elatusmaksuista syntyi riitaa ja vaikeutena koettiin entisen lähivanhemman haluttomuus muuttaa lapsen etuudet toisen vanhemman tilille. Tarinoissa kuvattiin ristiriitoja muun muassa siitä, kumman vanhemman kuuluu ostaa lapsen vaatteet ja tarvikkeet. Lasten tavarat ja vaatteet eivät palautuneet takaisin tapaamisilta, tai tapaamiseen ei laiteta tarvikkeita mukaan laisinkaan, jos toinen vanhempi ostaa lapselle vaatteita. Tämä koettiin toisen osapuolen tietoisena toimintana ja tapana saada toinen ostamaan lapselle vaatteita jolloin voi hyötyä tilanteesta taloudellisesti. Tapaamisten osalta riitoja aiheuttivat myös kokemukset siitä, että tapaamisia on liian vähän ja kun niitä haluttiin lisätä, toinen osapuoli ei tähän suostunut.

”Lapset muuttivat minun luo asumaan ja siitä alkoi vääntö ja taistelu kaikesta mahdollisesta lapseen liittyvistä. Erinäisiä riitelyitä tapaamisista ja elatusmaksuista sekä varsinkin kaikista lomista ja arki vapaista yms. Jatkuva valitusta minulle ja lastenvalvojalle kaikesta mahdollisesta viranomaisenkin alkoi väsymään valitukseen puuttuvista pikkuhousuista viikonlopputapaamiskassissa yms. ” (Tarina M 9)

Vanhemmat kokivat ”vuorovaikutuksen puuttumisen” vaikeuttaneen asioiden hoitoa. Vuorovaikutusta ei ollut joko lainkaan tai vuorovaikutustilanteet päättyivät riitaan, eivätkä ne johtaneet päätökseen keskustelun alla olevasta asiasta. Puutteellisen vuorovaikutuksen nähtiin laajenevan lasten asioista muihinkin parisuhteen aikaisiin asioihin tai toisen tapaan elää eron jälkeen. Puolisoiden keskinäiset välit voivat olla vuosien ajoilta selvittämättä ja riitojen varjolla puretaan eroprosessin aiheuttamia kipuja. Vanhemmat eivät kykene selvittämään keskinäistä vihamielisyyttään ja toistuvat konfliktit hakutilanteissa voivat vaikeuttaa lapsen tapaamista ja tapaamiset voivat epäonnistua tai jäädä toteutumatta kokonaan. (Tuomi 2008, 80; Taskinen 2001, 15; Litmala 2002, 85; Kart-

tunen 2010, 73.) Vanhemmat kokivat, että vuorovaikutuksen laajeneminen johti erilaisiin tunnetiloihin ja vanhojen muisteluun, joka vaikutti lasten asiaan.

Osassa tarinoissa tuotiin esille toisen vanhemman ”*sukulaisten puuttuminen*” asioihin ja vaikuttavan taustalla omine käsityksineen siihen, miten toinen vanhempi sopi lasten tapaamisia tai teki ratkaisuja sen suhteen, voiko tapaamisia lisätä. Koettiin, että vaikka entisen puolison kanssa olisi asioista pystytty sopimaan, sukulaisten vääränlainen puuttuminen ja toisen vanhemman pelottelu huoltoriitatilanteessa vaikutti siihen, että entinen puoliso ei uskaltanut hoitaa lasten asioita tai tehdä sopimuksia esimerkiksi laajempiin tapaamisoikeuksiin liittyen. Sukulaisten koettiin myös olevan aktiivisia tilanteessa, jossa lasta oltiin sijoittamassa omalta lähivanhemmalta pois lasten puutteellisten olosuhteiden vuoksi tai tilanteen selvittämiseksi, ja vanhemmat kokivat sukulaisten pyrkivän sivuuttamaan heidät lasten huoltajana. Sukulaiset olivat myös valehdelleet ja tehneet aiheettomia lastensuojeluilmoituksia viranomaisille edistääkseen toisen vanhemman asiaa.

Äidin muuttuneet olosuhteet ja terveydentila eivät ole mitenkään olleet minusta johtuvia ja koen vanhempana väärytenä, ettei asioita ole entisen puolison suvun puolesta haluttu laittaa tasapuolisesti kuntoon, vaan on yritetty henkisesti vahingoittaa penkomalla minun sairauksia ja terveydentilan aiheuttamia ongelmia ja näin mitätöidä minut pojan kasvattajana yhteiskunnan silmissä” (Tarina M8)”

”Exän vanhemmat asettuivat oviaukkoon ja estivät pääsystäni pois. Exä tuli paikalle ja kerroin että olen tehnyt lastensuojeluilmoituksen exän toimista juhannuksena. Sitten exän isä keksikin, että sitten saat sinäkin syytteen, sinä olet uhkaillut minua puukolla. Vetäydyin, koska exän isä vaikutti aggressiiviselta. Sanoin, että jos minä kerran olen uhkaillut sinua puukolla, sehän on yhtä totta kun, että sinä olet uhannut minua aseella. Exän isä raivostui ja aikoi käydä kimppuuni. Sitten exän äiti sanoi, eihän ne sinua usko, laki on aina äidin puolella.” (Tarina M17)

Ristiriitoja kerrottiin aiheutuneen myös siitä, että toinen osapuoli arvosteli toisen toimintaa ja lasten kanssa olemista. Toinen vanhempi oli tyytymätön, vaikka toinen yritti tehdä kaiken oikein. Eronkin jälkeen toinen yritti vaikuttaa toisen päätöksiin ja toimintatapoihin ja pyrki hallitsemaan heidän elämäänsä. Lapset olivat välineitä, joiden avulla pyrittiin saamaan keinoja hallita toisen elämää vielä eronkin jälkeen.

5.5 Huoltoriidassa käytettävät keinot

5.5.1 Kajoaminen ja hallinta

Vanhemmat toivat tarinoissaan esille ”kajoamiseen” liittyviä keinoja. Erityisesti miesten tarinoissa korostettiin kajoamisen keinoina omaisuuden hajottamista tai rikkomista. Miehet kuvasivat tarinoissaan tilanteita, joissa heidän omaisuuteen oli kohdistettu vahingontekoa, esimerkiksi autoa oli hajotettu parkkipaikalla tai muutoin tavaroita oli rikkottu.

Fyysisinä keinoina erityisesti miehet toivat esille heihin kohdistunutta väkivaltaa joko entisen puolison itsensä taholta tai ulkopuolisen henkilön taholta tapahtuvaa väkivaltaa, joka tapahtui entisen puolison toimesta. Osassa miesten tarinoissa tuotiin esille, ettei miehen kokemaa väkivaltaa uskota. Miehet kokivat fyysisen väkivallan häpeälliseksi jonka vuoksi siitä oli vaikea kertoa muille. Henkisen väkivallan keinoina tuotiin esille toistuvat puhelin soittot ja tekstiviestit, joiden tavoitteena oli toisen pelottelu tai uhkailu. Entinen puoliso saattoi uhata tekevänsä itsemurhan jos toinen ei toiminut toivotulla tavalla tai uhata entisen puolison uuteen kumppaniin kohdistuvalla väkivallalla tai muulla vahingoittamisella.

”Yhtäkkiä täysin arvaamatta exä kävi kimppuuni erittäin voimakkaasti ja fyysisesti mätkien ja repien ja raapien. Olin ihan ihmeissäni, repi sitten kaulaani verinaarmut.” (Tarina M17)

”Kukaan ei ota vastuuta, eikä usko kun yritin kertoa kuka sitä väkivaltaa harjoittaa. kaikki menee jonkun taakse piiloon ja kaikki laitetaan toisen piikkiin vaikka esim. toinen on yrittänyt puukottaa minua.” (Tarina M13)

”Minut mm. hakattiin tilatusti jengillä sekä yritettiin kaksi muutakin kertaa mutta ne kariutuivat kun sain entisen puolison kiinni juuri sopivalla hetkellä rahoja ojentamassa. hän harjoitti terrorismia minua kohtaan usein eri keinoin.” (Tarina M17)

Hän soitti ovikelloa 45 minuuttia aamulla ja kun en avannut, oli teipannut ilmastointiteipillä lahjoittamani vedenkeittimen oveen. Yritti soittaa 60 kertaa ja laitto illan aikana 135 tekstiviestiä. Loppuvaiheessa kiristi minua kolme kertaa itsemurhalla.”(Tarina M17)

Tarinoissa sekä miehet että naiset toivat esille, että erilaisia kajoamisen keinoja käytettiin huoltoriidassa herkemmin silloin, jos niitä oli käytetty jo parisuhteen aikana. Huol-

toriidassa käytettyjä keinoja kuvattiin enimmäkseen toisen vanhemman toiminnan kautta.

Henkilökohtaisina ”hallintakeinoina” käytettiin toisen mustamaalaamista yhteisille tuuille, sukulaisille sekä viranomaisille. Toista voitiin mitätöidä tai hänestä tuotiin tietoisesti esille sellaisia asioita, jotka eivät olleet totta. Auvisen (2002, 114) toteaaakin, että huoltoriidassa perheen ihmissuhteet tuodaan esiin ja perheen yksityisyys revitään auki, eikä kaihdeta keinoja tehdä paljastuksia toisesta vanhemmasta. Tämä koettiin tietoisesti oman edun tavoittelemiseksi tai oman aseman parantamiseksi. Kovempina hallintakeinoina voitiin käyttää toisesta tehtyjä aiheettomia lastensuojeluilmoituksia lastensuojeluun ja tutkintailmoituksia poliisille, joissa vanhempaa syytettiin erilaisista rikoksista kuten lasten pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä, huumeiden ja alkoholin käytöstä tai lasten laiminlyönnistä. Hämäläisen (2011, 13) mukaan huoltoriitakierteessä onkin usein kyseessä vanhempien keskinäinen syyttelykierre, jossa riidellään enemmän kostoksi kuin varsinaisesti lapsista. Se, miten voimakkaasti vanhemmat tuovat esille kielteisiä seikkoja toisesta vanhemmasta kertoo vanhempien negatiivisesta suhtautumisesta toisiinsa (Hovioikeiden laatuhanke 2007, 10). Aitojen huolenilmaisujen pelätäänkin jäävän selvittämättä, koska huoltoriitatilanteessa viranomaisten kuvitellaan ajattelevan vanhempien ilmoitusten olevan keskinäistä peliä.

”Entinen teki rikosilmoituksen minusta. Hän on tehnyt niitä nyt vuoden sisällä seitsemän. Neljä omavaltaisesta huostaanotosta, kun olin palauttanut lapset kahdesti myöhässä. Kaksi ilmoitusta kunnianloukkauksesta ja yksi ilmoitus oli väite että olisin varastanut häneltä rahaa. Poliisi ei vienyt näitä syyttäjälle vaan tutkinnat päätettiin.” (Tarina N16)

Erityisesti naiset toivat parisuhteen hallintakeinoina esille, miehen käyttämän väkivallan. Naiset kokivat väkivallan olevan nimenomaan keino, jolla toinen haluttiin saada hallintaan, jolloin toisen ohjaaminen ja toimiminen omien toiveiden mukaan haluttiin varmistaa. Huhtalon ym. (2003,9) mukaan parisuhdeväkivaltaa voidaankin ajatella kumppanien väliseksi vallankäytön ongelmaksi jolla pyritään oman edun tavoittamiseen.

”Niin varasin ajan jo 2003 ensimmäisen kerran auttajalle. Kävin sielä juttelemassa ja kerroin näistä huolista. Meillähän oli sitä henkistä väkivaltaa koko suhteen ajan en vaan oikein tajunnut sitä aluksi. Mies oli mustasukkainen ja se oikeutti erilaiset keinot arjessa ja siihen minäkin tavallaan touin. Joskun kun viha yltyi ja tuli tunne, ettei tämä ihan oikein mene jaksoin yrittää hakea apua. Ei se siis fyysistä väkivaltaa ollu ku ihan aluksi,

että aloin pelkäämään sen jälkeen hän sai hallinnan ihan uhkailemalla tai kiristämällä. Lapsethan oli ne joilla tämä kaikki tapahtui, lapsilla kiristämisestä jos en jatka suhteessa. Ei ne ollu siitä huolissaan mitä meillä tapahtu, ne vaan kuunteli ihan tynesti. Sit se sama peli meillä jatkui vuodesta toiseen” (Tarina N2)

Naiset kokivat henkisen väkivallan olevan miehen keino hallita toisen ihmisen tarpeita, tahtoa ja toiveita (ks. myös Flink 2006, 29; Flink 2008, 10; Lehtonen ym. 1999, 9). Naiset kuvasivat fyysistä väkivaltaa olleen enemmänkin suhteen alkuaikoina ja ajattelivat sen olevan enemmän keino saada toinen pelkäämään. Hallinnan saatuaan naiset kertoivat fyysisen väkivallan loppuneen.

5.5.2 Huoltoriidan taloudelliset keinot

Tarinoissa kuvattiin myös sellaisia hallintaan liittyviä keinoja kuten vanhemman selän takana toimiminen, taloudellisilla asioilla velvoittaminen ja raha-asioilla kiristäminen. *Taloudellisena kiristämisen* keinona tuotiin esille, että lasten tapaamiselle asetettiin ehtoja kiristämällä vanhempaa maksamaan enemmän elatusmaksuja tai toimimaan toisen toivomalla tavalla. Tähän suostumisen ehtona oli, vanhemman mahdollisuus tavata lasta. Vanhemman mukaan kiristämisen ehtona käytettiin lapsia erityisesti lapsen oikeutta tavata toista vanhempaa. Vanhemmat kirjoittivat, että heitä pakotettiin tekemään sopimuksia, joita he eivät itse hyväksyneet, ja toisen halunneen näin hallita heitä omien päämääriensä edistämiseksi.

”Minua kiristettiin esikäsittelyssä, että jos suostut että äiti vastaa lapsen terveydenhoidosta yksin ja suostut tuloihin nähden isompiin elatusmaksuihin näet sitten lapsia. minä suostuin.” (Tarina M10)

Lapsen ja vanhemman tapaamisille asetettiin muun muassa seuraavanlaisia ehtoja: jos et maksa lisää elatusmaksuja, lapsen harrastusta tai et suostu yksinhuoltoon, et koskaan näe lasta. Tarinoissa myös tuotiin esille tilanteita ja näkemyksiä siitä, että toinen vanhempi oli haluton sopimaan tapaamisista kirjallisesti, jolloin hänellä oli enemmän valtaa halutessaan puuttua lapsen ja vanhemman yhteydenpitoon ja asettaa haluamiaan ehtoja. Hämäläisen (2011, 18) mukaan huoltoriidan taustalla onkin usein avioeroon liittyvät taloudelliset seikat. Kiristämistä oli käytetty keinona myös siten, että ellei toinen van-

hempi suostu ehtoihin tai aikaisempi oikeuden päätös oli toisen mielestä ollut liian tasa-
puolinen, asia laitetaan uudelleen vireille oikeuteen. Osa vanhemmista oli tilanteen rau-
hoittamiseksi päätenyt suostumaan kaikkiin toisen ehdotuksiin saadakseen tavata lasta.
Tätä kuvattiin kuitenkin pakotetuksi suostumiseksi tilanteessa, jossa oli pakko valita
itselle tärkeässä asiassa, lasten tapaamisesta. Tarinoiden mukaan taloudellisuutta tuotiin
esille lähinnä negatiivisena keinona, jolla pyrittiin lisäämään omaa hyötyä taloudellises-
ti tai käyttämään valtaa.

*”niin olihan se talous tiukalla, mies maksoi minimin elatusta, en sitten us-
kaltanu lähteä siitä enää riitelemään ku ajattelin, että sit se saa siitä valtin
oikeuteen ku en pärjää. Kyllä se joskus osteli lapsille, mutta sitten huoma-
sin sitä nakkelua että ku eihän sulla oo varaa ja mä kaikki ostan, sanoin
sille sitten ettei tarvi maksaa eikä ostaa.” (tarina N2)*

Yksi nainen kuvasi puolison käyttäneen hyvää taloudellista tilannettaan keinona huolto-
riidassa, osoittaakseen omaa paremmuuttaan vanhempana, jolla on vakaa talous. Kirjoit-
taja kertoi taloudellisen tilanteensa heikentyneen eron jälkeen, mutta päättäneen ettei ota
toiselta rahaa minimi elatusmaksua enempää. Hän koki toisen voivan käyttää sitä aseena
oikeudessa ja sen myöntämisenä, ettei pärjää taloudellisesti lasten kanssa. Pulkkinen
(2002) mukaan vanhemman vastuun ottaminen lapsen taloudellisesta huolenpidosta
kertoo omalta osaltaan vanhemman halusta toteuttaa eron jälkeistä vanhemmuutta. Toi-
saalta jos hyvää taloudellista tilannetta tai heikkoa taloudellista tilannetta käytetään rii-
dan yhtenä välineenä, kertoo se vanhempien kyvyttömyydestä ajatella tilanteessa lasta.

5.5.3 Lapseen liittyvät estämisen keinot

Vanhemmat kokivat toisen käyttäneen myös lapseen liittyviä keinoja, kuten lasten ta-
paamisten ja lapsen elämään osallistumisen estämistä. Tarinoiden mukaan lapsiin liit-
tyvinä keinoina käytettiin ”estämiseen” liittyviä keinoja. Lasten tapaamisia toisen van-
hemman kanssa estettiin konkreettisesti erilaisia verukkeita käyttäen kuten sairaus, lapsi
ei halua tavata tai hän pelkää toista vanhempaa. Hämäläinen (2011, 31) tuo esille Es-
poon olosuhdetiimin näkemyksen siitä, että vanhemmuuden psykologinen tutkimus,
jossa arvioidaan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta tulee aina tehdä tilanteis-

sa, joissa lapsi kieltäytyy tapaamasta vanhempaa, hän on kokenut väkivaltaa, viranomaisella on vahva manipulointiepäily tai lapsella ei ole ollut lainkaan kontaktia toiseen vanhempaan. Vanhemmat kertoivat myös tilanteista, että tapaamissopimusta ei noudatettu, lasta ei haettu ollenkaan tai jos haettiin, häntä ei hoidettu itse vaan vietiin vieraiden tai sukulaisten hoitoon. Tapaamisten aikatauluja muuteltiin ilmoittamatta niistä toiselle vanhemmalle. Osassa tarinoista oli myös estetty vanhemman ja lapsen tapaamisia siten, että toinen vanhempi oli ilmoittanut päiväkotiin tai kouluun, ettei lasta saa antaa toiselle vanhemmalle, kun hän tulee hakemaan. Syyksi ilmoitettiin häneen liittyvän vakavia syytöksiä, kuten lapsen pahoinpitelyä.

”Entinen puoliso alkoi kesällä estää tapaamisia. Estäminen jatkui elokuulle alkaen. Hänen äitinsä lähetti pitkän kirjeen, lastensuojeluilmoituksen, sosiaalitoimeen elokuussa. Siihen oli kirjattu todella uskomattomia väitteitä minusta ja perheestäni, vielä uskomattomampia kuin mitä tämä mummo oli oikeudessa esittänyt.” (Tarina N16)

Tapaamisia pyrittiin estämään myös siten, ettei toinen vanhempi tullut viranomaisten tapaamisiin, joihin oli lupautunut ja joissa lasten asioista oli tarkoitus sopia. Vanhempi ei tullut lastenvalvojan tai sovittelun tapaamisiin eikä saapunut oikeuden käsittelyyn, jolloin asiaa ei voitu käsitellä, vaan se siirtyi myöhempään ajankohtaan. Toinen vanhempi oli myös ennen tulossa olevaa tapaamista voinut ollut yhteydessä viranomaisiin ja johdatellut tapaamisen kulkua toivomallaan tavalla. Toista mustamaalattiin viranomaiselle etukäteen, jolloin tapaamisessa toinen ei saanut mahdollisuutta asialliseen kohteluun ja keskusteluun. Tämä oli koettu haluna estää tai pitkittää lapsen ja toisen vanhemman tapaamista sekä sopimuksen aikaansaamista.

”Varasin ajan lastenvalvojalle, jonne äiti ei tullut. En saanut äitiin enkä lapseen yhteyttä... äiti vaihtoi tällä välin yksityisen lakimiehen, kun ei ollut tyytyväinen oikeusaputoimiston lakimieheen, esikäsittelyaika peruuntui kun äiti haki lisää aikaa. En saanut mitään yhteyttä lapseen edelleen. Kaiken äidin viivytysten vuoksi esikäsittely oli vasta helmikuussa 2010.” (Tarina M10)

Hovioikeuden laatuhankeessa (2007, 10) tämä vanhemman halu erottaa lapsi toisesta vanhemmasta ilman perusteltua syytä on yksi osoitus vanhemman soveltumattomuudesta lähihuoltajaksi. Olosuhdeselvityksen yhtenä lähtökohtana on tuottaa oikeudellista päätöksentekoa tukevaa informaatiota tuomioistuimelle perheen tilanteesta. (Hämälä-

nen 2011, 24). Selvityksessä tuleekin olla herkkänä erityisesti näiden tilanteiden osalta ja tunnistaa vanhempien motiiveja huoltoriitatilanteessa.

5.5.4 Lapsen liittyvät eristämisen keinot - manipulointi ja kaappaaminen

Vanhemmat toivat esiin myös kokemuksia, että toinen vanhempi eristi tietoisesti lapsen kokonaan toisesta vanhemmasta. ”Eristämisen” nähtiin olevan keino, jolla toinen vanhempi pyrki saamaan etua lapsen huoltajuuden hakemisessa itselleen. Sekä miehet että naiset toivat tarinoissaan esiin näitä keinoja. Kaksi kirjoittajaa kuvasi tätä lapsen ja toisen vanhemman eristämistä tietoiseksi toiminnaksi, jolla pyritään vieraannuttamaan lasta vanhemmasta. Häkkänen -Nyholmin (2010, 449) mukaan motiivina toimii usein viha ja katkeruus toista osapuolta kohtaan. Vieraannuttamisessa vanhempi pyrkii vaikeuttamaan lapsen ja toisen vanhemman suhdetta, joka voi katketa kokonaan vieraannuttamisen seurauksena. (Sinkkonen 2011, 177.)

Tarinoiden mukaan lapsen eristäminen toisesta vanhemmasta tapahtui monilla erilaisilla keinoilla (Hannuniemi 2009, 234 - 235). Keinona käytettiin muuttamista lapsen kanssa toiselle paikkakunnalle, jolloin välimatkan vuoksi tapaamisia ei voitu toteuttaa sopimuksen mukaan. Osassa tarinoissa tuotiin esille, ettei lapsen olinpaikkaa tai osoitetta kerrottu, jolloin tapaamiset vaikeutuivat kokonaan. Vanhempien yhteishuollosta huolimatta toinen vanhempi pystyi tekemään muutoksia lapsen olinpaikasta ja salaamaan heidän tiedot. Puheluihin ei vastattu eikä vanhemman kirjeitä tai lahjoja annettu lapselle.

”2008 vanhin tyttöni jäi äidille viikonlopputapaamiselta, kolmeen viikkoon en saanut yhteyttä äitiin enkä lapseeni eikä sossutkaan auttaneet ei ole tapahtunut mitään mihin voisi puuttua, lapsi oli vastoin tapaamissopimusta äidillä, tyttöni ei tullut kolmeen vuoteen tapaamaan enkä saanut yhteyttä häneen.” (Tarina M9)

”En ole tavannut lasta 3 ½ vuoteen ja kukaan ei voi asialle mitään. Kaikki tahot huolissaan lapsesta. Lastensuojelu ei voi lain puitteissa puuttua selkeästi nähtävään vieraannuttamiseen.” (Tarina M10)

”Varasin useita aiko lastenvalvojalle mutta isä ei tullut paikalle, se ei halunnut mitään sopimusta ja katsoi voivansa hakea lapset milloin vain. Se tuli illalla nukkumaan meno aikana ja vaati saada lapset mukaan. Halusin ne tapaamiset kirjallisesti sopia, no sitä ei sitte ehitty pitää ku isä vei lapset eikä palauttanut. Ku pyysin apua sitä ei saanut kun oli yhteishuolto ei-

kä tapaamisia oltu sovittu. Kukaan ei uskonu, että se halusi vaan kostaa sen eron. Mä uskoin ku ne sano sillon, etei isä voi lapsia kaapata, eihän sillä asumisella mun luona ollu sitte mitään merkitystä koska tapaamisia ei oltu sovittu, sen mä opin kantapäähän kautta.” (Tarina N2)

Eristämisen aikana lapsia oli manipuloitu toista vanhempaa vastaan ja pyritty vaikuttamaan lapsen haluun tavata vanhempaa. Hannuniemen (2009, 232 -2 36) mukaan lapsi on altis tämänkaltaiselle vanhemman ”manipuloinnille”, koska hän on lojaali lähivanhemmalle. Lapsi ei välttämättä uskalla näyttää myönteisiä tunteitaan vanhempaa kohtaan, koska pelkää toisen vanhemman reaktiota ja hylätyksi tulemistä. Vanhempi voi puhua lapselle pahaa toisesta vanhemmasta ja siitä, ettei toinen vanhempi halua tavata tätä. Lapselle oli kerrottu, mitä pitää sanoa esimerkiksi viranomaisille tapaamisissa. Lasten oli käsketty kertoa toisen vanhemman lyöneen häntä ja kieltäytyä toisen vanhemman tapaamisista, koska pelkää häntä. Vanhempi oli myös käyttänyt lasta välineenä vanhempien välisissä riidoissa käskemällä lasta kertomaan toiselle vanhemmalle hänen toivomiaan asioita ja ehtoja.

”Lapset menivät isälle tapaamiselle. Seuraavana päivänä sain puhelun isän siskolta, joka kertoi heidän isän ja lasten kanssa tehneen hänestä lastensuojeluilmoituksen ja rikosilmoituksen, jossa syyttivät lasten pahoinpitelystä. Pidin sitä ensin pilana, mutta soitin sosiaalityöntekijälle ja poliisille asia varmistui todeksi. Koska oli se yhteishuolto, ei tilanteeseen puututtu. Soitin isän äidille, jossa tiesin lasten olevan ja pyysin vanhempaa lasta puhelimeen. Taustalta kuulin lapsen sanovan, ” en tule puhelimeen enkä halua nähdä äitiä, koska äiti lyö minua”, jouduin paniikkiin kun tajusin, että lapsia on manipuloitu.” (Tarina N2)

”Lapsi on tällä hetkellä totaalisesti eristetty minusta ja pumpattu täyteen äitinsä sairasta vihaa minua kohtaan. En saa edes lapseni puhelinnumeroa, käytössä olevaa sähköpostia tms. Äiti on onnistunut yhteiskunnan tuella nämä kaikki epäämään minulta. Ainoat linkit lapseni eämään on rajoitettu käyttöoikeus koulun Wilman- järjestelmään.” (Tarina M12)

Kirjoittajat kokivat kaikkein vaikeimmaksi ne keinot, joissa lapset olivat riidan välineenä. Taskinen (2001,25) toteaa yhteishuoltajuuteen riittävän kohtuullisen yhteisymmärryksen lasten asioissa. Hän korostaa kuitenkin sitä, että tilanne muuttuu ongelmalliseksi lapselle silloin kun lasta käytetään riidan välineenä. Vanhemmat toivat tarinoissaan esille ymmärrystä siitä, miten riidat vaikuttavat lapseen ja he olisivat halunneet säästää lapset aikuisten asioilta. Vanhemmat kuvasivat vaikeaksi nähdä lapsessa muutokset, jotka johtuivat heihin kohdistuneesta manipuloinnista ja siitä, että heidän oli käsketty kertoa huonoja asioita toisesta vanhemmasta, vaikka ne eivät pidä paikkaansa. Vanhemmat

kokivat vaikeaksi myös sen, ettei lapsi uskaltanut kertoa vanhemmalle elämästään eikä kodin tapahtumista, koska heitä oli kielletty kertomasta. Vanhempien mukaan lasta ei palautettu tapaamiselta lainkaan vaan lapsi voitiin ”kaapata” tapaamisen aikana eikä toinen vanhempi nähnyt lasta pitkään aikaan.

Lievempinä eristämisen keinoina käytettiin sitä, että toisen vanhemman osallistuminen lasten asioiden käsittelyyn estettiin eikä tulossa olevista tapaamisista kerrottu toiselle vanhemmalle tai kiellettiin vanhempaa osallistumista lapsen juhliin ja tapahtumiin. Vanhemman tiedonsaantioikeutta voitiin rajoittaa yhteishuollosta ja tiedonsaannista huolimatta toisen vanhemman yksipuolisella ilmoituksella esimerkiksi kouluun, päiväkotiin, neuvolaan tai terveydenhuollolle.

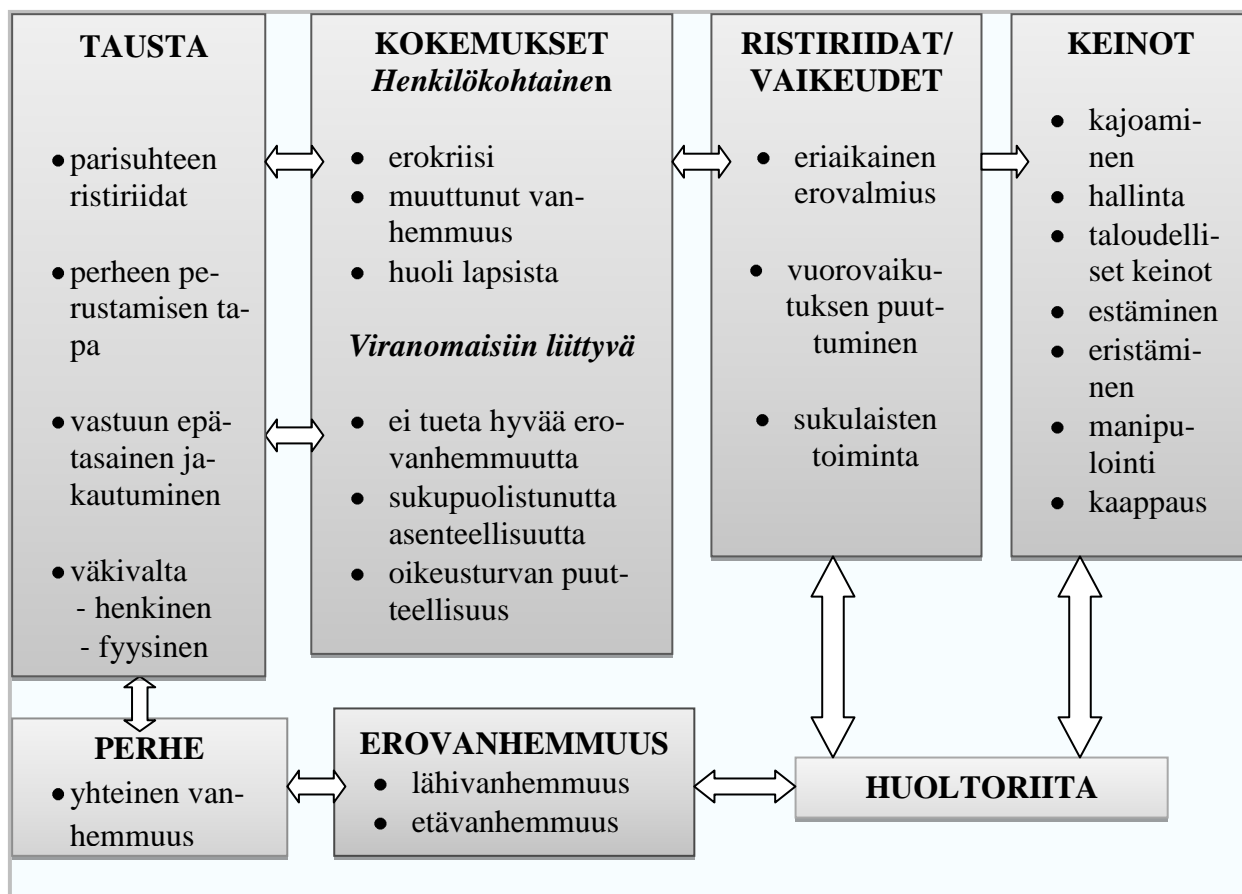
6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Huoltoriidan yksilölliset kokemukset ovat arvokasta tutkimuksellista tietoa, koska ne tekevät muille ymmärrettäväksi sitä, miten kokonaisvaltaisesta prosessista on kysymys. Huoltoriidalla ei ole vaikutuksia vain vanhempien vaan myös lasten tilanteeseen. Huoltoriita luo vanhempien kokemuksissa uudenlaista tilapäistä vanhemmuutta. Tulosten mukaan huoltoriidoissa on paljon ainutkertaisuutta ja erityisyyttä, joka vaikeuttaa yhtenäisen kuvan rakentamista huoltoriitaprosessista. Vaikka huoltoriitatilanteen tapahtumat ja huoltoriitaprosessi voivat olla hyvinkin yksilöllisiä, huoltoriidan kokemisen osalta niissä on paljon yhtenäisyyttä ja samankaltaisuutta. Sukupuolisuus ei korostunut tarinoissa ja vahvisti käsitystäni siitä, että huoltoriita on yksilöllinen kokemus, jossa sukupuoli ei yksin määritä kokemusta. Sukupuolta enemmän huoltoriidan kokemusta määritti se, asuiko vanhempi lapsen kanssa vai oliko hän lasta tapaava vanhempi. Tämän perusteella voidaan ajatella, että koettu vanhemmuus ja lasten fyysinen asuminen vanhemman luona määritti kokemusta. Sukupuolisuus näkyi tarinoissa enemmänkin sitä kautta, miten asioista kerrottiin. Miehet liittyivät tarinoiden tueksi eri viranomaisten lausuntoja huoltoriita tilanteeseen tai lapsiin liittyen.

Perheen perinteiset rajat murtuvat niin yksilö kuin yhteiskunnankin tasolla, eivätkä esimerkiksi asumisjärjestelyt tai parisuhde enää määritä sitä, miten ihmiset perheen ymmärtävät. Muun muassa Hautamäki (1996, 35 - 37) kuvaa tätä muutosprosessia kirjassaan `Yksilö modernin murroksessa`, joka merkitsee perinteisen kulttuurin ja homogeneisuuden hajaantumista. Huoltoriidassa perheen raja hämärtyy entisestään ja etenkin riitaisissa tilanteissa perhe luodaan uudelleen, eri perheenjäsenillä on erilainen käsitys siitä, ketä perheeseen nähdään kuuluvan. Myös vanhemmuus muuttuu koko ajan. Vanhat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset odotukset eivät vastaa sitä todellisuutta, jossa elämme. Eerolan (2008,4) mukaan erityisesti isän rooli on muuttunut. Liikamaan (2005,32) mukaan isät ovatkin enenevässä määrin alkaneet kyseenalaistamaan sitä, että eron jälkeen äiti automaattisesti olisi lapsen lähivanhempi. Lisäksi isät ovat yhä enemmän alkaneet taistella oikeuksiin vanhempana, joten tämä on osaltaan lisännyt huoltoriitojen määrää.

Tulosten mukaan huoltoriidan taustalta löytyy parisuhteen aikaisia kokemuksia, ja tämän perheenä eletyn ajan kokemukset tuovat huoltoriitatilanteeseen laajemman aspektin. Taustalla vaikuttavat muun muassa vanhempien perheenä muodostuneet tavat toimia ja ratkoa ongelmia, eron liittyvät kokemukset ja se, millainen erovalmius van-

hemmillä on ollut. Myös Elisa Valkama ja Marjatta Lasola (2008, 27 - 30, 75) tuovat esille, että menneisyys on vahvasti mukana lasten asioita mietittäessä ja eron taustasyöt vaikuttavat siihen, millainen valmius vanhemmillä on keskustella eron jälkeisestä vanhemmuudesta ja lapsen hoitovastuusta. Tarinoiden valossa epäviralliset eroryhmät ja foorumit eivät ole riittäviä tukitoimia vanhempia eroprosessissa, koska ne ovat vapaaehtoisia ja niihin osallistuu usein vain eron toinen osapuoli. Vanhemmat toivat esille, ettei ero ole viranomaisten suojeluksessa eikä sosiaalitoimella ole velvoittavia keinoja sitouttaa vanhempia yhteiseen keskusteluun heti erotilanteessa. Tarinoiden mukaan keinojen ja menetelmien kehittäminen erovanhempien tukemiseksi ovat aiheellisia ja ajankohtaisia.

Kuvio 2. Huoltoriidan moninaisuus tulosten valossa

Yllä olevasta kuvioista (Kuvio 2) voidaan havaita, että parisuhteen ristiriidat ja erotilanne, jossa on koettu eriaikaista erovalmiutta tai erilaista halua jatkaa perheenä, vaikuttaa vahvasti huoltoriidan taustalla ja lisää vaikeuksia sopia lasten asioita. Vanhempien toi-

minnassa tuli esille tunteisiin liittyvää käyttäytymistä, joka vaikutti haluun sopia asioista. Kääriäisen (2008, 103) tutkimuksen mukaan eroamisen tavalla on vaikutuksia tunnekokemuksiin eroamisen käytännössä ja muun muassa eron yllätyksellisyys vaikuttaa negatiivisesti siihen, millaiseksi vanhempien yhteistyö ja asioista sopiminen muodostuu. Auvinen (2002,118) kuvaa eropatologiaksi tätä eron jälkeistä vaikeutta irrottautua parisuhteesta, joka vaikuttaa ja vaikeuttaa lasten asioista sopimista. Tulosten mukaan kaikissa tapauksissa ero ei heti laukaissut huoltoriitaa, vaan riitaisuudet saattoivat alkaa vasta myöhemmissä muutostilanteissa kuten toisen vanhemman luodessa uuden parisuhteen tai halutessa muutosta totuttuun käytäntöön. Tuolloin koettiin, että muutoksesta aiheutuneet tunteet määrittivät enemmän sitä, miten asioista sovittiin ja millaisia tapahtumia huoltoriitaan sisältyi. Auvisen (2002, 117 -118) mukaan usein juuri uudet seurustelu- ja parisuhteet ovat vaikuttavimmat tekijät huoltoriidalle mutta vaikka ne värittävätkin riitaa ne eivät tuo esiin kaikkia todellisia syitä ja ongelmia.

Tulosten mukaan vanhemmat ovat kokeneet lapsiin liittyvien sopimusten teon haastavaksi ja tunteita herättäväksi kokemukseksi. Valjakan ym. (2002) mukaan tapaamisoikeuden vahvistaminen ja erityisesti sen käytännön toteutus on yksi vaikeimmista lapsen huoltoa koskevista ongelmista, koska vanhempien keskinäiset riidat voivat vaikuttaa siihen etteivät vanhemmat kykene hillitsemään keskinäistä vihamielisyyttään. Erityisesti muutostilanteet, jotka johtuivat vanhemman toiminnasta tai muutostilanteet oikeuden päätöksen jälkeen, kun oikeus muutti lapsen asumaan toisen vanhemman luokse, oli koettu raskaaksi kokemukseksi. Tarinoissa tuotiin esille, että oikeudenkäynnin jälkeen muutokset toteutettiin heti, eikä vanhempi voinut käydä muutosta läpi lapsen kanssa eikä valmistautua siihen itse millään tavalla. Myös Kääriäisen (2008, 66) tutkimuksen mukaan lapsiin liittyvien sopimusten tekeminen ja niiden muuttuminen todeksi arjessa aiheutti vanhemmissa tunneryöppyjä ja huolta. Tarinoiden mukaan vanhempi, joka kertoi olleensa aktiivinen toimija ja vanhempi lapsen elämässä, koki menetetyn vanhemmuuden vaikeaksi. Vanhemmuutta pohtivat erityisesti ne vanhemmat, joiden luona lapsi ei asunut. Vanhemmat kokivat vaikeutena säilyttää suhteen lapsiin vähäisten tapaamisten vuoksi ja vanhemmuus koettiin menetetyn. Osa koki vanhemmuuden lakanneen täysin olemasta.

Niissä tarinoissa, joissa vastuu lasten hoidosta oli jakautunut vanhempien kesken tasaisesti parisuhteen aikana, tuotiin erityisesti esille kokemuksia siitä, että lapsen vanhemmuutta haluttiin eron jälkeen jatkaa tasaisesti lasten vuoroasumisena, jolloin lapsi on vanhempien luona saman verran. Emerynin (1994) mukaan eron jälkeen keskeiseksi

asiaksi muodostuikin lapsen suhteen säilyminen kumpaankin vanhempaan. Tulosten mukaan juuri tämä lapsen suhteen säilyminen toiseen vanhempaan nähtiin vanhempien kokemuksissa haasteelliseksi ja ristiriitoja aiheuttivat vanhempien erilaiset intressit ja näkemykset lasten tapaamisten sekä asumisen osalta. Marja Kuronen (2003, 114) korostaa tätä nimenomaan lapsen oikeutena ylläpitää suhdetta poismuuttaneeseen vanhempaan ei vanhempien oikeutta. Tämän osalta sosiaaliviranomaisten olosuhdeselvityksen painoarvoa lapsen huomioimiseksi ja lapsen mielipiteen kuulemiseksi kritisoitiin paljon. Valjakan ym. (2002, 123) mukaan sosiaalitoimen tulee olosuhdeselvitystä tehdessään huomioida, että tilanne on voinut olla lapselle vaikea jo pitkään eikä lasta voi painostaa mielipiteen ilmaisussa, vaikka vanhemmat sitä odottavatkin. Lapsi on usein lojaali molemmille vanhemmille ja lapsella on hyvät suhteet kumpaankin vanhempaan, vaikka vanhempien keskinäiset välit olisivatkin riitaisia. (kts. myös Kurki-Suonio 1999, 530-531).

Tulosten mukaan viranomaisten toiminta erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja oikeuden taholta koetaan asenteelliseksi. Huoltoriita-asiat ovat moniulotteisia ja sosiaalityöntekijän näkökulmasta vaativia. Huoltoriitaselvityksen laatiminen poikkeaa muista lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyvistä tehtävistä. (Aaltonen 2009, 196.) Huoltoriita-asiassa sisältää lapsen edun lisäksi muita ulottuvuuksia kuten vanhempien pettymykset toiseen ihmiseen puolisona ja tulevaisuuden odotukset. Yhteiskunnassa näyttäisi elävän yhä edelleen vahvasti sukupuolten roolijaot, joiden koetaan vaikuttavan huoltoriidan ratkaisuihin ja siihen, miten lapsen etua katsotaan (kts myös Ahopelto 2010). Ne vanhemmat, jotka eivät asuneet lastensa kanssa, toivat tarinoissaan esille enemmän viranomaisten asenteellisuutta ja siinä yhteydessä myös korostui viranomaisten sukupuoliajattelu.

Aaltonen (2009, 196,) kuvaa huoltoriitaselvityksen laatimisen erilaiseksi tehtäväksi kuin muut lapsen huolto- ja tapaamisoikeuteen liittyvät tehtävät. Hänen mukaansa sosiaalitoimen selvitys tuo hyvää tietoa huoltoriitatilanteeseen, jos eroperheessä on psykososiaalisia ongelmia kuten päihdeongelmia tai lastensuojelun taustaa. Tasavertaiseen vanhemmuuteen kykenevien vanhempien huoltoriitatilanteessa erityinen asiantuntijuuteen liittyvä tieto sen sijaan jää vähäiseksi (mt. 200, 213 - 214; myös Auvinen 2007, 254 - 264). Aaltosen (2009, 200) mukaan tuomioistuimen tulee pohtia selvityksen tarpeellisuus arvioimalla kokonaistilannetta ja erityisesti vanhemmille lapsille tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi. Vanhempien odotukset selvityksen luonteesta voivat olla keskenään erilaisia ja odotukset voivat erota myös sosiaalitoimen ja tuomioistuimen käsityksestä (Auvinen 2002, 133-134.) Tämä voikin lisätä asenteellisuuden kokemusta viran-

omaisia ja tuomioistuinta kohtaan. Selvitys tehdään kuitenkin vain käräjäoikeuden pyynnöstä ja päätöksen tekee aina tuomioistuin, jolla on myös vastuu ratkaisusta, ei sosiaalitoimella. (Taskinen 2001, 69).

Tulosten keskeiseksi asiaksi nousi se, että vanhemmat eivät koe saavansa tarvitsemaansa tukea erotilanteeseen ja huoltoriitatilanteeseen sosiaalityön keinoin. Vanhempien näkökulmasta sosiaalityöllä ei ole selkeää roolia huoltoriitatilanteessa ja sosiaalityön tukea antava tehtävä näyttäisi jäävän ohueksi, epäselväksi ja ristiriitaiseksi. Myös Kääriäinen ym. (2009, 13 - 14) tuovatkin esille eroihin liittyvien palvelujärjestelmien olevan sirpaleisia, eivätkä apu ja avuntarve välttämättä kohtaa toisiaan. Huoltoriitatilanteeseen toivottiin sosiaalityöltä erityisesti kevyempiä tukitoimia ja sovittelun mahdollisuutta, johon vanhempia myös velvoitettaisiin. Tämä kertoo selvästi sen, että erotilanteessa olevien vanhempien tukemiseksi on kehitettävä toimivampia velvoittavampia käytäntöjä ja selkeämpiä malleja myös viranomaisten taholta.

Vanhemmat toivat esille myös sosiaalitoimen viranomaisten heikot valmiudet kohdata riitaisia vanhempia. Vanhempien mukaan viranomaisten aikaisella puuttumisella nähtiin olevan pitkittyneitä huoltoriitoja ennaltaehkäisevä vaikutus. Tämä kertoo siitä, että erotilanteeseen ja huoltoriitaan tulee panostaa myös koulutuksen keinoin ja lisätä viranomaisten valmiuksia kohdata erotilanteessa olevia riitaisia vanhempia. Hämäläinen (2010, 9) tuo omassa tutkimuksessaan esille, että sosiaalitoimessa ja tuomioistuimissa ei ole tarpeeksi kiinnitetty huomiota siihen, että erilaiset riidat vaativat erilaista lähestymistapaa ja erilaista käsittelyä. Huoltoriita tulee nähdä kokonaisuutena ja joskus se edellyttää työskentelyssä paluuta vanhempien perheenä vietettyyn aikaan ja eroprosessiin, jotta voidaan ymmärtää taustalla vaikuttavia syitä. Tähän on hyvä käyttää aikaa heti kun erotilanteessa olevien vanhempien välillä havaitaan riitaisuutta ja selvittää mitä riitaisuuden taustalla vaikuttaa. Antikainen (2007) korostaakin erityisesti psykososiaalisen työotteen ja osaamisen kehittämisen tärkeyttä sosiaalitoimen sopimustyöskentelyssä sopimusteknisen työskentelyn sijaan (ks. myös karttunen 2010; Oikeusministeriö 2010).

Tutkimuksessani koin erityisen haasteelliseksi sen, miten voin narratiivisella menetelmällä analysoida kirjoitetut tarinat ja löydäkö tarinoista sen subjektiivisen kokemuksen, jonka tarinan kirjoittaja on halunnut tuoda esille. Aineistoni tarinan kirjoittajat toivat avoimesti esille omaa kokemustaan, ja tutkijana näen vastuun tuoda tätä kokemusta esille rehellisesti ja kunnioittaen. Kun narratiivisuus liitetään konstruktivistiseen ajattelutapaan, jossa todellisuus tuotetaan tarinoiden välityksellä, todentuntu ei perustu perus-

teluihin tai väitelauseisiin, vaan siihen, että lukija eläytyy tarinaan ja kokee sen todellisuuden simulaationa. Todentuntu on tunne jostakin sellaisesta, joka puhuttelee tarinan lukijaa ja kuulijaa sitä kautta, mitä hän on elämässään itse kokenut. Olennaista on, että tarina avautuu uskottavana siten, että kuulija alkaa eläytyä tarinan henkilöiden asemaan ja ymmärtää heidän toimintansa vaikutuksia niissä olosuhteissa, joissa he elävät. (Heikkinen 2007, 152–154.)

LÄHTEET

- Aaltonen-Ogbeide, Terhi & Saastamoinen, Pentti & Rainio, Heikki & Vartiainen, Tero 2011: (toim.): Silmät auki sosiaaliseen mediaan. Tulevaisuusvaliokunta Eduskunta. Eduskunnan monistamo, toukokuu 2011. 2 painos.
- Aaltonen Anna- Kaisa 2009: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki. Edita.
- Ahjopalo, Janne 2010: Kotikäynti ja olosuhdeselvitys lapsen huoltajuuskiistassa- vuorotteluasuminen sosiaalityöntekijöiden silmin. Itä- Suomen Yliopisto. Joensuu. Pro gradu tutkimus. Yhteiskuntatieteiden laitos. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20100108/urn_nbn_fi_uef-20100108.pdf. Viitattu 21.1.2013
- Antikainen, Mari 2007: Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamisso- pimus palveluissa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 148. 2007.
- Auvinen, Maija 2002. Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa; Litmala, Marjukka(toim.). 2002. Lapsen asema erossa. Helsinki 2002. 111-168.
- Auvinen, Maija 2006: Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovitte- lijana, asiantuntijana. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Auvinen, Tommi. 2008: Narratiivinen näkökulma johtajuuteen. Tulkitseva tutkimus tarinajohtamisesta suomalaisen esimisestyön kontekstissa. Lisenssiaattityö. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta. Jyväskylä.
- Burr, Vivien 1995: *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge: London.
- Bruner, Jerome 1986. *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press, Cam- bridge.
- Castren, Anna-Maija 2009 a: Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusper- he perheenä. Teoksessa Jallinoja, R. (toim.): Vieras perheessä. Juvenes Print Oy. Tampere.
- Castren, Anna-Maija 2009 b: Mitä erosta seuraa? Eron vaikutus perheen sosiaalisiin suhteisiin. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.): Ero, van- hemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun Keskusliitto/ Neuvo-Projekti. Hakapaino Oy. Helsinki. 18 -35.
- Cullberg, Johan 1977: Tasapainon järkkyyessä. Keuruu: Otavan painolaitokset.
- Denzin, Norman K. 1996. Biographical research methods. In: Keeves JP (Ed) *Educational research, methodology and measurement: An international handbook*. 2nd edition. Pergamon, Cambridge, p 55–61.
- Eerola, Petteri 2008: Isyys liikkeessä: Tutkimus nuorista miehistä, isyydestä ja muu- toksesta. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Eriksson, Maria 2003: I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fäderns våld. Stehag: Förlags AB Gondolin.
- Erkkilä, Raija 2005: Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merki- tys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia. 195 - 226.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus kirjapaino Oy. Vastapaino. Jyväskylä.
- Faurie, Maija. & Kalliomaa-Puha, Laura 2010: Jääkaappi, osoite vai sukuside. Teoksessa Hämäläinen, Ulla. & Kangas, Olli. Perhepiirissä. (toim.): Kelan tutkimusosasto. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki. 28 -61.
- Flinck, Aune 2006: Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana. Rikottu lemme- marja. Akateeminen väitöskirja. Tampere University Press. Tampere.
- Flinck, Aune 2008: Naisten ja miesten kokema parisuhdeväkivalta on moninaista. Sai- raanhoitaja 3/2008. 10–13.

- Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja 2004: Pelkoa, hämmennystä, iloa- lapsen asema valvo- tuissa tapaamisissa. Teoksessa Kovalainen, Susanna 2004. Valvotut tapaamiset lap- sen turvana. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33. Nykypaino Oy. Helsinki 2004. 31-55.
- Gergen, Kenneth J 1999: An Invitation to Social Construction. Sage Publications: London.
- Gottberg, Eva 1997: Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Granfelt, Riitta 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden seura. Pieksämäki: Raamattutalo Oy.
- Halmio, Pirkko 1997: Elämän ja kokemuksen ääni – Narratiivisuus ja elämäkerrallinen lähestymistapa opettajatutkimuksessa. Tiedepolitiikka 3, 9–14.
- Hannuniemi, Anja 2009: Vanhemmasta vieraannuttaminen vaarantaa vakavasti lapsen kehityksen. Teoksessa Jousmäki, Ari & Kosonen, Liisa (toim.). Syytettynä isä. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö. Teos. 231 -239.
- Hakovirta, Mia 2006: Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D45/2006. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna 2009: Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teok- sessa Kääriäinen, Aino, Hämäläinen, Juha. & Pölkki, Pirjo(toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun Keskusliitto/ Neuvo-Projekti. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Hautamäki, Airi 1999: Yksilöllistyminen psykologisen naistutkimuksen haasteena - nainen äitinä, äiti yksilönä. Naistutkimus -Kvinnoforsskning, 12:3.
- Hautanen, Teija 2010:Väkivalta ja huoltoriidat. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutkimuksen laitos. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print .Tampere 2010. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66642/978-951-44-8192-5.pdf?sequence=1>. Viitattu 11.1.1013.
- Heikkinen, Hannu 2001: Narratiivinen tutkimus -todellisuus kertomuksena. Teoksessa; Aaltola, Juhani. & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökul- mia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimene- telmiin. PS- kustannus. Jyväskylä. 116-132.
- Heikkinen, Hannu 2002: Narratiivisuus- ei yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa: Heikki- nen, Hannu & syrjälä, Leena (toim.): Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opet- tajuudesta. Kansanvalistusseura.3.painos. Helsinki 184-197.
- Heikkinen, Hannu 2007. Narratiivinen tutkimustodellisuus kertomuksena. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloitte- levalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS- kustannus, WS Brookwell Oy. 142 -158.
- Heikkinen, Hannu 2010: Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetel- miin. Juva: PS- kustannus, WS Brookwell Oy. 143 -159.
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007: Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Päivitetty 6.11.2009. <http://www.oikeus.fi/uploads/u09dr3c.pdf> . Viitattu 18.2.2013
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000: Tutki ja kirjoita. Tummavuor- ren Kirjapaino Oy, Vantaa.
- Hokkanen Tiina. 2005: Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä Univercity Printing House. Jyväskylä.
- Hokkanen, Tiina & Kuronen, Marjo 2008: Vanhemmuuspuhe ja sukupuolen tutkimisen vaikeus. Teoksessa: Notko, Marianne & Sevon, Eija. (toim.): Perhesuhteet puntaris- sa. Tammer-paino. Tampere.
- Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Huttunen, Jouko 1994. Isyys ja miehisyys. Teoksessa Juha Virkki (toim.): Ydinperheestä yksilöllistyyviin perheisiin. Juva: WSOY, 46 -63.

- Huttunen, Jouko 1999. Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Arto Jokinen (toim.): Mies ja muutos. Yliopistopaino Oy. Tampere, 169 -193
- Huttunen, Jouko 2000: Isänä olemisen uudet suunnat. Hoivaisiä, etäisiä ja eroisia. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Huttunen, Jouko 2001: Isänä olemisen uudet suunnat. WS Bookwell Oy. Juva.
- Häggman, Kai 1994: Perheen historiaa: nykyisten perhekäsitysten muotoutuminen. Teoksessa Ojala, Mikko (toim.): Suomalaista varhaiskasvatustutkimusta: tutkittua ja tärkeäksi havaittua varhaiskasvatuksessa. Lastensuojelun keskusliitto (Julkaisu 91). Helsinki, 89 -98.
- Hämäläinen, Hannu 2007: Kohti tietoyhteiskuntaa. Teoksessa Taipale, Vappu & Hämäläinen, Hannu (toim.): Kertomuksia sosiaalisista innovaatioista. Stakes. Helsinki, 64 -103.
- Hämäläinen, Juho 1987: Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadulliseen sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopion Yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Tilastot ja selvitykset 2. Kuopio.
- Hämäläinen, Juha 2009: Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteenä. Teoksessa Kääriäinen, Aino, Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Julkaisija; Lastensuojelun Keskusliitto/ Neuvo-Projekti. Helsinki, 11-14.
- Hämäläinen, Juho 2011: Liian kalliit erot. Selvitys huoltoriitojen kustannuksista.
- Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) 2010: Perhepiirissä. Kustantaja: Kelan tutkimusosasto, Helsinki. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Hänninen, Vilma 1999: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.
- Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka 1998: Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa: Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (toim.): Kunnan tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. Tutkimuksia 59/1998. Helsinki: Kuntoutussäätiö, 3-20.
- Hänninen, Vilma 2000: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto. Tampere. 2. painos.
- Häkkänen- Nyholm, Helena 2010: Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. Duodecim. 126: 499-505. Viitattu 1.5.2012.
- Ihanus, Juhani 2005: Järjen äänestä minä kertomuksiin. Psykyen ja psykoterapioiden muodonmuutoksia. Yliopistopaino kustannus. Helsinki.
- Jallinoja, Riitta 1985: Johdatus perhesosiologiaan. WSOY. Helsinki:
- Jallinoja, Riitta 2000. Perheen aika. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu:
- Juhola, Hanna 2008: Selvitysprosessi huoltoriidassa. Ylä- Pirkanmaan lastensuojelun kehittämishanke. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/197b6802-6ea8-40b0-af59-725748d47ab4/Selvitysprosessi%20huoltoriidassa%5B1%5D.pdf>. Viitattu 7.1.13.
- Jäkälä, Mikko & Pekkola, Samuli 2011: Mitä on sosiaalisen mediansosiaalisuus? Teoksessa Aaltonen-Ogbeide, Terhi & Saastamoinen, Pentti & Rainio, Heikki & Vartiainen, Tero (toim.): Silmät auki sosiaaliseen mediaan. Tulevaisuusvaliokunta Eduskunta. Eduskunnan monistamo, toukokuu 2011. 2 painos, 96- 113.
- Kaisto, Janne 1994: Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Elatusvelvollisten liitto ry. Turku 1994.
- Kangas, Urpo 2006: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Yliopistopaino. Helsinki.
- Karttunen, Risto 2010: Isän ja äidin välissä. lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampereen Yliopisto. Psykologian laitos. Akateeminen väitöskirja. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66650/978-951-44-8201-4.pdf?sequence=1>. Viitattu 2.3.2013.

- Katajainen, Antero 1998: Ratkaisukeskeinen tavoitekeskustelu narratiivisin keinoin. Teoksessa Mattila, Antti (toim.): Voimavarat, ratkaisut ja tarinat. Kuntoutussäätiö. Helsinki, 56–67.
- Kiiänmaa, Kari 2008: Hyvä ero uusi elämä. Multikustannus Oy. Porvoo. 1.painos.
- Kiviniemi, Kari 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. . Teoksessa Aaltola, Juhani. & Valli, Raine. (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS- kustannus. Jyväskylä, 68 -84.
- Kulmala, Anna 2006: Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Kurki -Suonio, Kirsti 1999: Äidin hoivasta yhteishuoltoon. Lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki.
- Kurki-Suonio, Kirsti 2000a: Joint Custody as an Interpretation of the Best Interest of the Child in Critical and Comparative Perspective. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 14(3), 183–205.
- Kuronen, Marjo 2003: Eronnut perhe? Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki, 103–120.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kvale, Steinar 1996: An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Thousand Oaks, Sage. CA.
- Kääriäinen, Aino 2008: Ero haastaa vanhemmuuden. Julkaisija Lastensuojelun Keskusliitto/ Neuvo-projekti. Helsinki.
- Kääriäinen, Aino, Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo 2009: Teoksessa Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Julkaisija; Lastensuojelun Keskusliitto/ Neuvo-Projekti. Helsinki.
- Laitinen, Satu 1998: Liian hyvät unenlahjat – narkolepsia elämäntarinoissa.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2008: Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari (toim.): Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin Yliopistokustannus. Rovaniemi. 106- 151.
- Laki avioliittolain muuttamisesta 1.1.1988/411
- Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.
- Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (TpL) 16.8.1996/619.
- Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus 2007: Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke. Päivitetty 6.11.2009. <http://www.oikeus.fi/uploads/u09dr3c.pdf>. Viitattu 7.2.2013
- Lastensuojelulaki (LSL) 13.4.2007/417.
- Latomaa, Timo 2005: Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktiivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. 1. painos. Guttenberg AS. Tartto, 17 -88.
- Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkku 1999: Naisiin kohdistuva väkivalta. Tammer-paino Oy. Tampere.
- Lincoln, Yvonna S & Denzin, Norman K 2000: Seventh moment. In Denzin NormanK & Lincoln Yvonna S (Eds). *Handbook of qualitative research*. 2nd edition. Sage, Thousand Oaks, 1047–1065.
- Litmala, Marjukka 2002: Lapsen asema erossa. WSOY Lakitieto. Helsinki.
- Litmala, Marjukka 2003: Näkökulmia perheeseen ja perhelainsäädännön muutostarpeisiin. *Oikeus*, 32 (2)
- Mahkonen, Sami 2008: Lastensuojelu ja laki. Edita. Helsinki.

- Makkonen, Maria 1991: Avioeroauttamisen keinot. Avioeroauttajien työstä ja kehittämismahdollisuuksista. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Gummerus. Jyväskylä.
- Marin, Marjatta 1994: Perhe ja moraalit; vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa Virkki, Juha (toim.): Ydinperheestä yksilöityviin perheisiin. Wsoy. Porvoo, 10-23.
- Matikainen, Janne 2011: Miksi ihmiset käyttävät sosiaalista mediaa? Teoksessa Aaltonen-Ogbeide, Terhi & Saastamoinen, Pentti & Rainio, Heikki & Vartiainen, Tero. (toim.): Silmät auki sosiaaliseen mediaan. Tulevaisuusvaliokunta Eduskunta. Eduskunnan monistamo, toukokuu 2011. 2 painos, 64 -72.
- Metsämuuronen, Jari 2006: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp Ky. Helsinki, 81-150.
- Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani. & Valli, Raine. (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 46-69.
- Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki
- Määttä, Kaarina 2002: Avioeron tuska ja helpotus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Niiniluoto, Ilkka 1999: Johdatus tieteenfilosofiaan. Otava. Helsinki.
- Parton, Nigel & O'Byrne, Patrick 2000: Constructive Social Work. Towards a new practice. First published in Great Britain 2000. Hacmillan press LTD.
- Palmunen, Aino 2009: Asiantuntijoiden käsitykset yksivanhempaisuudesta. Kirjassa Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha. & Pölkki, Pirjo (toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Julkaisija: Lastensuojelun Keskusliitto/ Neuvo-Projekti. Hakapaino Oy. Helsinki, 61 -78.
- Perttula, Juha 1995: Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. SUFI. Tampere.
- Perttula, Juha 2005: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Lomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. 1. painos. Guttenberg AS. Tartto, 115 -162.
- Peuralahti, Elina 2012: Lapsen tapaamisoikeus. Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna.
- Polkinghorne, David 1995: Narrative configuration in qualitative analy, Teoksessa Hatch, Amos J & Wisniewski, Richard. (toim.): Life History and Narrative. Falmer. London, 5-23.
- Pulkkinen, Lea 2002: Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. PK-Kustannus. Jyväskylä
- Rantalaiho, Arja 2003: Pohjoismaisen isyyspolitiikan isyyskuva. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki. 205-220.
- Reuna, Veera 1997: Perhebarometri, selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä. Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E3/1997 Helsinki.
- Savukoski, Marika 2008: Vapaaksi anoreksian kahleista. Narratiivinen tutkimus selviytymispoluista. Acta Universitatis Lapponiensis 142. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Sevon, Eija & Huttunen, Jouko 2002: Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Rönkä, Anneli & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus: suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Otava kirjapaino Oy. Keuruu, 72 -98.
- Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo 1994: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.
- Syrjälä, Leena 2007: Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, Juha. & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. WS Brookwell Oy. Juva. 229 -243.
- Taskinen, Sirpa 2001: Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Stakes. Helsinki.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2004: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Valjakka, Eeva 2002:Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Litmala, Marjukka (toim.): Lapsen asema erossa. Helsinki, 35-109.
- Valjakka, Eeva & Auvinen, Maija & Salminen, Sakari 2002: pääsykoekirja 4/2002. Turun Yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta.
- Valkama, Elisa & Litmala, Marjatta 2006: Lapsen huoltoriidat käräjäoikeudessa. oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 2006:224. Helsinki.
- Valkama, Elisa & Lasola, Marjukka 2008: Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 2008:234. Helsinki.
- Väyrynen Kristiina 2008:Lapsen tuska huoltoriidoissa, elämää vanhempien välissä. Psykologian ammatillinen lisenssiaatintutkimus. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19004/URN_NBN_fi_jyu-200810235825.pdf?sequence=1. Viitattu 5.1.2013.

Liite 1. Aineistonkeruuseen liittyvä alustus järjestöille

Hei

Opiskelen Lapin yliopistossa sosiaalityön e-osaamisen maisterikoulutus ohjelmassa. Olen opinnoissa siinä vaiheessa, että pro gradu- tutkielman teko on ajankohtainen. Kandin tutkielman tein vanhempien erokokemuksista ja saamani aineisto antoi viitteitä siitä, että eroon liittyä olennaisesti lasten asioiden selvittäminen, eikä se aina ole ongelmaton. Tämä herätti mielenkiintoni selvittää tarkemmin sitä, millaisia vaikeuksia tai ristiriitoja lasten asioista sopimiseen liittyy.

Teen pro gradu – tutkielman vanhempien huoltoriitakokemuksista. Tavoitteeni on saada tietoa siitä, millainen kokemus huoltoriita on ollut, millaisia ristiriitoja tai vaikeuksia huoltoriidan taustalla on sekä siitä, millaisia keinoja riitatilanteessa käytetään. Tutkielmani on narratiivinen ja tarkoitukseni on vanhempien kirjoittamien tarinoiden avulla selvittää, onko huoltoriidoissa havaittavissa sellaisia keinoja, jossa lapsen ja toisen vanhemman normaali myönteinen vuorovaikutussuhde vaikeutuu tai katkeaa kokonaan. Tutkielmassani huoltoriita ymmärretään laajana käsitteenä ja sillä tarkoitetaan kaikkia niitä tilanteita, joissa vanhemmat ovat tarvinneet ulkopuolisen tukea lasten asioista sopimessaan.

Ajatuksenani on saada tutkielmani tarinan kirjoittajat verkon välityksellä, järjestöjen sivujen kautta ja/ tai sosiaalista mediaa hyödyntäen. Tämän vuoksi kartoitan mahdollisuuksiani saada aineistoa myös teidän järjestön kautta tai sivujanne hyödyntäen. Mikäli minulla on mahdollisuus teidän järjestön kautta saada aineistoa ja tavoittaa mahdollisia huoltoriidan kokeneita vanhempia, jotka ovat halukkaita kirjoittamaan oman tarinan minuun voi olla yhteydessä joko sähköpostitse tai puhelimen välityksellä, jolloin voi antaa tarkempia tietoja tutkielmastani ja lähettää liitekirjeen jolla aineistoa kerään.

Ystävällisin terveisin

Heidi Hyppänen p. 045-8800444

Liite 2. Aineistonkeruulomake**NARRATIIVINEN TUTKIMUS: VANHEMPIEN KOKEMUKSISTA HUOLTORIIDASTA**

Olen Lapin yliopiston opiskelija. Teen pro gradu – tutkielmaa vanhempien huoltoriitakokemuksista. Tavoitteeni on saada tietoa siitä, millainen kokemus huoltoriita on ollut, millaisia ristiriitoja tai vaikeuksia huoltoriidan taustalla on sekä siitä, millaisia keinoja riitatilanteessa käytetään. Tutkielman tarkoitus on tarinoiden avulla selvittää, onko huoltoriidoissa havaittavissa sellaisia keinoja, jossa lapsen ja toisen vanhemman normaali myönteinen vuorovaikutussuhde vaikeutuu tai katkeaa kokonaan. Tutkielmassani huoltoriita ymmärretään laajana käsitteenä ja sillä tarkoitetaan kaikkia niitä tilanteita, joissa vanhemmat ovat tarvinneet ulkopuolisen tukea lasten asioista sopiessaan.

Tiedonlähteenä tutkielmassani ovat tarinan kirjoittajat, joilla on omakohtaista kokemusta huoltoriidasta. Tarinassa sinulla on vapaus valita ja päättää, mitä ja miten kerrot omasta kokemuksestasi. Tarinan kirjoittamisen tueksi olen määritellyt tarinaa ohjaavia kysymyksiä, jotka toimivat halutessasi apuna tarinasi kirjoittamisessa. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistumisen voi perua halutessaan. Tutkimuksen aineisto tulee vain tutkijan käyttöön. Palautathan tarinasi **viimeistään 31.12.2012** mennessä alla olevaan sähköpostiosoitteeseen tai postitse alla olevaan osoitteeseen. Lisätietoja saat tarvittaessa Heidi Hyppäseltä tai gradun ohjaajaltani yliopistonlehtori Johanna Hurtigilta. Tutkimukseni kannalta juuri sinun tarina on tärkeä, Kiitos osallistumisestasi.

Tarinoita ohjaavat kysymykset

Millainen kokemus huoltoriita on ollut? Millaisia vaiheita huoltoriita-asioiden käsittelyssä on ollut? Millaisia ristiriitoja tai vaikeuksia lasten asioiden sopimiseen on liittynyt?

Millaisia keinoja riitatilanteessa on käytetty? Millä tavalla nämä ristiriidat ovat näkyneet käytännössä?

Heidi Hyppänen, sosiaalityön e-osaamisen

maisterikoulutus, Lapin yliopisto.

p. 045-8800444

Karsikkokuja 17, 01360 Vantaa

hhyppane@ulapland.fi

Johanna Hurtig, YTT yliopistonlehtori,

Lapin yliopisto

p. 040-4844233

johanna.hurtig@ulapland.fi